

Tarja Sihvonen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan
ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2020

VERTAISTUELLISEN RYHMÄN MERKITYS ASIAKKAILLE VAMMAISTEN TUETUN ASUMISEN PALVELUSSA

TIIVISTELMÄ

Tarja Sihvonen

Vertaistuellisen ryhmän merkitys asiakkaille vammaisten tuetun asumisen palvelussa

89 s., 4 liitettä

Kevät 2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata, mikä merkitys Vaalijalan kuntayhtymän Haaparinteen palvelukodin tuetun asumisen palvelun vertaistukiryhmällä on ollut asiakkaille osallisuuden näkökulmasta. Tavoitteena oli tuoda esille ryhmäläisten näkemyksiä ryhmän hyödyllisyydestä ja merkityksestä heille. Tieto ryhmän merkityksellisyydestä on tärkeää, sillä Vaalijalan kuntayhtymä haluaa laajentaa vastaavaa toimintaa myös muihin yksiköihin, mikäli toiminta on koettu hyödylliseksi.

Työelämäyhteistyökumppanini Vaalijalan kuntayhtymän Haaparinteen palvelukodin tuetun asumisen palvelussa on aloitettu vertaistukiryhmä palvelun piirissä oleville asiakkaille vuoden 2018 alussa. Tavoitteena on ollut tarjota palvelun piirissä oleville asiakkaille, itsenäisesti asuville kehitysvammaisille henkilöille mahdollisuus osallistua yhteiseen toimintaan. Tällä tavalla heille tarjotaan mahdollisuuksia sosiaaliseen kanssakäymiseen ja osallisuuden kokemusten saamiseen.

Laadullinen tutkimus toteutettiin syksyllä 2019 Mikkelissä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluluina. Ryhmätoiminnan havainnointia tehtiin osallistumalla vertaistukiryhmän tapaamisiin keväällä 2019 sekä syksyllä 2019. Ennen haastatteluja pidettiin myös ryhmäkeskustelukerta. Havainnoinnin ja ryhmäkeskustelukerran tarkoituksena oli tukea haastattelun suunnittelua ja haastatteluista saatua aineistoa. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysillä aineistolähtöisesti.

Tutkimuksessa ilmeni, että vertaistukiryhmäläiset ovat kokeneet ryhmän hyödylliseksi ja toivovat sen jatkuvan myös tulevaisuudessa. Merkityksellisintä ryhmätoiminnassa on ryhmän antama sosiaalinen tuki. Sosiaaliset suhteet sekä yhdessä tekeminen ovat pääasialliset syyt toimintaan osallistumiseen. Nämä tuottavat hyvää mieltä ja lisäävät henkistä hyvinvointia vahvistaen itseluottamusta ja ryhmäläisten omaa toimijuutta. Tärkeäksi koettiin myös mahdollisuus vaikuttaa ryhmässä ryhmän toimintaan. Tutkimuksessa ilmeni myös osallistamisen merkitys. Ryhmän ohjaajien merkitys ryhmätoiminnalle on olennainen. He rohkaisevat ryhmäläisiä osallistumaan ja vaikuttamaan, ja auttavat tällä tavoin ryhmäläisiä tunnistamaan ja saamaan käyttöönsä omia sisäisiä voimavarojaan.

Asiasanat: kehitysvammaisuus, osallisuus, tuettu asuminen, vammaisuus, vertaistuki

ABSTRACT

Tarja Sihvonen

The importance of the peer support group for the clients in assisted living for disabled people

89 p., 4 appendices

Spring 2020

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor of Social Services

Degree Programme in Social Services

The aim of this thesis was to describe the importance of the peer support group of the Vaalijala Municipal Association's Haaparinne service home's supported housing service from the perspective of inclusion. The aim was to bring out the views of the group members on the usefulness and the significance of the group to them. Knowledge of the importance of the group is important, as the Vaalijala Municipal Association would like to expand similar activities to other units, if the group activities have been found useful.

The peer support group has been launched for the clients in Haaparinne service home's supported housing service at the beginning of 2018. The aim has been to enable people with intellectual disabilities living independently to participate in group activities. In this way, they are provided with possibilities for social interaction and experience of inclusion.

A qualitative study was conducted in Mikkeli in autumn 2019. The interviews were conducted as theme interviews. Observation was made by attending the peer support group meetings during spring 2019 and fall 2019. A group discussion was also held before the interviews. The purpose of the observation and the group discussion was to support the planning of the interview and the material obtained from the interviews. The data was analysed by content analysis.

The study showed that the peer support group members have found the group useful and hope that it will continue in the future. Most important in group activities has been the social support provided by the group. Social relationships and doing things together are the main reasons for participating in peer support group activities. These create good spirit and increase mental well-being, strengthening self-confidence and the empowerment of the group members. The opportunity to influence the group's activities was also considered important. The study also highlighted the importance of engagement. The role of the group counselors in the group is essential. They encourage the group members to participate and to influence, and in this way help the group members in identification and development of their own internal resources.

Keywords: disability, inclusion, intellectual disability, peer support, supported housing

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 VAMMAISUUS JA KEHITYSVAMMAISUUS	5
2.1 Vammaiskäsityksen historiallinen kehitys	5
2.2 Nykypäivän vammaiskäsitykset ja vammaisuuden määritelmät.....	7
3 OSALLISUUS KÄSITTEENÄ	10
3.1 Osallisuuden määritelmiä ja edellytyksiä.....	10
3.2 Osallisuuden nelikenttä	12
4 VAMMAISTEN OSALLISUUS.....	15
4.1 Vammaisten osallisuutta tukeva lainsäädäntö ja KVANK:n laatukriteerit16	
4.2 Vammaisten yksilötason osallisuuden kokemukset	17
4.3 Yhteisötason osallisuuden toteutumisen haasteet	18
4.4 Vammaisten osallisuuden toteutuminen yhteiskunnallisella tasolla	19
5 VERTAISTUKI OSALLISUUDEN LISÄÄJÄNÄ.....	21
5.1 Tutkimuksia vammaisten vertaistoiminnasta.....	22
5.2 Vertaisryhmätoiminta	22
5.3 Vertaistoiminnan voimaannuttava vaikutus	25
6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TYÖELÄMÄYHTEISTYÖ	28
6.1 Vaalijalan kuntayhtymän Haaparinteen palvelukodin tuetun asumisen palvelu.....	29
6.2 Tutkimustehtävä.....	30
7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	32
7.1 Aineiston keruu	33
7.1.1 Ryhmäkeskustelukerta haastatteluja tukemassa	34
7.1.2 Teemahaastattelujen toteutus.....	35
7.1.3 Havainnointi	39
7.2 Tutkimusaineiston analysointi	43
7.2.1 Haastattelujen analysointi	43
7.2.2 Havainnointiaineiston analysointi	48

8 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	49
9 TULOKSET	52
9.1 Vertaistukiryhmään osallistumisen syyt.....	52
9.2 Osallisuuden kokemukset ja ryhmän merkitys	55
9.2.1 Ryhmäläisten käsitys osallisuudesta.....	56
9.2.2 Vertaistukiryhmätoiminnan antama sosiaalinen tuki	57
9.2.3 Vaikuttaminen	63
9.2.4 Toimijuuden vahvistuminen.....	65
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	67
11 POHDINTA	74
11.1 Ammatillinen kehittyminen	74
11.2 Jatkotutkimusideat	77
11.3 Tutkimustulosten hyödyntäminen.....	78
LÄHTEET.....	81
LIITE 1. Vertaistukiryhmäläisten osallisuuskeskustelun pohjaksi valitsevat kuvat	90
LIITE 2. Teemahaastattelurunko.....	91
LIITE 3. Haastattelulupa	92
LIITE 4. Havainnointilomake	93

1 JOHDANTO

Vammaisten osallisuuden lisäämisestä on puhuttu viime vuosina hyvin paljon, ja vammaislainsäädäntöä on uudistettu, jotta vammaisilla olisi yhtäläiset oikeudet ja yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuudet kuin muillakin on. Suomi ratifoi YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (L 27/2016) vuonna 2016. Vuoden 2018 alussa Suomessa on julkaistu ensimmäistä kertaa YK:n vammaissopimuksen kansallinen toimintaohjelma, jolla toimeenpannaan YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimusta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018).

Vuonna 2016 Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunnan KVANK:n Työn ja päivätoiminnan valiokunnan laatukriteerityöryhmä laati myös uudet Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit. Laatukriteereiden tarkoituksena on tukea palvelun tuottajia kehittämään omaa toimintaansa suunnitelmallisesti laatukriteerien osoittamaan suuntaan. Olennaista on, että palveluja käyttävät henkilöt voivat yksilöllisten tarpeidensa mukaan osallistua osallisuutta ja työllistymistä edistävään toimintaan ja vaikuttaa palveluihin. (Roponen 2016.)

Tutkimuksellisen opinnäytetyöni päätavoite on selvittää, miten Vaalijalan kuntayhtymän Haaparinteen palvelukodin tuetun asumisen palvelussa on käytännössä onnistuttu kehittämään osallisuutta lisäävää toimintaa vertaistukiryhmän avulla. Tuetun asumisen palvelussa on aloitettu vertaistukiryhmä palvelun piirissä oleville kehitysvammaisille henkilöille vuonna 2018.

Tuon opinnäytetyössäni esille vammaisuuteen, osallisuuteen sekä vertaistoimintaan liittyvää teoriaa sekä aiempia tutkimuksia aiheista. Tutkin havainnoinnin ja teemahaastattelujen avulla ryhmän jäsenten kokemuksia ja näkemyksiä vertaistuellisesta ryhmästä. Tavoitteena on saada selville, mikä on ryhmän merkitys sen jäsenille osallisuuden näkökulmasta. Tutkimus on olennainen siinäkin mielessä, että Vaalijalan kuntayhtymä haluaa kehittää entisestään osallisuutta vahvistavaa ja lisäävää toimintaa.

2 VAMMAISUUS JA KEHITYSVAMMAISUUS

Vammaiskäsitys ja vammaisuuden määritelmät ovat vaihdelleet eri aikakausina riippuen tarkastelunäkökulmasta ja -kontekstista. Kautta historian vammaisuuteen on kuitenkin liittynyt poikkeavaksi leimaamista ja jonkin asteista sortoa. Vaikka viime vuosina vammaisten ihmisten tasa-arvosta, itsemääräämisoikeudesta ja täysivaltaisesta kansalaisuudesta on puhuttu paljon, niin yhä vammaiset henkilöt leimautuvat monissa eri yhteyksissä eikä kansalaisuus toteudu täysimääräisenä.

Vammaiskäsityksen kehitystä on tutkittu sekä Suomessa että kansainvälisesti. Heli Leppälä (2014) tarkastelee väitöskirjassaan vammaisiksi määriteltyjen ihmisten kansalaisasemaa suomalaisessa, toisen maailmansodan jälkeisessä, vammaispoliittisessa keskustelussa. Antti Nieminen (2012) on myös tutkinut vammaiskäsityksen kehitystä Suomessa, kuten myös Simo Vehmas (2005). Kaikissa näissä tutkimuksissa tulee ilmi vammaiskäsityksen ja vammaisten aseman muutos yhteiskunnallisten muutosten myötä. Samankaltaisia kuvauksia vammaiskäsityksen kehityksestä on myös ulkomaisissa teoksissa. Altman (2001) kuvaa vammaiskäsityksen kehitystä hyvin samaan tapaan kuin Vehmas (2005).

Vammaisuuden yksiselitteinen määrittely on haastavaa, sillä vammaisuus on hyvin monimuotoista ja sitä voidaan määritellä useista eri näkökulmista. Kyse ei ole vain vammasta aiheutuvasta yksilötason ilmiöstä, jota selitetään vain lääketieteellisesti, vaan yhtä lailla vammaisuutta voidaan tarkastella esimerkiksi sosiaalisesta ja poliittisesta näkökulmasta.

2.1 Vammaiskäsityksen historiallinen kehitys

Länsimaisessa kulttuurissa vammaisuus on määrittynyt aina vajavuuksien, eli kehon toimintojen ja ruumiin rakenteiden ongelmien, ja näiden vajavuuksien yhteiskunnallisten tulkintojen kautta. Yhteiskunnallisiin tulkintoihin ovat vaikuttaneet osaltaan myös eri aikakausien poliittiset ja taloudelliset näkemykset. Vajavuus,

eli fyysinen elimellinen vamma, on eri asia kuin vammaisuus. Vammaisuus on olemassa vain sosiaalisessa kontekstissa, kun vamma puolestaan on biologinen tila. (Braddock & Parish 2001, 12–19.)

Käsite ”vammaisuus” tuli käyttöön vasta 1900-luvun alussa, kun vammaisuutta alettiin selittää yksilön fyysisellä ja/tai henkisellä vajavaisuudella, joille oli biologiset syyt eivätkä yliluonnolliset olentojen tai jumalan asettamat kiroukset kuten aiemmin historiassa uskottiin. Vajavaisuuksien ja niiden aiheuttamien toiminnallisten rajoitteiden vertaaminen normaaliin ja toivottavaan toimintakykyyn teki yksilöstä vammaisen. Aiemmin vammaisista ihmistä puhuttaessa käytettiin jotain vamman mukaista nimitystä, kuten ”raajarikkoinen” tai ”vajaamielinen”. (Vehmas 2005, 112.) Suomessa ”vajaamielinen” nimitystä käytettiin vielä pitkään 1900-luvulla. Vuonna 1958 säädettiin jopa vajaamielislaki, jonka ensisijaisena tarkoituksena oli huolehtia syvästi vajaamielisten laitoshuollosta. (Leppälä 2014, 50–51.)

Keskiajan lopulla vammaisuuden selitysmallit muuttuivat yliluonnollisista ajattelumalleista biologis-materiaaliseksi ja tapahtui muutos asenteissa köyhyyttä ja sitä kautta myös vammaisuutta kohtaan. Tällöin alettiin perustaa laitoksia, joihin vammaisia suljettiin. (Braddock & Parish 2001, 12–19.) 1600- ja 1700-luvuilla John Locke vaikutti vammaiskäsitykseen korostamalla abstraktin ajattelukyvyyn kehittymistä ja merkitystä. Locke erotti idiotismin ja hulluuden, millä oli merkittävää yhteiskunnallista vaikutusta koskien kehitysvammaisia. Locken mukaan hullut yhdistävät väärin oletuksia maailmasta ja tekevät siis myös vääriä päätelmiä, jotka ovat sisäisesti kuitenkin virheellisiin lähtökotiin nähden johdonmukaisia ja rationaalisia. Idiootit sen sijaan kykenevät tuottamaan melko vähän päätelmiä, ajatussisältöjä tai käyttämään järkeään. (Braddock & Parish 2001, 24–25.) Abstraktin ajattelukyvyyn puuttuminen ei ollut kuitenkaan hyvä asia, vaan kehitysvammaiset nähtiin eläinten kaltaisina olentoina ja heitä kohdeltiin hyvinkin raa’asti. Kehitysvammaisia varten alettiin perustaa valtion varoilla laitoksia, joihin heitä suljettiin. Locken ajattelulle perustuu moderni kehitysvammaisuuden määrittely, sillä vielä nykyäänkin kehitysvammaisuuden luokittelu perustuu osittain abstraktin ajattelukyvyyn arvioinnille. (Vehmas 2005, 51.)

1800-luvulla vammaisuus nähtiin ennen kaikkea sairaalloisena tilana, mikä johti laitostumiseen ja vammaisuuden hoitamiseen lääketieteellisin keinoin; vammaisuus medikalisoitiin. 1900-luvun alkuun mennessä vammaisajattelusta oli tullut hyvin lääketieteellis-yksilöllistä ja ajateltiin, että vammaisuus oli henkilökohtainen tragedia, jota piti sosiaali- ja terveydenhuollon avulla pyrkiä lieventämään. (Vehmas 2005, 111–112.)

1960-luvulla alkoi kehittyä vammaisuuden sosiaalinen malli vammaisten ihmisten poliittisen heräämisen myötä (Braddock & Parish 2001, 42–45). Suomeen sosiaalinen malli tuli vasta myöhemmin, mutta jo 1987 säädetty vammaispalvelulaki perustui sosiaalisen mallin mukaiseen ajatteluun (Kivistö 2014, 63). Sosiaalisen näkökulman myötä vammaisajattelu siirtyi yksilökeskeisestä ajattelusta enemmän vammaisuuden näkemiseen yhteiskunnallisena, ja täten myös poliittisena, ilmiönä. Sosiaalisessa mallissa korostuu ympäristön merkitys, ja vammaisuus nähdään ympäristön ja yksilön välisen suhteen ristiriitana (Kivistö 2014, 62). Vammaisuuden sosiaalisessa mallissa tarkastellaan ennen kaikkea niitä tekijöitä, jotka vaikeuttavat vammaisten ihmisten elämää ja osallistumista yhteisölliseen elämään (Vehmas 2005, 115).

2.2 Nykypäivän vammaiskäsitykset ja vammaisuuden määritelmät

Lääketiede määrittää yhä pitkälti vammaisuutta ja diagnooseja hyödynnetään palvelujen kehittämisessä ja toteutuksessa. Palvelujärjestelmien mitoittaminen toimintarajoitediagnoosien pohjalta ei tue yksilön autonomian kehittymistä. Monesti tuen tarve ei ole riittävästi selitettävissä pelkästään lääketieteellisen diagnoosin perusteella. (Nieminen 2012, 67–68.) Lisäksi diagnoosikeskeisyys määrittää vammaisten persoonaa ja minuutta siten, että erilaisuus korostuu, mikä ei puolestaan tue yksilön osallisuutta.

WHO:n vammaisuuden luokittelu (ICF) perustuu nykyään ajatteluun, jossa huomioidaan biologiset, yksilöpsykologiset sekä yhteiskunnalliset tekijät yksilön terveydentilaan vaikuttavina tekijöinä. Vammaisuus nähdään mallissa vaihteluna ihmisten toimintakyvyssä. Vaihtelua aiheuttaa joko elimellinen vaurio, toiminnan

rajoitukset tai osallistumisen rajoitukset tai näiden yhteisvaikutukset. (Paltamaa & Anttila 2015, 15–18.) ICF-luokitus avaa toimintakyvyn käsitteen laajasti ja antaa mahdollisuuden kuvata toimintakykyä kokonaisvaltaisena ilmiönä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Toimintakyky. ICF). ICF:n tavoitteena on siis kuvata ihmisen toimintakykyä ja toimintarajoitteita siten, että tulee näkyväksi, miten vammat tai sairauden vaikutukset näkyvät ihmisen elämässä ja estävät osallistumista. Tässä on yhtymäkohtia YK:n vammaissopimuksen tausta-ajatuksiin, joissa korostetaan vammaisten osallisuuden merkitystä. Vammaissopimuksessa on myös mainittu, että ICF-toimintakartoitusta tehtäessä on kunnioitettava henkilön itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyden suojaa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Toimintakyky. ICF-luokitus. Vammaissopimus ja ICF.)

WHO:n kansainvälisessä tautiluokituksessa (ICD-10) kehitysvammaisiksi luokitellaan henkilöt, joiden älykkyydosamäärä on alle 70. Väestön normaali luku on 80–120 pistettä. Lievästi kehitysvammaisella henkilöllä älykkyydosamäärä on 50–69, mikä vastaa 9–12 vuoden älykkyyksiän tasoa. (Verkkopalvelukehitysvammaisuudesta. Kehitysvammaisuudesta. Lääketieteellinen näkökulma.) Älykkyydetutkimus on tarpeen henkilön laaja-alaisten kognitiivisten kykyjen rajoitusten todentamiseksi. On kuitenkin syytä huomata, että kehitysvammaisuuden rajaksi asetettu älykkyydosamäärä 70 ei ole ainut kriteeri kehitysvammaisuuden määrittelymiseksi. On ihmisiä, joiden älykkyydosamäärä on tätä alhaisempi, mutta he eivät silti ole kehitysvammaisia. On myös ihmisiä, joilla on kehitysvammadiagnoosi, mutta heidän älykkyydosamääränsä on tätä korkeampi. Diagnoosin asettaminen ei siis ole yksiselitteistä pelkästään älykkyydosamäärän perusteella. (Seppälä 2017, 60–61.)

Myös AAIDD (American Association of Intellectual and Developmental Disabilities) määrittelee kehitysvammaisuuden vammaisuudeksi, jota luonnehtivat huomattavat rajoitukset sekä älyllisissä toiminnoissa että adaptiivisessa käyttäytymisessä ilmeten käsitteellisissä, sosiaalisissa ja käytännöllisissä taidoissa. Arvioinnissa on huomioitava sekä ikä että kulttuuri. (Merrick, Greydanus & Patel 2014, 4.) Sekä kansainvälisen tautiluokituksen että AAIDD:n määritelmässä todetaan, että määritelmän mukaisen vammaisuuden on pitänyt ilmetä ennen kuin henkilö on täyttänyt 18 vuotta.

Kehitysvamman voi aiheuttaa perimä, perimä ja ympäristö, sisäiset tekijät, ulkoiset tekijät tai tuntemattomat tekijät. Kehitysvammaisuutta voi myös aiheuttaa esimerkiksi äidin raskauden aikainen päihteiden käyttö, hapenpuute synnytyksen aikana tai tapaturma, kuten myös erilaiset keskushermostoa vaurioittavat sairaudet lapsuudessa tai nuoruudessa. Aina selvää syytä kehitysvammaisuuteen ei kuitenkaan välttämättä löydetä. Suomessa on noin 40 000 kehitysvammaista henkilöä. (Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaisuus.)

Vaikka lääketieteellinen näkökulma vammaisuuteen on aina korostunut, niin vammaisuutta on tarkasteltu myös sosiopoliittisesta, laillisesta, hallinnollisesta ja taloudellisesta näkökulmasta (Altman 2001, 98). Nykyään vammaisuutta on alettu tarkastella yhä enemmän vuorovaikutuksellisenä ilmiönä (Järvikoski 2014, 27). Vammaisuus on siis ennen kaikkea sosiokulttuurinen, kulttuurisidonnainen ilmiö, jossa ei ole kyse ainoastaan ihmisen viallisista ominaisuuksista (Vehmas 2005, 12; Leimio 2014, 48). Vammaisuus on ilmiö, joka luodaan yhteiskunnassa sosiaalisesti sen käsityksen pohjalta, mikä on yhteiskunnassa hyväksyttyä ja arvostettua ja mikä ei. Vammaisuudella on loppujen lopuksi hyvin vähän tekemistä fyysisen, psyykkisen tai aistillisen vamman kanssa. (Leimio 2014, 48.)

Erilaiset näkökulmat vammaisuuteen kuvaavat historiallista kehitystä. Yhteiskunnallisilla muutoksilla on ollut suuri vaikutus vammaiskäsityksen kehitykseen. Eri aikakausina on arvostettu eri asioita, mikä on näkynyt myös suhtautumisessa vammaisuuteen. Vammaisuus on nähty rangaistuksena synneistä, hyväntekeväisyyden kohteena, lääketieteen kohteena, ympäristön ja yksilön välisenä ristiriitana, yhteiskunnan sortona ja moniulotteisena ilmiönä (Kivistö 2014, 66). Enää vammaisia ei nähdä kontrollin kohteena, vaan yksilöinä. Yhteiskunnan pitää vastata heidän tarpeisiinsa siten, että he pääsevät osallisiksi yhteiskuntaan ja ovat tasa-arvoisia muihin nähden. Aiemmin näkökulmissa korostui ajatus siitä, että vammaisuus on yhteiskunnasta erillinen ilmiö. Postmoderni näkökulma vammaisuuteen korostaakin vammaisuuden moniulotteisuutta. Corkerin & Shakespearin (2002) mukaan perinteinen lääketieteellinen malli ja sosiaalinen malli ovat liian yksiulotteisia vammaisuuden selittämiseen nykyisessä muuntuvassa yhteiskunnassa, jossa yhteiskunnalliset rakenteet ja yksilöiden kokemukset ovat monimutkaisia (Kivistö 2014, 66).

3 OSALLISUUS KÄSITTEENÄ

Osallisuuden käsitettä on mahdoton määritellä yksiselitteisesti. Osallisuus on hyvin laaja käsite ja pitää sisällään hyvin erilaisia asioita tarkastelunäkökulmasta riippuen. Osallisuuden tarkastelua voidaan tehdä yhteiskunta-, yksilö- ja yhteisötasolla (Rouvinen-Wilenius, Aalto-Kallio, Koskinen-Ollonqvist & Nikula 2011, 64). Yhteiskuntatieteellisten teorioiden näkökulmista osallisuutta määritetään inklusion ja eksklusion kautta. Inklusio tarkoittaa mukana olemista ja yhteisöön liittymistä tai liittämistä ja eksklusio puolestaan syrjään joutumista tai poissulkemista. Tarkasteltaessa osallisuutta sosiaalipoliittisesta näkökulmasta se nähdään valtion velvollisuudeksi mahdollistaa ja tukea kansalaisten osallistumista yhteiskuntaan. (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 1.).

3.1 Osallisuuden määritelmiä ja edellytyksiä

Maailmanpankin määritelmän mukaan sosiaalinen osallisuus on prosessi, jossa parannetaan identiteettinsä perusteella heikommassa asemassa olevien ihmisten ihmisarvoa, mahdollisuuksia ja kykyjä yhteiskuntaan osallistumisessa. (The world bank. Understanding poverty. Topics. Social inclusion.) Suomessa sosiaali- ja terveyshuollon kansallinen kehittämissuunnitelman (Kaste) puolesta määrittelee osallisuuden mahdollisuutena terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. (Leemann ym. 2015, 3.)

Osallisuus voidaan nähdä myös yksilön henkilökohtaisena kokemuksena, tunteena, joka syntyy, kun ihminen on osallisena jossakin yhteisössä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Hyvinvointi- ja terveyserot. Eriarvoisuus. Hyvinvointi. Osallisuus). Ihmisen yksilöllinen kokemus osallisuudesta liittyy voimakkaasti siihen, miten merkityksellisenä hän pitää itseään yhteisössä, miten voimakkaasti hän tuntee kuuluvansa yhteiskuntaan ja miten hyvin hän voi omakohtaisella sitoutumisella vaikuttaa asioihin (Leemann ym. 2015, 5). Yksilötason osallisuudessa on kyse yksilön uskosta omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja kyvystä toimia. Vahvistettaessa osallisuutta yksilötasolla pyritään yksilöä tukemaan omien

voimavarojen löytämisessä, vahvistamaan toimintamahdollisuuksia sekä kannustamaan omatoimisuuteen. Elämänhallintavalmiuksien kehittäminen on olennaista yksilötason osallisuuden lisäämisessä. (Rouvinen-Wilenius ym. 2011, 65–67.)

Osallisuus on liitetty usein yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen pääomaan (Kivistö 2014, 48–50). Yhteisötason osallisuudessa korostuu yhteinen toiminta ja sen synnyttämät osallisuuden kokemukset. Tarkasteltaessa osallisuutta yhteisön näkökulmasta korostuvat sosiaaliset verkostot ja tuki, luottamus sekä vastavuoraisuus (Rouvinen-Wilenius ym. 2011, 65–67). Yhteisössä osallisuus ilmenee jäsenten arvostuksena, tasavertaisuutena ja luottamuksena sekä mahdollisuutena vaikuttaa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Hyvinvointi- ja terveyserot. Eriarvoisuus. Hyvinvointi. Osallisuus). Yhteisötason osallisuudelle hyvin läheinen käsite onkin sosiaalinen pääoma. Yhteisöllisessä osallisuudessa keskeistä on kokemus yhteisöön kuulumisesta sekä mahdollisuus kuulluksi tulemiseen. Aktiivinen toimijuus osana yhteisöä on olennaista ja mahdollistaa osallistumisen yhteiseen päätöksentekoon. (Rouvinen-Wilenius ym. 2011, 65–67.)

Yhteiskuntatason osallisuudessa on kysymys siitä, mitkä ovat yksilön mahdollisuudet osallistua päätöksen tekoon ja vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskeviin päätöksiin. (Rouvinen-Wilenius, Aalto-Kallio, Koskinen-Ollonqvist & Nikula 2011, 64.) Yhteiskunnallisella tasolla osallisuus tarkoittaa jokaisen mahdollisuutta terveyteen, koulutukseen, työhön, toimeentuloon, asuntoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Kansallisella tasolla osallisuus vaikuttaa siten, että kansalaisella on oikeus tasavertaisena osallistua ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Hyvinvointi- ja terveyserot. Eriarvoisuus. Hyvinvointi. Osallisuus.) Oliverin (Oliver 1996) mukaan vammaisilla ihmisillä on ollut haasteita saavuttaa täyttä kansalaisuutta sosiaalisten ja poliittisten perusoikeuksien kohdalla (Kivistö 2014, 43).

On kuitenkin huomattava, että subjektiivinen kokemus osallisuudesta voi vaihdella yksilöiden välillä hyvinkin paljon. Osallisuus edellyttää omien ja yhteisten voimavarojen tunnistamista ja niiden välistä yhteyttä. Osallistuminen on osa osallisuuden kokemusta, keino sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi. Työn,

harrastuksien, erilaiseen toimintaan osallistumisen tai muun vaikuttamisen kautta syntyy osallisuuden tunnetta. (Leemann ym. 2015, 5.)

Raivion ja Karjalaisen (2013, 16–17) mukaan osallisuus edellyttää riittäviä aineellisia resursseja (having), autonomiaa ja toimijuutta omaa elämää koskevassa päätöksenteossa (acting) sekä sosiaalisesti merkityksellisiä ja tärkeitä suhteita (belonging). Ravio ja Karjalainen (2013) näkevät syrjäytymisen osallisuuden vastaparina, johon liittyy taloudellista ja terveydellistä huono-osaisuutta sekä turvattomuutta.

Osallisuudesta voidaan erottaa eri muotoja. Tieto-osallisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta saada tietoa ympäristöstä ja suunnitteluosallisuudella mahdollisuutta osallistua itseä koskevien asioiden suunnitteluun. Oikeuteen päättää viitataan usein termillä päätösosallisuus, jolla tarkoitetaan nimenomaan oikeutta olla mukana oma elämää koskevassa päätöksenteossa. Toimintaosallisuus puolestaan viittaa oikeuteen toteuttaa oma toiminta elinympäristössä yhdessä muiden kanssa. (Leemann ym. 2015, 6.)

Osallisuutta voidaan siis tarkastella hyvin monista eri näkökulmista. Näkökulmat ja määritelmät eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan osittain päällekkäisiä, ja niiden merkitys riippuu hyvin paljon yhteisöllisestä ja kulttuurisesta kontekstista. (Kivistö 2014, 42.) Tarkastellaanpa osallisuutta mistä tahansa näkökulmasta, niin aina osallisuus ja sen vastakohtana pidetty osattomuus syntyvät vuorovaikutuksessa ihmisten välillä ja myös ihmisten ja ympäristön välillä.

3.2 Osallisuuden nelikenttä

Sosiologian professori Martti Siisiäinen (2010) on kuvannut osallisuutta nelikentän (kuvio 1) avulla. Siisiäisen kuvaamassa nelikentässä osallisuus sekä osallistumisen tekijät ilmenevät eri tavoilla ja niitä määrittävät eri tekijät eri tilanteissa. Siisiäinen määrittelee osallisuuden neutraaliksi yleiskäsitteeksi monenlaisille osallistumisen muodoille. Osallisuuden nelikentässä on nähtävissä hyvinkin erilaisia aktiivisen ja passiivisen mukanaolon muotoja. (Siisiäinen 2010, 11.)

		Edellyttääkö mukana oleminen toimijalta aktiivisuutta?	
		Toimija: aktiivisuus	Toimija: passiivisuus
Motivoiva/intressoiva agentti	Toimija itse	<i>Osallistuminen</i> - intressi - heterodoksa - osallistuva demokratia - aktivistiliikkeet - demokraattiset yhdistykset tai vastademokratia (valvonta, ilmiantaminen, arvostelu) - kieltäytyminen osallistumasta	<i>Mukautuva/suostuva osallisuus</i> - doksan ylivalta - muoti - apaattisuus tai "syrjäytyminen" - mietiskely - "ajopuuosallisuus"
	Muu taho	<i>Aktivoiva osallistaminen</i> - osallistaminen "kohteen" myötävaikutuksella - ortodoksa - annetut jäsenyydet - osallistamisohjelmat - enabling state (yksilö oman elämänsä yrittäjänä) - empowerment -ohjelmat, yhdistykset ja liikkeet kansalaiskasvatus	<i>Pakottaminen/holhoaminen (pakkovalta)</i> - totaaliset instituutiot organisoitumisen periaattina - syntymän kautta toteutuvat yhteisöjäsenyydet - manipulointi - repressiivinen toleranssi - symbolinen väkivalta - pakollinen äänestäminen

KUVIO 1. Osallisuuden nelikenttä Martti Siisiäisen mukaan (Siisiäinen 2010, 11)

Motivaatio määrittää hyvin keskeisesti osallisuutta. Motivaatio toimintaan voi olla henkilöstä itsestään lähtevää tai ulkopuolisen toimijan synnyttämää. Myös toimijan aktiivisuus tai passiivisuus vaikuttaa siihen, miten osallisuus näyttäytyy kulloinkin. Yleistasolla voidaan Siisiäisen mukaan kuvata neljä eri osallisuuden alatyyppejä: osallistuminen, mukautuva/suostuva osallisuus, aktivoiva osallistaminen ja pakottaminen/holhoaminen. Osallisuus voi siis olla henkilön itsensä tuottamaa tai vastaanottamaa tai ulkoa päin annettua, näennäistä osallisuutta. Osallisuus esiintyy kuitenkin jokapäiväisessä elämässä usein näiden sekamuotoina. (Siisiäinen 2010, 12.)

Siisiäinen (2010; 2015) korostaa osallisuuden eri ulottuvuuksien tarkastelua henkilön aktiivisuuden asteen ja häntä motivoivan voiman suhteen. Osallisuuteen vaikuttaa hyvin paljon, onko henkilö aktiivinen vai passiivinen ja lähteekö henkilön motivaatio hänestä itsestään vai ulkopuolelta, mahdollisesti toisesta henkilöstä tai järjestelmästä. Ääripäinä osallisuudesta ovat pakotettu osallisuus ja aito osallisuus. Aito osallisuus on henkilöstä itsestään lähtevää toimijalähtöistä toimintaa, jossa hän on osallisena sosiaalisessa yhteisössä omasta tahdostaan ja

mielenkiinnostaan. Aidossa osallisuudessa henkilö tekee itsenäisesti päätöksiä osallistumisestaan kiinnostuksen kohteitaan tai etujaan optimaalisella tavalla toteuttavaan toimintaan, ja hänellä on riittävät tiedot päätöksenteon tukena. Tällainen osallisuus toteutuu usein vertaisryhmissä, kansalaisjärjestöissä tai vapaaehtoistyössä. (Siisiäinen 2015.)

Siisiäisen (2010) nelikenttä soveltuu hyvin vammaisten osallisuuden tarkasteluun. Erilaisia osallisuuden tyyppisiä on havaittavissa tarkasteltaessa vammaisten osallisuutta yhteiskunnallisella tasolla sekä yhteisö- ja yksilötasolla. Vammaisten osallisuutta on pyritty lisäämään erilaisten kansallisten toimenpideohjelmien avulla. Monet osallisuutta edistävät projektit ja toimenpideohjelmat ovat muiden kuin vammaisten henkilöiden itsensä alkuun panemia. Mukana projekteissa on toki, ja onneksi, usein vammaisia henkilöitä mukana, mutta usein tällaiset projektit ovat osallistavia. Aktiivisimmilla vammaisilla henkilöillä on omaa halua ja motivaatiota osallistua projekteihin, mutta projektin alkuun paneva taho on usein joku muu kuin vammaisen henkilö itse. Tällöin voidaan osallisuuden katsoa olevan aktivoivaa osallistumista. Toisaalta monien vammaisten henkilöiden osallisuus on pitkälti mukautuvaa osallisuutta: he ovat passiivisesti, mutta omasta halustaan osallisia yhteisöissä. He ikään kuin ajautuvat muiden mukana.

4 VAMMAISTEN OSALLISUUS

WHO:n (2011) raportissa on tuotu esille, että maailman laajuisesti vammaiset ihmiset ovat marginaalissa elävä ryhmä, jolla on huonommat koulutus- ja työmahdollisuudet ja siten myös huonompi taloudellinen tilanne. Nämä tekijät kasvattavat syrjäytymisriskiä ei-vammaisiin verrattuna. Raportissa korostetaan ympäristön esteiden poistamista vammaisten osallisuuden lisäämiseksi. (World Health Organization 2011.)

Kansainvälisellä ja kansallisella lainsäädännöllä on pyritty turvaamaan ja parantamaan vammaisten ihmisten yhteiskunnallista asemaa ja osallisuutta. Vammaisten osallisuuden edistämiseksi on laadittu kansallinen toimenpideohjelma Suomen ratifioitua vuonna 2016 YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (L 27/2016). Kehitysvamma-alan neuvottelukunta (KVANK) on myös laatinut asumisen yksilöllisen tuen laatukriteerit sekä osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit vammaisten oikeuksien ja osallisuuden tukemiseksi ja lisäämiseksi. Hallituksen kärkihankkeisiin kuului vuosina 2015–2018 Osatyökykyisille tie työelämään -hanke, jonka kautta pyrittiin edistämään vammaisten osallisuutta ja työllistymistä (Hallituksen strategiasihteeristö 2018, 32).

Vammaisten henkilöiden yhteiskunnallisen aseman parantamiseksi Suomessa ja kansainvälisesti on kuluneena vuosikymmenenä tutkittu vammaisten osallisuutta. Tutkimuksissa on tarkasteltu osallisuutta yksilötason kokemuksina, yhteisötasolla sekä yhteiskunnallisella tasolla. Tutkimusten perusteella yhteiskunnassamme on yhä rakenteita, jotka syrjivät vammaisia henkilöitä eikä vammaisten osallisuus toteudu täysimääräisenä. Puuttuu sekä poliittista tahtoa että riittävää tukea, jotta vammaisilla henkilöillä olisi mahdollisuus todellisuudessa osallistua haluamansa määrin ja saada osallisuuden kokemuksia.

4.1 Vammaisten osallisuutta tukeva lainsäädäntö ja KVANK:n laatuksiteerit

Vammaisten osallisuutta on pyritty lisäämään paitsi YK:n vammaissopimuksen kansallisen toimintaohjelman laatimisella, niin myös vuoden 2015 alussa voimaan tulleella yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistuksilla. Uudistusten avulla on pyritty parantamaan vammaisten ihmisten yhteiskunnallista osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuuslaissa (L 1325/2014) kielletään välillinen ja välitön syrjintä vammaisuuden perusteella ja siinä säädetään positiivisesta erityiskohtelusta eli velvollisuudesta tehdä kohtuullisia mukautuksia, jotta vammaisen henkilö on yhdenvertaisessa asemassa yhteiskunnassa muiden kanssa ja hänellä on yhtäläinen mahdollisuus päästä osalliseksi työhön, koulutukseen ja palveluihin.

Vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki oli myös tarkoitus yhdistää yhdeksi vammaisten henkilöiden sosiaalihuollon erityispalveluja koskevaksi laiksi, joka olisi tullut voimaan 1.1.2021. Esitys kuitenkin raukesi. Lainuudistuksen tavoitteena oli, että uusi laki olisi turvannut paremmin riittävät ja sopivat palvelut yhdenvertaisesti kaikille vammaisille henkilöille. Lain muutoksella oli tarkoitus myös vahvistaa vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta siten, että vammaiset ovat entistä enemmän osallisia omien palveluidensa suunnittelussa. (Sosiaali- ja terveysministeriö. Ajankohtaista. Artikkelit. Uusi vammaispalvelulaki turvaa vammaisille henkilöille tarpeenmukaiset palvelut.)

Vaikka uusi lakiesitys raukesi sote-uudistuksen kariutumisen myötä, niin sosiaali- ja terveysministeriö on asettanut osallisuustyöryhmän, jonka tehtävänä on arvioida ja valmistella säännösehdotuksia vammaispalveluja koskevaan lainsäädäntöön. Näin pyritään turvamaan ja lisäämään vammaisten henkilöiden osallisuutta heitä koskevassa päätöksenteossa ja palvelujen järjestämisessä sekä selventämään oikeussuojakeinoja. (Sosiaali- ja terveysministeriö. Ajankohtaista. Artikkelit. Osallisuustyöryhmä valmistelee vammaisten henkilöiden osallisuutta turvaavia säännöksiä.)

Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta julkaisi vuonna 2011 asumisen yksilöllisen tuen laatuksiteerit. Laatuksiteereiden tarkoituksena on palvelujen

järjestäminen ja tuottaminen henkilön yksilöllisten tarpeiden pohjalta siten, että vammaisen henkilö voi elää mahdollisimman oman näköistä elämää. Asumisen yksilöllisen tuen laatukriteerien käyttöönoton myötä laadittiin laatukriteerit myös työ- ja päivätoiminnan kehittämistä varten. Laatukriteerit nimettiin osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereiksi, koska laatukriteereissä korostetaan sitä, että työ- ja päivätoiminnan tavoitteena tulee nykyistä vahvemmin olla vammaisten henkilöiden osallisuuden ja työllistymisen edistäminen. Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit julkaistiin vuonna 2016. (Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta. Laatusuositukset. Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit.)

4.2 Vammaisten yksilötason osallisuuden kokemukset

Mari Kivistö (2014) on tutkinut väitöskirjassaan vaikeavammaisten ihmisten osallisuutta. Kivistö kuvaa monimenetelmäisessä väitöskirjassaan vaikeavammaisten ihmisten toiminnallista osallistumista, pyrkii ymmärtämään vaikeavammaisille ihmisille osallisuuden kannalta merkityksellisiä kokemuksia ja tulkitsee diskurssi-analyysin keinoin kielenkäytössä vaikeavammaisille ihmisille heidän itsensä sekä sosiaaliviranomaisten toimesta representoimaa osallisuutta. Vaikeavammaisten ihmisten elämäntilanteissa korostuu osallisuuden jääminen vajaaksi toiminnan, kokemisen ja kielenkäytön kentillä. Osallisuus on kuitenkin dynaamista, se voi muuttua ja osallisuutta voi muuttaa sekä toiminnan, kokemisen ja diskurssien kenttien sisällä että niiden välisissä suhteissa. (Kivistö 2014.)

Pia Liinamaa (2016) on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut vammaisten osallisuutta ja sen monitasoisuutta. Liinamaan tutkimusaineistossa korostui voimakkaasti vammaisen henkilön arjen osallisuus, mikä tarkoittaa osallisuutta asumisessa, työssä ja työtoiminnassa, koulussa ja opiskelussa sekä vapaa-aikana ja harrastuksissa. Myös toimivat vammaispalvelut sekä tarvittava apu ja tuki sekä esteettömyys nähtiin oleellisena tekijänä osallisuuden mahdollistumiseksi. (Liinamaa 2016.)

Tunne osallisuudesta syntyy arjen pienissä asioissa. Näihin asioihin monet vammaiset henkilöt tarvitsevat tukea, jotta voivat todella käyttää itsemääräämisoikeuttaan ja toimia omaehtoisesti. Erikssonin (2008, 176) mukaan vammaisten arjessa sosiaalinen osallisuus näkyykin erityisesti siinä, miten paljon omaehtoista toimijuutta ja itsemääräämisoikeutta päivän kulkuun sisältyy. Vammaisten henkilöiden arjessa on yhä esteitä aidon osallisuuden toteutumiseksi. Vammaisilla henkilöillä ei esimerkiksi läheskään aina ole mahdollisuutta käyttää heille parhaiten soveltuvaa viestintä- ja kommunikaatiokeinoja. On vaikea toimia, jos ei saa tietoa ymmärrettävässä muodossa eikä saa riittävää tukea tiedon käsittelyyn, oman mielipiteen muodostamiseen ja päätösten seurausten ymmärtämiseen. (Kehitysvammaliitto. Ajankohtaista. YK:n vammaissopimus ei ole lisännyt osallisuutta riittävästi.) Kommunikaation ja vuorovaikutuksen näkökulmaan pitäisi kiinnittää enemmän huomiota, jotta vammaisten henkilöiden aito osallisuus arjessa olisi mahdollista.

4.3 Yhteisötason osallisuuden toteutumisen haasteet

Linda Nurkkala (2018) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan kehitysvammaisten sosiaalista osallisuutta yhteisöissä. Tutkielman tuloksista käy ilmi, että tutkimusta varten haastateltujen kehitysvammaisten sosiaalinen osallisuus oli heikkoa suhteessa muihin yhteisöihin kuin lapsuudenperheeseen ja kehitysvammaisille tarkoitettuihin palveluihin. Palvelujärjestelmän yhteisöiden merkitys korostui sosiaalista osallisuutta tarjoavina yhteisöinä. Myös Heidi Kemolan (2015) pro gradu -tutkimuksessa, jossa hän tutki kehitysvammaisten ihmisten itsenäistä asumista osallisuuden mahdollistajana yhteiskunnassa, tuli ilmi palvelujärjestelmän antaman tuen tarve itsenäisyyden ja osallisuuden tukemiseksi.

Eriksson (2019) on tutkinut liikkumisrajoitteisten nuorten mahdollisuuksia mielekkäisiin aktiviteetteihin ja toimintamuotoihin yhteiskunnassa. Tutkimuksessa tuli esille, että liikkumisrajoitteisten nuorten yhteisöllisyys muiden nuorten kanssa on hyvin tärkeää, mutta yhteisöllisyyden tiellä on esteitä. Esteellisyys, syrjintä ja henkilökohtaisen avun riittämättömyys asettavat rajoitteita yhteisöihin liittymiseen ja mielekkään toimintamuodon aloittamiselle. (Eriksson 2019.)

Wilson, Jaques, Johnson and Brotherton (2017) ovat tutkineet aikuisia kehitysvammaisia henkilöitä ja tuovat esille ympäristön tuen merkityksen kehitysvammaisten osallisuuden tukemiseksi. Wilson ym. (2017) tuovat esille Erikssonin (2019) tavoin, että monilla vammaisilla on halua olla sosiaalisia ja osa yhteisöä, mutta ilman tukea on haastavaa ja joskus jopa mahdotonta saavuttaa osallisuutta.

4.4 Vammaisten osallisuuden toteutuminen yhteiskunnallisella tasolla

Suomessa on tutkittu vammaispalveluja tarvinneiden ihmisten taloudellista tilannetta ja osallistumista. Tutkimuksen perusteella vaikeampi taloudellinen tilanne hankaloittaa vammaisten ihmisten osallistumista ja yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen osallistuminen onkin vammaispalveluja tarvinneilla henkilöillä selvästi vähäisempää kuin ei-tarvinneiden. Heikompi taloudellinen tilanne selittää kuitenkin vain osittain vähäisempää osallistumista yhteiskuntaan. (Teittinen & Vesala 2015, 25–31.)

Marja Irjala (2017) on tutkinut vammaisia ja pitkäaikaissairaita sekä muita erityisopiskelijoihin kuuluneita työelämän marginaalissa tai täysin ulkopuolella olevia henkilöitä sekä Suomessa että Saksassa. Työ ja työllistyminen on hyvin merkityksellistä erityisryhmien osallisuuden lisäämisen kannalta. Suomen lainsäädäntö ei ole yhtä selkeää tukemaan erityisryhmien työelämäosallisuutta kuin Saksan lainsäädäntö. Lainsäädäntöä kehittämällä voisi luoda paremmat työllistymistä tukevat rakenteet. (Irjala 2017.) Myös Antti Teittinen (2015) on tutkinut, miksi vammaiset eivät pääse osallisiksi työelämään ja tuo esille yhteiskunnassa olevia syrjiviä käytäntöjä.

Ann-Marie Lindqvist (2014) on kuvannut väitöskirjassaan, miten aikuiset kehitysvammaiset ihmiset kokevat, luovat ja toteuttavat sosiaalista kansalaisuuttaan. Kehitysvammaisilla ihmisillä on halu hallita elämäänsä, mutta aktiivisen kansalaisuuden toteuttaminen edellyttää muiden tukea monissa eri tilanteissa. Yhteisöön kuulumisen ja osallisuus syntyy vuorovaikutuksessa muiden kanssa, mikä edellyttää vaihtoehtoisten kommunikaatiotapojen käyttämistä yhteisymmärryksen

muodostamiseksi ja tietojen saamista ymmärrettävällä tavalla. Mikäli tukea eikä täten yhteistä ymmärrystä ole, niin aktiivisen kansalaisuuden toteuttaminen arjessa on vaikeaa. (Lindqvist 2014.)

Juho Ylitalo (2016) on tutkinut kehitysvammaisten kohtaamaa institutionaalista syrjintää. Ylitalon tutkimuksessa kävi ilmi, että nykyisen palvelujärjestelmän käytännöt ja toimintaperiaatteet eivät takaa kaikille kehitysvammaisille henkilöille osallisuuden ja oikeuksien toteutumista itseään koskevassa päätöksenteossa, vaan jopa ulkopuolisuuden, osattomuuden ja itsemääräämisen menettämisen kokemuksia.

Löve, Rannveig, Traustadóttir ja Rice (2018) ovat tutkineet Islannissa vammaisten yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia ja tuovat esille vammaisten ja vammaisjärjestön turhautumista siitä, että poliittinen tahto muuttaa ja kehittää asioita vammaisten osallisuutta lisäävämmäksi puuttuu. Tilanne on samankaltainen kuin Suomessa: asioista on puhuttu vuosia ja on tehty toimintaohjelmia ja projekteja, mutta käytännön tasolla vammaisten vaikutusmahdollisuudet ovat yhtä monilta osin näennäisiä.

5 VERTAISTUKI OSALLISUUDEN LISÄJÄNÄ

Vertaistoiminta on ollut Suomessa kasvussa viime vuosikymmeninä. Erilaisia vertaistuen muotoja on olemassa hyvinkin erilaisiin tarpeisiin. Vertaistuella ja -toiminnalla on yhteiskunnallista vaikutusta, paitsi hankalissa elämäntilanteissa, myös ennaltaehkäisevässä mielessä. Vertaistoiminta ei kuitenkaan ole terapiaa, vaan se voi täydentää sosiaali- ja terveystalvveluja, joita ammattilaiset tuottavat.

Vertaistoiminnan käsite tuli Suomeen 1990-luvun puolivälissä ja vertaistoiminta on kasvanut Suomessa voimakkaasti 1990-luvulta alkaen. Osaltaan tämä kertoo siitä, että ihmisillä on tarve jakaa kokemuksiaan muiden kanssa ja saada apua, jota muut auttavat tahot eivät pysty antamaan. (Laimio & Karnell 2010, 11.) Vertaistuki- ja toiminta on kehittynyt eri maissa eri tahtiin riippuen kulttuurista, yhteiskunnallisista rakennemuutoksista, arvomaailman muutoksista sekä ihmisten tarpeista. Myös erilaiset yhteiskunnalliset liikkeet, kuten nais-, rauhan-, ympäristö-, kuluttaja- ja ihmisoikeusliike ovat vaikuttaneet osaltaan vertaistuen kehitykseen Euroopassa. (Kärkkäinen & Nylund 1996, 22–23.) USA:ssa oma-apuryhmät alkoivat lisääntyä 1960-luvulla ja Euroopassa 1970-luvulla (Mikkonen & Saarinen 2018, 9).

Aiemmin vertaistukea nimitettiin oma-aputoiminnaksi, mutta oma-apuryhmä-nimitys ei Suomessa ole saanut kannatusta, sillä se viittaa enemmän yksilölliseen terveyden hoitamiseen ja täten terveydenhuollon piiriin. Vertaisryhmä- ja vertaistukiryhmäkäsitteitä pidetään kuvaavampina, etenkin kun vertaiset usein korostavat nimenomaan keskinäisen avun merkitystä. (Laimio & Karnell 2010, 12; Nylund 2005, 198.)

5.1 Tutkimuksia vammaisten vertaistoiminnasta

Suomessa vertaistoimintaa ja sen merkitystä on alettu tutkia enemmässä määrin vasta 2000-luvun alkupuolella. Vammaisten vertaistoimintaan on kiinnitetty huomiota erityisesti erilaisten vammaisten osallisuuden lisäämiseksi tarkoitettujen toimenpideohjelmien ja projektien myötä. Vammaisten henkilöiden vertaistukiryhmiä käsitteleviä tutkimuksia on kuitenkin Suomessa tehty verrattain vähän. Tutkimuksia vertaistuen merkityksestä vammaisten ihmisten omaisille ja läheisille on kylläkin tehty, kuten myös löytyy paljon tutkimuksia sairauskohtaisista ja mielen-terveyden vertaistukiryhmistä.

Maarit Lasanen (2017) on tehnyt etnografisen väitöskirjan, jossa hän tutkii pohjoissuomalaisen kuulovammaisten lasten kokemuksia vertaisryhmätoiminnasta. Liisa Hokkanen (2014) tarkastelee väitöskirjassaan asioita, joilla on merkitystä vertaistuen käyttökelpoisuudelle vammaisten eri elämäntilanteissa. Kati Wilska-Seemer (2005) on puolestaan tutkinut voimaantumista vammaisten naisten vertaistukiryhmässä.

Niina Laine ja Jaana Pössi (2014) ovat tutkineet opinnäytetyössään kehitysvammaisten osallisuuden kokemuksia ortodoksisten kehitysvammaisten kerhossa. Opinnäytetöistä lähimpänä omaa opinnäytetyön aiheitani on Miia-Marika Nykäsen ja Sanna Oksanen-Vihervuoren (2017) opinnäytetyö, jossa he ovat luoneet vertaisasukastoimintamallin vammaisten palvelukodille. Tämä opinnäytetyö poikkeaa kuitenkin omastani siinä, että työssä on luotu malli ja minä puolestani tutkin vertaistukiryhmän merkitystä. Yhtäkään vertaisarvioitua tutkimusta, väitöskirjaa tai pro gradu -tutkimusta vammaisten asumisen vertaisryhmistä ei löytynyt.

5.2 Vertaisryhmätoiminta

Vertaistuki perustuu ihmisten väliseen kohtaamiseen ja siihen, että vertaiset omaehtoisesti toimivat omaksi ja toistensa hyväksi. Vertaisuudella tarkoitetaan ihmisten välistä suhdetta ja vertaistuella puolestaan kohdattujen vaikeuksien jakamista muiden kanssa (Hyväri 2005, 214; Mikkonen & Saarinen 2018, 20).

Vertaistoiminta on käsitteenä laajempi kuin vertaistuki. Vertaistoiminta pitää sisällään kaiken toiminnan, mitä vertaistukeen kuuluu. (Mikkonen & Saarinen 2018, 20.)

Norjalaiset tutkijat Alfred Katz ja Eugene Bender ovat tutkineet paljon vertaistoimintaa ja he määrittelevät sen vapaaehtoiseksi pienryhmätoiminnaksi, jossa ryhmän jäsenillä on yhteinen ongelma tai tarve, johon he toivovat saavansa apua ja muutosta (Lamio & Karnell 2010, 13–14). Vertaisryhmätoimintaan sisältyy myös sellaisia toiminnan muotoja, joissa auttaminen ja tuki eivät ole välttämättä keskeisempiä asioita yhteisöllisyyden luomisessa (Hyväri 2005, 215). Marianne Nylundin (2005) mukaan vertaisryhmä tarkoittaa ”samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien ihmisten halua jakaa kokemuksia ja tietoa toisia kunnioittavassa ilmapiirissä”. Kati Wilska-Seemer (2005) määrittelee vertaisryhmätoiminnan hyvin samaan tapaan kuin Nylund. Wilska-Seemerin (2005) mukaan vertaisryhmätoiminta on samankaltaisessa tilanteessa olevien henkilöiden yhteistä toimintaa, joka tuo tukea ryhmäläisille. Vertaisryhmässä samankaltaisia asioita kokeneet ihmiset voivat jakaa kokemuksiaan, tuntemuksiaan ja tietoa saaden näin toisiltaan tukea ja mahdollisuuden kokea yhteenkuuluvuutta. (Wilska-Seemer 2005, 256.) Sekä Nylundin että Wilska-Seemerin määritelmässä korostuu sekä yhteisöllisyys että tuki, mikä poikkeaa oma-apuryhmän käsitteestä, jossa korostuvat enemmänkin yksilön omat voimavarat.

Vertaisryhmätoimintaan osallistumiseen on erilaisia syitä ja erilaiset asiat voivat motivoida osallistumaan ryhmätoimintaan. Motiivit liittyvät usein yksilön tarpeisiin, haluihin, vietteihin ja sisäisiin yllykkeisiin sekä palkintoihin tai rangaistuksiin. Motiivit ovat päämääräsuuntautuneita, sillä ne pitävät yllä yksilön yleistä käyttäytymisen suuntaa. Motivaatio on motiivien aikaan saama tila, joka ohjaa yksilön käyttäytymistä. Motivaatio on aina tilannesidonnainen ja voi vaihdella. (Peltonen & Ruohotie 1992, 16–17.)

Vertaisuutta syntyy erilaisissa elämäntilanteissa ja syyt vertaistoimintaan osallistumiseen voivat vaihdella. Ihmisiä voi yhdistää esimerkiksi sairastuminen, vammautuminen, työttömyys, avioero tai muut elämän kriisitilanteet, mutta yhtä lailla vertaisuutta voi syntyä ja sitä voi kokea esimerkiksi opiskeluissa, töissä tai

harrastuksissa. Vertaisuus perustuu ihmisten samanlaisiin elämäntilanteisiin ja kokemuksiin. Mikkonen (2009) määrittelee vertaisuuden keskinäiseksi asiantuntijuudeksi, voimavaraksi, tasa-arvoksi ja yhdenvertaisuudeksi, ja katsoo siihen olennaisesti kuuluvaksi keskinäisen tuen sinulta minulle, minulta sinulle ja meiltä meille. Myös Laimio ja Karnell (2010) korostavat vertaistoiminnan perustumista kokemukselliseen asiantuntijuuteen, tasa-arvoisuuteen ja toisten ihmisten kunnioittamiseen.

Rissanen (2015) tuo esille väitöskirjassaan, miten kokemusasiantuntijat korostavat erityistä yhteyttä, joka syntyy nimenomaan kokemuksen jakamisesta. Rissanen kuvaa ymmärtämisen mahdollisuutta, jota myös Nylund (1999) kuvaa. Vertaistukea tarvitaan tilanteissa, joissa ystävien, ammattilaisten tai läheisten tuki ei riitä, koska heiltä puuttuu omakohtaista kokemusta (Nylund 1999, 116). Jo Alfred Katz ja Eugene Bender (1976) ovat aiemmin tuoneet tutkimuksessaan esille vertaistuen merkitystä tilanteissa, joissa julkinen apu ei vastaa riittävästi tarpeisiin (Laimio & Karnell 2010, 14). Vertaistukea antavan omat kokemukset helpottavat vastaavassa tilanteessa olevien ihmisten auttamista (Hokkanen 2014, 206).

Suurin osa tutkimuksista ja vertaistukea käsittelevästä kirjallisuudesta korostaa kokemuksen jakamisen merkitystä ja vertaisten keskinäistä ymmärrystä, joka syntyy vain omakohtaisten kokemusten ja keskinäisen luottamuksen pohjalta. Vaikka vertaistuki nähdään nykyään pitkälti kokemukselliseen tietoon pohjautuvana asiantuntijuutena, jossa keskeistä on vertaisten subjektiiviseen kokemukseen perustuva tieto, niin myös ammattilaisten asiantuntijatiedolla on oma roolinsa vertaistuessa. Ammatillaiset voivat osallistua vertaistoimintaan monilla eri tavoilla. Ryhmän luonteen mukaan ammattilainen voi toimia ryhmän vetäjänä, suunnitella ja tukea alkavan ryhmän toimintaa, kouluttaa ryhmänvetäjiä tai vetää ryhmää yhdessä vertaisen kanssa. Yhtä lailla vertaistuki voi toimia myös ilman ammatillista työtä. (Mikkonen & Saarinen 2018, 29; Nylund 2000, 34–38.) Vaikka vapaaehtoisen vertaistuen on nähty osittain haastavan ammatillista tukea, niin parhaissa tapauksissa ammatillisuus tukee vapaaehtoista vertaistukea. Samoin myös vapaaehtoisen vertaistuen kautta voi kulkea tietoa ammatillisille, jotka pyyvät näin hyödyntämään kokemusasiantuntijuutta työssään.

Vertaistukea on monenlaista ja sitä syntyy kaikkialle, missä tukea tarvitaan. Tuki voi olla kasvokkain tapahtuvaa pari- tai ryhmätukea, tukiperhetoimintaa tai joukkomuotoista verkossa olevaa, ohjatuilla keskustelupalstoilla tapahtuvaa. Vertaistukiryhmiä voidaan Hokkasen (2011) mukaan jaotella perinteisiin ja yhteiskunnallisiin sekä näiden yhdistelmiin. Perinteisen vertaistukiryhmän keskiössä on yksilöllinen tuki, joka voimauttaa ryhmässä mukana olevia, kun yhteiskunnallisen ryhmän tavoitteena on puolestaan tukea osallistujan toimijuutta erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. (Hokkanen 2011, 293–294.) Vertaistukiryhmiä voidaan jaotella myös ryhmäläisiä yhdistävän asian ja ryhmän osallistujien samankaltaisuuden tai erilaisuuden perusteella, ryhmän avoimuuden, ryhmän johtajuuden ja toimintaa järjestävän tahon mukaan. Myös ammatillisen tuen suhdetta ryhmään voidaan käyttää jaotteluperustana. (Hokkanen 2011, 291; 2014, 222; Mikkonen & Saari- nen 2018, 32–33, 50–51.)

Vertaistukiryhmätoiminnassa voidaan erottaa keskustelevat ja toiminnalliset ryhmät. Ryhmä voi joskus olla myös näiden kahden muodon sekoitus. Keskustelevia ryhmiä on erityisesti sairastavien potilaiden vertaisryhmät, joissa keskeistä on luottamus ja tuki. Toiminnallisissa ryhmissä ryhmään kuuluvat puolestaan tuottavat ja saavat vertaisuuden kokemuksia yhteisissä työ-, koulutus- ja harrastustoiminnoissa erilaisten piirien ja kerhojen muodossa. Toiminnalliset ryhmät ovat yleensä vapaamuotoisempia kuin keskustelevat ryhmät ja niiden toimintaa voidaan muuttaa jäsenten yhteisestä sopimuksesta tarpeiden mukaan, ja mukaan otetaan helpommin uusia jäseniä kuin keskusteleviin ryhmiin. (Mikkonen & Saari- nen 2018, 57–61.)

5.3 Vertaistoiminnan voimaannuttava vaikutus

Vertaistukitoiminta perustuu ajatukseen, että vertaistoiminnan avulla ihminen voi saada käyttöön omia sisäisiä voimavarojaan. Toimintaan osallistuminen edellyttää kuitenkin omaa aktiivisuutta ja jonkin asteista toivoa oman hyvinvoinnin parantumisesta. (Lamio & Karnell 2010, 12.) Kokemuksellisuus ja voimaantuminen liittyvät kiinteästi vertaistoimintaan. Jotta vertaistukeen perustuvia suhteita on mahdollista muodostaa, pitää jakaa kokemuksia ja kohdata muita

vuorovaikutteisesti. Vuorovaikutteisuus on olennaista, sillä mikäli vastaanottajaa ei ole tai hän jää epämääräiseksi, ei kokemuksen jakamista tapahdu. Vertaisuus perustuu luottamukseen ja siihen, että vastaanottaja kykenee eläytymään toisen ihmisen tunteisiin ja läpi käymiin tilanteisiin ja asioihin aivan kuin ne olisivat voineet tapahtua hänelle itselleen. (Hyväri 2005, 225.) Luottamuksen lisäksi pitää olla uskallusta jakaa ja käsitellä omia tunteitaan (Laimio & Karnell 2010,12).

Vammaisten henkilöiden kohdalla korostuu vuorovaikutuksen ja toisen ymmärtämisen merkitys, sillä monilla vammaisilla voi olla käytössään vaihtoehtoisia kommunikaatiotapoja. Nämä vaihtoehtoiset kommunikaatiotavat eivät saisi muodostua esteeksi vaikuttamiselle ja täysipainoiselle osallisuudelle yhteiskunnassa, vaan yksilölliset kommunikaatiotavat pitäisi huomioida paremmin osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien turvaamiseksi.

Yhteiset kokemukset helpottavat asioiden jakamista, luovat osallisuuden tunnetta ja tunnetta siitä, että joku toinen ymmärtää minua, en ole yksin. Tällaisella toisen, vertaisen ymmärryksellä ja tuella on voimaannuttava vaikutus. Vertaistoiminta voi lisätä myös toivoa omasta selviämisestä ja paremmasta elämästä ja sen avulla voi saada sosiaalista pääomaa, joka osaltaan voi auttaa elämässä eteenpäin.

Siitonen (1999) kuvaa tutkimuksessaan voimaantumista ihmisestä itsestään lähtevänä prosessina, joka on yhteydessä ihmisen omaan haluun, omien päämäärien asettamiseen, luottamukseen omiin mahdollisuuksiinsa ja näkemyksiin itsestään. Vaikka voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, niin samanaikaisesti se on myös yhteisöllinen ja sosiaalinen prosessi, jossa toimintaympäristön olosuhteet ovat merkityksellisiä (Siitonen 1999, 117–119).

Vammaisten henkilöiden voimaantuminen on paitsi yksilöllinen, myös poliittinen käsite, koska vammaisuuden on katsottu merkitsevän ulkopuolisen avuntarvetta ja myös huono-osaisuutta. Kyse on henkilökohtaisen voimaantumisen lisäksi myös sosiaalisesta voimaantumisesta. Voimaantuminen voidaan ymmärtää ihmistä itsestään lähtevänä henkilökohtaisena ja sosiaalisena kasvuna. Voimaantumista voi vahvistaa vuorovaikutuksella ja osallisuuden lisäämisen keinoin, mutta keskeisintä on, että ihminen oppii tunnistamaan omat ja ympäristönsä voimavarat

ja mahdollisuudet ja kykenee hyödyntämään niitä sen sijaan, että keskittyisi negatiivisiin asioihin. (Wilska-Seemer 2005, 257.)

Voimaantumisen ohella puhutaan myös valtaistumisesta. Valtaistuminen poikkeaa voimaantumisesta siinä, että kyse on yksilön sisäisen prosessin lisäksi yhteiskunnallisesta vallasta. Valtaistuminen merkitsee mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon ja toimeenpanoon yhteiskunnallisella tasolla. Tämä edellyttää, että ihminen saa tietoa ympäristöstä ja kykenee suhtautumaan siihen kriittisesti ajaakseen omia asioitaan. (Järvikoski, Härkää & Pättikangas 1999, 109–111.) Hyväri ja Nylund (2010, 33) korostavat valtaistamisen ja osallistamisen ja valtaistumisen ja osallisuuden käsitteiden erottamista, koska valtaistaminen ja osallistaminen -käsitteissä korostuu ylhäältä-alaspäin-lähestymistapa kansalaistoimintaan, kun osallistuminen ja valtaistuminen puolestaan kehittyvät henkilöstä itsestään alhaalta ylöspäin. Yhteisöllisillä työmenetelmillä on valtaistumisen ja osallistumisen kannalta merkittävä rooli. Yhteisöihin osallistumisen ja vuorovaikutuksen kautta voidaan ehkäistä syrjäytymisen aiheuttamia sosiaalisia ongelmia tuemalla yksilöä ja saamalla hänet täten osaksi yhteiskuntaa. Keskeistä on tukea yksilön autonomisuutta, itsemääräämistä ja yksilön omien voimavarojen löytämistä. (Hyväri & Nylund 2010, 35.)

Yhteisölliset työmenetelmät ovat erityisen tärkeitä vammaisten osallisuuden tukemiseksi, koska heidän oikeuksiensa toteutuminen voi olla vaarassa erityisesti silloin, kun henkilöllä ei ole mahdollisuuksia tai kykyä toteuttaa täysmääräisesti kansalaisuuteen liittyviä oikeuksia tai velvoitteita. Vertaistukiryhmätoiminta voi voimaantumisen lisäksi antaa tietoja ja selviytymiskeinoja arkeen, ja ryhmässä toimiminen ja keskustelut vahvistavat sosiaalista kompetenssia (Lasanen 2017, 200). Yhteisöllisten työmenetelmien ja vertaistuen kautta on mahdollisuus osallisuuden kokemuksiin, tiedon saamiseen ja jakamiseen, mikä tukee vammaisia henkilöitä aktiiviseen toimintaan ja vaikuttamiseen yhteiskunnassa. Tiedon saaminen on olennaista itsemääräämisoikeuden käytön kannalta.

6 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TYÖELÄMÄYHTEISTYÖ

Vammaisten osallisuuden vahvistamisesta ja lisäämisestä on keskusteltu paljon viime vuosina ja lainsäädäntöä on pyritty myös uudistamaan paremmin vammaisten osallisuutta tukevaksi. Lisäksi on laadittu erilaisia toimenpideohjelmiä, jotta osallisuus toteutuisi myös käytännössä. Vaalijalan kuntayhtymässä on pohdittu keinoja lisätä osallisuuden kokemuksia normaalissa arjessa ja vertaistuellinen ryhmä on yksi keino tähän.

Vammaisten osallisuutta on myös tutkittu paljon sekä kansainvälisesti että Suomessa. Vammaisten osallisuuden tutkiminen on tärkeää, koska tutkimusten avulla saadaan tietoa, jonka pohjalta voidaan kehittää palvelujärjestelmää. Kuten aiemmin luvussa 4 toin esille, niin palvelujärjestelmän käytännöt eivät aina tue osallisuutta, vaan käytännöt voivat olla jopa syrjiviä. Jotta palvelujärjestelmän epäkohtia on mahdollisuus kehittää, niin pitää olla tietoa vammaisten henkilöiden omista henkilökohtaisista kokemuksista ja heidän näkemyksistään. Vertaistukiryhmän merkityksen tutkiminen osallisuuden näkökulmasta on tärkeää, että saadaan tietoa vertaistoiminnan merkityksestä osallisuuden vahvistajana. Osallisuuden vahvistuminen liittyy nimittäin hyvin kiinteästi oman toimijuuden vahvistumiseen. Toimijuuden vahvistuessa paranevat puolestaan mahdollisuudet vaikuttaa asioihin. Vammaisten henkilöiden vaikuttamismahdollisuuksien paraneminen ja lisääntyminen yhteiskunnallisella tasolla parantaa heidän yhteiskunnallista asemaansa ja antaa myös paremmat mahdollisuudet osallistua aidosti palvelujärjestelmän kehittämiseen. Vertaistukiryhmätoiminnalla voi siis olla laajempaakin yhteiskunnallista vaikutusta.

Vaikka vammaisten osallisuudesta on tehty opinnäytetöitä, pro gradu -tutkielmia ja väitöskirjoja, niin juuri tällaisesta tuetun asumisen vertaistukiryhmästä ja sen merkityksestä osallisuuden vahvistajana on tehty tutkimuksia niukasti. Vammaisten osallisuudesta löytyy huomattavasti enemmän tutkimustietoa kuin vammaisten vertaistoiminnasta. Ylipäätään tutkimuksia vammaisten vertaistukiryhmistä on tehty vähän. Tässäkin mielessä tutkimukseni on ajankohtainen, jotta saadaan tietoa osallisuuden lisäämiseksi tehtyjen käytännön toimien vaikutuksesta.

6.1 Vaalijalan kuntayhtymän Haaparinteen palvelukodin tuetun asumisen palvelu

Työelämäyhteistyökumppanini Haaparinteen palvelukodin tuetun asumisen palvelu on Vaalijalan kuntayhtymän tuottamaa palvelua. Vaalijalan kuntayhtymä toimii tällä hetkellä Itä-Suomessa ja sen omistaa 33 kuntaa. Vaalijala palvelee erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä erilaisissa elämäntilanteissa ja tuottaa kuntoutuspalveluita valtakunnallisesti. (Vaalijala. Vaalijala.) Avopalveluissa on 16 paikkakunnalla 36 yksikköä Keski-Suomen, Pohjois- ja Etelä-Savon alueella. Näissä yksiköissä tarjotaan Asumisen ja Tekemisen palveluita. Tekemisen palvelut käsittävät työ- ja päivätoiminnan palvelut. Haaparinteen palvelukoti on ohjatun asumisen yksikkö, jossa on tällä hetkellä kahdeksan asiakasta. Haaparinteen palvelukoti tarjoaa lisäksi tuetun asumisen palveluita. Mikkelissä tuetun asumisen palvelun piirissä on 34 asiakasta, jotka asuvat itsenäisesti omissa asunnoissaan ja saavat tarvittavan tuen asumiseensa ja elämiseensä ohjaajilta. (Jenni Rytönen, henkilökohtainen tiedonanto 16.1.2020.)

Tuetun asumisen palvelun ohjaajat tukevat jokaista asiakasta yksilöllisen tarpeen mukaan asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen siten, että jokainen asiakas saa elää oman näköistään elämää. Palvelun piirissä on hyvin erilaisia ja erikäisiä asiakkaita. Jokaiselle asiakkaalle laaditaan Minun elämäni -suunnitelma, jossa määritellään tuen tarve ja tavoitteet sekä itsemääräämisoikeuden toteuttaminen ja tukeminen. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan kuuden kuukauden välein. Joillakin asukkailla tuen tarve on suurempi kuin toisilla ja heidän luonaan käydään useammin ja tukea annetaan enemmän. Asiakkaiden kanssa käydään kaupassa, tehdään ruokaa, siivotaan ja hoidetaan yhdessä asioita, jotka mahdollistavat laadukkaan itsenäisen asumisen. (Sanna Eloranta, henkilökohtainen tiedonanto 2.10.2019.)

Ohjaajat eivät tee asioita asiakkaan puolesta vaan ovat heidän tukena arjen askareissa ja tukevat ottamaan vastuuta oman elämänsä asioista antaen tarvittavaa tukea päätöksenteossa. Ohjaajat rohkaisevat ja kannustavat asukkaita myös sosiaaliseen kanssakäymiseen, vapaa-ajan harrastuksiin ja tukevat työelämään liittyvissä asioissa. Sosiaalisen kanssakäymisen merkitys asiakkaiden ja

ohjaajien välillä on hyvin keskeinen ja tärkeä osa palvelua. (Sanna Eloranta, henkilökohtainen tiedonanto 2.10.2019.)

Tuetun asumisen palvelua käyttävät asukkaat asuvat itsenäisesti omissa asunnoissaan (vuokra-, omistus- tai muussa vastaavassa asunnossa), jolloin sosiaaliset kontaktit voivat olla vähäisiä, mikäli henkilö ei ole sosiaalisesti kovin aktiivinen. Monet kehitysvammaiset kokevat yksinäisyyttä ja heillä on suurempi riski syrjäytyä yhteiskunnassa verrattuna valtaväestöön (Eriksson 2008, 11–13). Tähän haasteeseen Vaalijalan kuntayhtymän Haaparinteen palvelukodin tuetun asumisen palvelussa on pyritty vastaamaan perustamalla vuoden 2018 alussa vertaistukiryhmä, joka kokoontuu kerran kuussa kahden tuetun asumisen palvelun ohjaajan vetämänä. Osallistujamäärä kokoontumisissa vaihtelee kolmen ja kymmenen hengen välillä.

Kaikki tuetun asumisen palvelun piirissä olevat asiakkaat ovat tervetulleita vertaistukiryhmään viettämään aikaa muiden kanssa ja jakamaan omia kokemuksiaan. Jokaiselle on haluttu antaa mahdollisuus osallistua matalankynnyksen ryhmään ja saada näin uusia sosiaalisia kontakteja ja osallisuuden kokemuksia. Kyseessä on toiminnallinen ryhmä, jossa yhdessä tekeminen on keskeisessä roolissa. Ryhmää vetävät tuetun asumisen palvelun ohjaajat, mutta ryhmäläiset itse suunnittelevat ja päättävät, mitä haluavat kokoontumiskerroilla kulloinkin tehdä. Jokaisella on mahdollisuus olla vaikuttamassa ja käyttää itsemääräämisoikeuttaan. Ryhmässä on esimerkiksi pidetty rentoutushetkiä, pelattu ryhmäläisten itse keksimiä pelejä, paistettu makkaraa ja katsottu elokuvia. (Sanna Eloranta, henkilökohtainen tiedonanto 2.10.2019.)

6.2 Tutkimustehtävä

Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) oli yksi hallituksen kärkihankkeista, joita toteutettiin vuosina 2015–2018. Hankkeen tarkoituksena oli vahvistaa osatyökykyisten asemaa työmarkkinoilla ja muuttaa asenteita työelämässä myönteisemmiksi ja avoimeksi monimuotoista työelämää kohtaan. (Mattila-Wiro & Tiainen 2019). Tämän hankkeen myötä Savon OTE -hankkeessa luotiin matalan

kynnyksen osallisuutta ja toimintakykyä tukevan toiminnan maakunnallinen malli, jossa osallisuutta tukevat palvelut jalkautettiin eri organisaatioiden omaan toimintaan sopivalla tavalla. Hankkeen myötä Vaalijalan kuntayhtymän Haaparinteen palvelukodin tuetun asumisen palvelussa aloitettiin vertaistukiryhmä tarkoituksena vahvistaa ja lisätä osallisuutta. (Jenni Rytönen, henkilökohtainen tiedoksi-anto, 26.9.2018.)

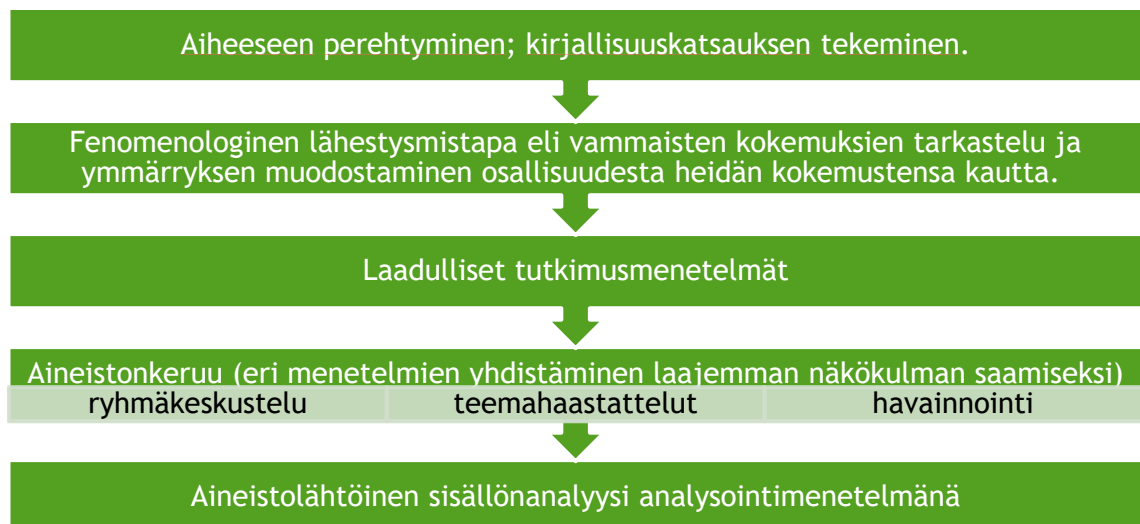
Tutkimusaiheeni perusteluna on ollut Vaalijalan kuntayhtymän halu saada tietoa ryhmän todellisesta merkityksestä sen jäsenille. Vaalijalassa ryhmä on ensimmäinen laatuaan, joten mitään aiempia kokemuksia tällaisen ryhmän toiminnasta ei ole. Vaalijala haluaisi laajentaa vastaavan tyyppistä vertaistuellista toimintaa myös muihin yksiköihinsä, mikäli vertaistuellisessa ryhmätoiminnassa mukana olleet henkilöt ovat kokeneet ryhmätoiminnan olleen heille merkityksellistä ja osallisuutta lisäävää. Tässäkin mielessä tutkimustulos on tärkeä. Tutkimuksen pääpaino ei ollut ryhmätoiminnan kehittämisessä, mutta keskusteluissa nousi esille ajatuksia, joiden pohjalta vertaistukiryhmätoimintaa voisi kehittää siten, että se palvelisi paremmin ryhmäläisiä. Kehitysideoiden huomiointi on tärkeää, mikäli toimintaa halutaan laajentaa myös muihin yksiköihin.

Vertaistuellisen ryhmän tavoitteena on ollut lisätä ja edistää asukkaiden osallisuuden kokemuksia ja tukea heitä omatoimisessa asumisessa ja elämässä. Tutkimukseni painottuu vertaistukiryhmätoiminnan merkityksellisyyden tutkimiseen nimenomaan osallisuuden näkökulmasta käsin. Tutkimuskysymykseni ovat

- Miksi vertaistukiryhmään osallistutaan?
- Mikä merkitys vertaistuellisella ryhmällä on asiakkaille?
- Miten ryhmä on lisännyt asiakkaiden osallisuuden kokemuksia?
- Mikä merkitys osallisuudella on asiakkaille?

7 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Perehdyin opinnäytetyön aiheeseeni ja sitä käsittelevään kirjallisuuteen ennen varsinaisen opinnäytetyön aloittamista. Perehdyin jo tehtyihin opinnäytetöihin, väitöskirjoihin, ajankohtaisiin aihepiiriä käsitteleviin julkaisuihin sekä aiheeseen liittyvää teoriaa käsittelevään kirjallisuuteen. Käytän opinnäytetyössäni laadullisia tutkimusmenetelmiä, koska tavoitteenani on tutkia vertaistuellisen ryhmän merkitystä ryhmäläisille osallisuuden näkökulmasta. Laadulliset menetelmät soveltuvat kvantitatiivisia menetelmiä paremmin nimenomaan henkilökohtaisten kokemusten tutkimukseen. Kuviossa 2 on esitetty kuvaus tutkimuksen etenemisestä.

KUVIO 2. Tutkimuksen eteneminen

Lähestymistapani on fenomenologinen eli tarkastelen vammaisten kokemuksia ja muodostan ymmärrystä osallisuudesta heidän kokemustensa kautta. Fenomenologisessa tutkimuksessa tarkastellaan toisten kokemuksia ja muodostetaan ymmärrystä heidän kokemustensa kautta (Laine 2018, 30–32). Fenomenologisessa tutkimuksessa on kyse kokemuksen tutkimuksesta, mutta koska kokemukset muotoutuvat merkitysten mukaan, niin tutkimuksen kohteeksi tulevat kokemuksen merkitykset (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40). Vertaistukiryhmään osallistuvien henkilöiden subjektiiviset kokemukset ovat kaikkein tärkeimmässä asemassa vertaistuellisen ryhmän antamien osallisuuden kokemusten ja ryhmän

merkityksen ymmärtämisessä. Näistä kokemuksista on mahdollista saada tietoa vain ryhmäläisten omien kertomusten kautta.

Saadakseni tietoja ryhmäläisiltä keräsin aineistoa haastattelemalla heitä ja lisäksi käytin havainnointia haastattelujen tukena. Haastattelutyypinä käytin teema-haastattelua ja havainnointia tein osallistuen vertaistukiryhmän kokoontumisiin. Lisäksi pidin ryhmäkeskustelukerran saadakseni käsityksen siitä, miten henkilöt ymmärtävät osallisuuden käsitettä. Toiminallisen ryhmäkeskustelukerran pidin ennen haastatteluja, jotta tutkittavilla oli mahdollisuus pohtia osallisuuden käsitettä ennen haastatteluja. Ajattelin tästä olevan apua sekä haastateltaville että minulle itselleni haastattelujen teemoja valitessani.

Analysoin haastatteluista ja havainnoinnista saamaani aineistoa laadullisin menetelmin. Laadullisten analyysimenetelmien käyttöä puoltaa se, että haastattelevia on melko vähän ja saatava tieto on hyvin henkilökohtaista, kokemuksiin perustuvaa, jolloin laadullisilla menetelmillä saadaan paremmin tuotua esille kokemukset ja merkitykset.

7.1 Aineiston keruu

Käytin useampaa aineistonkeruumenetelmää varmistaakseni, että saan tietoa riittävän kattavasti. Osallisuus pelkästään käsitteenä on hyvin abstrakti ja vaikea ymmärtää, ja tämä korostuu erityisesti kehitysvammaisten kyvyssä ymmärtää osallisuuden käsitettä ja merkitystä. Useamman menetelmän käyttäminen aineiston keruussa helpotti laajemman aineiston saamista hyvin abstraktista aiheesta. Päämenetelmäni tutkimusaineiston keruussa oli teemahaastattelu, jota havainnointi ja ryhmäkeskustelu tukivat. Yhdistämällä eri aineiston keruumenetelmiä saadaan laajempi näkökulma tutkimukselle (Kiviniemi 2018, 79–81). Useampien aineiston keruumenetelmien käyttäminen lisää myös tutkimuksen luotettavuutta siksi, että useiden menetelmien käyttäminen tuo esille erilaisia näkökulmia. Yksi käytetty menetelmä voi antaa varmalta vaikuttavan tuloksen, mutta on mahdollista, että tarkastelussa on voinut jäädä huomioimatta jokin näkökulma eikä tulos olekaan niin varma kuin miltä se vaikuttaa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 38–39.)

7.1.1 Ryhmäkeskustelukerta haastatteluja tukemassa

Koska tutkimukseni keskeinen käsite osallisuus on hyvin abstrakti käsite ja sitä voidaan määritellä hyvin eri tavoilla, halusin varmistua, miten tutkittavat ymmärtävät osallisuuden käsitteen. Tätä varten järjestin ennen haastatteluja toiminnallisen keskustelukerran Mikkelin Savoset monipalvelukeskuksen tiloissa, jossa käsitteimme yhdessä osallisuusteemaa. Keskustelukerran pitämistä helpotti se, että olimme ryhmäläisten kanssa ennestään tuttuja. Alustin hieman osallisuuden teemaa selkokielisesti ja sitten keskustelimme yhdessä osallisuudesta ja sen saamista eri merkityksistä. Olin valmistanut etukäteen kuvamateriaalia, jonka tarkoitus oli toimia ajatusten herättelijänä. Kaikki vertaistukiryhmässä käyvät kommunikoivat normaalisti puhuen ilman, että käyttäisivät päivittäin kuvia kommunikoinnin tukena. Pöydälle olin laittanut kuvia, joita ryhmäläiset saivat rauhassa katsella ja valita niitä, jotka liittyivät osallisuuteen ja vertaistukiryhmän toimintaan jollain lailla. Heillä oli mahdollisuus tuoda esille myös muita haluamiaan asioita ja täsmensin, että kuvien tarkoitus on vain herätellä ajatuksia ja että he saavat itse ilmaista omat näkemyksensä. Liitteessä 1 on esitetty ryhmäläisten keskustelun pohjaksi valitsemat kuvat. Mikäli ryhmäläiset eivät itse avanneet valitsemiaan kuvia sen enempää, kysyin täydentävän kysymyksen, miksi henkilö liittyy juuri tämän asian ryhmän toimintaan tai osallisuuteen. Olin kuitenkin koko ajan hyvin tarkkana siinä, että en millään lailla johdatellut henkilöitä vastaamaan.

Etukäteen minua arvelutti, miten paljon ryhmäläisiä mahtaa tulla keskustelukertaan, koska se oli samalla syksyn ensimmäinen tapaamiskerta. Kun paikalle tuli vain kolme henkilöä, mietin miten hyvin keskustelua mahtaa tulla, mutta ryhmäläiset keskustelivatkin hyvin vilkkaasti ja omatoimisesti kuvien pohjalta tuoden esille osallisuuteen ja ryhmän toimintaan liittyviä asioita. Kolmen hengen ryhmä, jossa kaikki olivat tuttuja toisilleen jo pitemmältä ajalta toimi hyvin ja ryhmäläiset tukivat toisiaan koko tapaamisen ajan. Jonkun valitessa pöydältä kuvan toiset kommentoivat olevansa samaa mieltä tai täydensivät toisen ajatusta. Ryhmäläiset tukivat toistensa päätöksentekoa, mutta antoivat jokaisen puhua ja kuuntelivat toisiaan. Ryhmäläiset olivat yllättävänkin oma-aloitteisia ja keskustelua syntyi hyvin.

Kaikki kolme ryhmäläistä kertoivat kuullensa aiemmin sanan osallisuus. He kertoivat liittävänsä sen siihen, että voi olla osallinen esimerkiksi järjestöissä ja vaikuttaa siten. Eräs ryhmäläinen kertoi olevansa osallinen pankissa ja kävi ilmi, että hän on jäsen ja kokee siten saavansa etuja ja voivansa vaikuttaa. Kuvia katsellessaan ryhmäläiset alkoivat hiljalleen poimia kuvia, jotka he liittivät osallisuuteen ja/tai oman vertaistukiryhmänsä toimintaan. Tiivistettynä ryhmäkeskustelussa esille nousivat seuraavat teemat, jotka paikallaolleet yhdistivät osallisuuden tunteeseen:

- saa kertoa sekä hyvistä että huonoista asioista toisille ihmisille ja voi jutella toisten kanssa
- kuulluksi tuleminen
- mielipiteiden ilmaiseminen
- sosiaaliset suhteet, kaverit ja yhdessäolo
- vapaus valita
- tasa-arvo
- mahdollisuus vaikuttaa
- uusien asioiden oppiminen.

7.1.2 Teemahaastattelujen toteutus

Haastattelin tutkimustani varten kuutta vertaistukiryhmässä käyvää henkilöä syksyn 2019 aikana. Haasteita liittyi haastateltavien määrään, koska ryhmässä säännöllisemmin käyviä henkilöitä on noin kuusi. Vaikka tuetun asumisen palvelun piirissä on 34 asiakasta, niin vertaistukiryhmässä käy näistä henkilöistä vain kymmenen ja kerrallaan paikalla on kolmesta kahdeksaan henkilöä. Osa käy säännöllisesti ryhmässä ja osa satunnaisesti. Huomasin kuitenkin haastatteluja tehdessäni, että kahdessa viimeisessä haastattelussa ei enää tullut juurikaan mitään uusia asioita esille, joten tässä mielessä haastateltavien määrä on varmasti ollut riittävä kyseisen ryhmän tutkimiseen.

Kirjallisuuskatsauksen tekeminen helpotti haastattelutavan ja teemojen valintaa sekä varsinaisen haastattelun toteuttamista. Haastattelun etuna

aineistonkeräysmenetelmänä on, että siinä aineistonkeruuta voidaan säädellä joustavasti tilanteen mukaan. Haastattelun avulla saadaan selville henkilöä koskevia asioita ja haastateltavalla on vapaus tuoda esille asioita ja kokemuksia, jolloin on mahdollista saada tietoa huonosti tunnetuista asioista. Haastattelun avulla voidaan saada monipuolisesti tietoa esittämällä lisäkysymyksiä. Haastatteluun liittyy myös huonoja puolia. Haastattelun lopputulokseen vaikuttaa sekä haastattelija että haastateltava. Haastattelun suunnittelu vie aikaa ja mikäli suunnitelma on huonosti tehty, ei lopputulos välttämättä ole hyvä. Yhtä lailla haastateltava voi vaikuttaa tulokseen kertomalla sosiaalisesti suotavia vastauksia, jolloin haastateltavan oma näkemys ei tule esiin. Haastattelijalla pitääkin olla kykyä tulkita haastateltavan vastauksia huomioiden kulttuuriset merkitykset vastauksissa. Haastattelu on aina myös tilanne- ja kontekstisidonnaista, mikä on syytä huomioida aineiston analyysissä ja tulosten yleistämisessä. Haastatteluun sisältyy siis virhelähteitä, mikä on syytä huomioida analysoitaessa saatua aineistoa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 205–207.)

Haastattelu on aina vuorovaikutusta, joten normaalit fyysiset, sosiaaliset ja kommunikaatioon liittyvät seikat vaikuttavat haastattelutilanteeseen. Haastattelulle tyypillistä on, että se on ennalta suunniteltu ja haastattelijan alulle panema ja ohjaama. Haastattelija joutuu myös usein motivoimaan haastateltavaa ja pitämään keskustelua yllä. Tyypillistä on myös, että haastattelija tuntee oman roolinsa ja haastateltava oppii sen ja haastateltavan on luotettava, että hänen kertomisiaan käsitellään luotettavasti. (Eskola & Suoranta 2014, 86.) Luottamus onkin tutkimushaastattelun kannalta erittäin olennaista, sillä haastattelun anti on hyvin riippuvainen siitä, saavuttaako haastattelija haastateltavan luottamuksen. Tämä korostaa jälleen keskinäisen vuorovaikutuksen merkitystä. (Eskola & Suoranta 2014, 94.)

Haastattelutyypin valinta ei ole itsestäänselvyys. Teemahaastattelua puolsi kohderyhmäni ja aiheeni rajaus. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit on etukäteen mietitty, mutta tarkkoja kysymyksiä ja järjestystä ei ole tehty. Teemahaastattelussa oleellista onkin se, että haastattelu ei etene yksityiskohtaisten kysymysten varassa, vaan tiettyjen keskeisten teemojen mukaan. Tällöin haastateltavien ääni tulee paremmin kuuluviin. Teemahaastattelussa tutkittavien asioille

antamat merkitykset ovat keskeisiä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.) Teema-haastattelu antaa vastaajalle paremman mahdollisuuden kertoa vapaammin ajatuksiaan kuin strukturoituhaastattelu. Toisaalta haastattelussa käytettävät teemat kuitenkin takaavat, että jokaisen haastateltavan kanssa on puhuttu edes jossain määrin samoista asioista (Eskola & Suoranta 2014, 87–88).

Mielestäni teemahaastattelu on kehitysvammaisille vammaisille henkilöille paremmin soveltuva, koska heille voi olla liian haastavaa pysyä strukturoidun haastattelun ennalta laadituissa kysymyksissä. Kokemukseni mukaan kehitysvammaisten henkilöiden vastaukset rönsyilevät helposti ja tietoa pitää pystyä keräämään myös havainnoimalla ja lukemalla vastauksia ns. rivien välistä. Toisaalta tällainen puheen rönsyily luo haasteita teemahaastattelullekin, sillä siinä aihetta on selvästi pyritty rajaamaan tiettyihin teemoihin. Teemahaastattelun heikkous onkin se, että etukäteen valitut teemat rajaavat haastateltavan mahdollisuuksia valita teemoja, mikä voi aiheuttaa haasteita sen suhteen, että jotkut teemat eivät välttämättä olekaan haastateltaville kovin läheisiä. Tällöin haastateltavilla ei ole paljon mitään sanottavaa teemaan liittyen. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvoori 2017, 22.)

Halusin rajata aihetta valitsemalla tietyt teemat, jotka olivat nousseet esille keskustelukertamme yhteydessä sekä kirjallisuuskatsauksen myötä. Toisaalta halusin varmistua, että jokainen saa tuotua esille omat kokemuksensa ja näkemyksensä riittävän kattavasti. Tällöin olennaista oli haastateltavien oma, vapaa kertonta, mikä puolestaan kuuluu enemmänkin avoimeen haastatteluun kuin teemahaastatteluun. Haastateltavien omien kokemusten merkitys ryhmätoiminnasta oli keskeistä, joten siksi tärkeää oli varmistaa, että nämä kokemukset eivät rajaudu pois siksi, että käyttäisin tiukasti rajattuja teemoja enkä antaisi tilaa haastateltavien omille näkemyksille. Teemat toimivat haastatteluissa runkona, mutta eivät liiallisina rajoitteina. Teemahaastattelurunko on liitteenä (liite 2).

Haastattelun runkona käytin seuraavia teemoja:

- Miksi vertaistukiryhmään osallistutaan?
- Mitä merkityksiä ryhmällä osallistujille on?
- Miten osallisuus koetaan ryhmässä? Miten osallisuus toteutuu ryhmässä?

- Saako ryhmästä vertaistukea? Miten vertaistuki koetaan ryhmässä?
- Miten ryhmä mahdollisesti lisää osallisuuden kokemuksia muissa toimintaympäristöissä?

Kysymyksien vastaukset menivät osittain päällekkäin, esimerkiksi syyt osallistumiseen selittyivät ainakin osittain merkityksillä, joita ryhmä antaa osallistujalle. Mielestäni oli kuitenkin aluksi parempi lähestyä aihetta laajemmin ja rajata sitten tutkimuksen kannalta olennainen tieto.

Toteutin haastattelut haastatteleamalla jokaista ryhmäläistä joko heidän kotonaan tai Mikkelin Savonet monipalvelukeskuksessa, jossa kaikki haastateltavat käyvät töissä. Haastateltavat saivat valita heille sopivan ajan ja paikan. Pidin tärkeänä sitä, että haastateltavat itse todella haluavat osallistua ja kokevat haastattelutilanteen mahdollisimman rentona. Kertasin vielä ennen haastatteluja haastattelujen tarkoituksen ja sen, mihin ja miten tietoja käytetään. Tästä oli ollut jo aiemmin puhe vertaisryhmän kokoontumisen yhteydessä. Pyysin vielä jokaista haastateltavaa allekirjoittamaan kirjallisen haastattelulupalomakkeen (liite 3). Haastattelut kestivät 30 minuutista 45 minuuttiin. Vain kaksi haastatteluista kesti alle 30 minuuttia.

Haastattelujen tekemistä helpotti se, että tunsin henkilöt entuudestaan. Olin tutustunut heihin sekä vertaistukiryhmän tapaamisissa että tehdessäni työharjoittelua tuetun asumisen palvelussa. Uskon, että haastateltavat luottivat minuun paremmin, koska olin heille ennestään tuttu. Toisaalta se, että olimme ennestään tuttuja, loi myös haasteita siinä, että puhe rönsyili helposti muihin asioihin, jolloin jouduin palauttamaan puheen takaisin aiheeseen. Koska en ollut vakituinen työntekijä, niin haastateltavat uskalsivat kertoa minulle asioita suuremmin kuin ryhmän ohjaajille ja uskalsivat antaa palautetta myös ryhmän vetäjistä. Se, että olin haastateltaville ennestään tuttu, on voinut vaikuttaa vastauksiin. Osa haastateltavista oli hyvin avoimia ja he vastasivat hyvin avoimesti. Osasta taas selvästi huomasin, että kun haastattelutilanne poikkesi normaalista kanssakäymisestäämme, niin he olivat hieman jännittyneitä ja selvästi virallisemmän oloisia kuin normaalissa arjessa, minkä vuoksi vastaukset saattoivat jäädä suppeiksi tai sosiaalisesti suotavimmiksi.

Koin haasteelliseksi sen, että tutkimusaiheeni on hyvin abstrakti. Tämä toi haastatteluihin omat haasteensa, koska haastateltavien henkilöiden käsityskyky on rajallinen. Tiedostin tämän asian etukäteen ja pyrin tekemään haastattelun teemoista konkreettisempia pitämällä ennen haastatteluja ryhmäkeskustelukerran, jossa yhdessä käsitelimme osallisuuden teemaa toiminnallisen menetelmän avulla. Vaikka meillä oli ollut keskustelukerta ja esitin hyvin selkeitä ja yksinkertaisia kysymyksiä, niin joidenkin haastateltavien monet vastaukset olivat hyvin suppeita ja jouduin esittämään tarkentavia kysymyksiä. Osa haastateltavista sen sijaan vastasi hyvin laajasti eikä tarkentavia kysymyksiä tarvittu yhtä paljon. Tarkentaviin kysymyksiin liittyi haaste siitä, etten vain johdattele haastateltavaa vastaamisessa. Pyrin kiinnittämään asiaan erityisesti huomioita, jotta vastaukset ovat todella haastateltavien omia ajatuksia. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on syytä huomioida, että on mahdollista, että joissain kohdin haastateltavat ovat saattaneet vastata sosiaalisesti suotavalla tavalla. Haastattelujen luotettavuutta lisää kuitenkin se, että nauhoitin kaikki haastattelut, jolloin minulla oli mahdollisuus analysoida tarkasti haastattelujen sisältöä myöhemmin.

7.1.3 Havainnointi

Osallistuin vertaistukiryhmiin saadakseni käsityksen ryhmätoiminnasta. Tämä antoi myös mahdollisuuden ryhmän ja sen jäsenten havainnointiin. Osallistuin keväällä 2019 kahteen tapaamiseen ja syksyllä 2019 kahteen tapaamiseen. Tapaamisista kolme tapahtui Mikkelin Savoset monipalvelukeskuksen tiloissa ja yhdellä kerralla kävimme paistamassa makkaraa Mikkeli puistossa. Osallistujamäärät vaihtelivat kolmen ja kuuden hengen välillä. Tein havainnointia osallistuessani ryhmän tapaamisiin.

Havainnointi poikkeaa normaalista arkielämän tarkastelusta systemaattisuutensa puolesta. Havainnoinnille tyypillistä on, että havainnoija toimii usein itselleen oudossa yhteisössä ja yhteisön jäsenet joutuvat keskittymään koko ajan omiin tehtäviinsä yhteisössä eivätkä siksi voi tutkijan tavoin keskittyä päätoimiseen tarkkailuun. Havainnointiin kuuluu lisäksi systemaattinen havainnointi ja tietojen

tallentaminen. Havainnoinnista voidaan kertoa tai olla kertomatta tutkittaville, jolloin pitää huomioida eettiset kysymykset. (Eskola & Suoranta 2014, 99–100.)

Havainnoinnin etu on, että sen avulla saadaan välitöntä ja suoraa tietoa yhteisön yksilöiden ja ryhmien toiminnasta ja sitä voidaan tehdä luonnollisessa ympäristössä (Hirsjärvi ym. 1997, 212–214). Mikäli haastateltavien puhe- tai ilmaisukyky on rajoittunut, niin erityisesti silloin havainnointi puoltaa paikkaansa. Havainnoinnilla on myös mahdollista saada sellaista tietoa, jota haastateltavat eivät ehkä haastattelutilanteessa osaa kertoa tai halua kertoa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 37–38.) Havainnointi soveltuu hyvin myös vuorovaikutuksen tarkkailuun. Havainnoinnissa huono puoli on, että havainnoija voi häiritä tai jopa muuttaa tilanteiden kulkua tai sitoutua emotionaalisesti ryhmään, mikä voi häiritä tutkimusta. Samoin tietojen tallentamiseen liittyy monesti haasteita, etenkin mikäli havainnoija itse osallistuu toimintaan. Havainnointi vie myös aikaa ja siihen liittyy myös eettisiä näkökohtia siitä, miten paljon havainnoitaville kerrotaan havainnoinnista. (Hirsjärvi ym. 1997, 212–214.)

Havainnointi voi olla systemaattista tai osallistuvaa. Havainnointini oli osallistuvaa, koska osallistuin vertaistukiryhmän toimintaan. Systemaattinen havainnointi on hyvin jäsenneltyä, systemaattista ja se tapahtuu tarkasti rajatuissa tiloissa havainnoitsijan ollessa ulkopuolinen toimija. Osallistuvalla havainnoilla tarkoitetaan sitä, että tutkija tavalla tai toisella osallistuu havainnoimansa yhteisön toimintaan. (Hirsjärvi ym. 1997, 215–216.) Osallistuvassa havainnoinnissa havainnointi tapahtuu pitkälti tutkittavien ehdoilla, ja tutkijan pitäisi vaikuttaa mahdollisimman vähän tutkimaansa yhteisöön ja tapahtumien kulkuun. Käytännössä yhteisö usein antaa tutkijalle tietyn roolin, joka osaltaan aina vaikuttaa jonkin verran tutkimukseen. (Eskola & Suoranta 2014, 99–100.) Vuorovaikutus yhteisössä onkin aina merkityksellistä sekä tutkijalle että tutkittaville. Tutkijan persoona vaikuttaakin hyvin paljon siihen, miten aineiston keruu havainnoinnin ja osallistumisen avulla onnistuu (Grönfors 2015, 148). Havainnoinnissa tärkeää on myös se, että tutkija pitää erillään havainnot ja omat tulkintansa näistä havainnoista (Hirsjärvi ym. 1997, 217).

Havainnoitsija voi toimia tutkimustilanteessa eri tavoilla. Hän voi antaa tutkimustilanteen ohjata kiinteästi havaintojaan ja kysymyksiään tai sitten hän voi noudattaa tarkasti ja systemaattisesti etukäteen laadittua havainnointisuunnitelmaa. (Eskola & Suoranta 2014, 103.) Koska tein yksin havainnointia ja samanaikaisesti osallistuin toimintaan, niin olin etukäteen miettinyt, mitä havainnoin, mitkä asiat minua todella kiinnostavat. Liitteenä 4 on esitetty havainnointilomake, jota hyödynsin havainnoinnissa. Olin siis etukäteen tehnyt suunnitelman siitä, mitä asioita havainnoin. Tähän hyödynsin osallisuuden viitekehystä. Havainnoin ryhmäläisten vuorovaikutusta ja ryhmän toimintaa nimenomaan osallisuuden näkökulman huomioiden.

Haasteena oli, että minun piti pystyä havainnoimaan etukäteissuunnitelmastani huolimatta mahdollisimman kattavasti, ettei huomaamatta jäänyt asioita, jotka ovat tutkimukseni kannalta merkityksellisiä, mutta joita en ollut tiedostanut etukäteen. Haasteena oli myös se, että vaikka osallistuin ryhmän tapaamisiin, niin pyrin olemaan vaikuttamatta ryhmän normaaliin toimintaan. Tämä oli haastavaa, koska olimme hiljalleen tulleet tutuiksi ryhmäläisten kanssa, joten on mahdollista, että he joissain tilanteissa muuttivat käyttäytymistään sosiaalisesti suotavammaksi ja käyttäytyivät eri tavalla kuin olisivat käyttäytyneet, jos en olisi ollut paikalla.

Ryhmän havainnointi antaa mahdollisuuden ryhmän vuorovaikutuksen tarkkailuun, mikä puolestaan antaa laajempaa näkökulmaa tutkittavan aiheen tarkasteluun (Hirsjärvi & Hurme 2008, 37–38). Havainnoimalla ryhmää pystyin havainnoimaan sitä, miten osallisuus toteutuu käytännössä ryhmässä ja millaisia muotoja se saa. Hyvin tärkeä ja luonnostaan tapahtuva asia, joka tuli esille havainnoinnissa, oli muiden ihmisten spontaani huomiointi ja auttaminen tarvittaessa. Samoin havainnoinnissa tulivat paremmin esille ryhmän sisäiseen toiminnan dynamiikkaan ja vuorovaikutukseen liittyvät asiat, joita tutkittavat eivät haastatteluissa tuoneet esille. Ryhmäläisten oli ehkä haastatteluissa vaikea kuvata sanallisesti kovin tarkasti, millaista vuorovaikutus ja toisten huomiointi ryhmässä on. Vuorovaikutus ja toisten huomiointi tapahtuvat hyvin spontaanisti ryhmässä. Havainnointi ja osallistuva havainnointi kytkeekin saadun tiedon muita tutkimusmenetelmiä paremmin sen kontekstiin (Grönfors 2015, 149).

Tein havaintoja itse vuorovaikutuksen lisäksi siitä, millaisia toimijoita ryhmäläiset ovat ryhmässä ja miten ryhmäläiset vaikuttavat asioihin, eli miten he käyttävät valtaa ryhmässä ja osallistuvat päätöksentekoon. Havainnoin myös ryhmän ilma-
piiriä ja yhteisöllisyyttä. Koska ryhmä kokoontuu eri paikoissa, niin myös tapah-
tumaympäristöstä ja sen mahdollisesta vaikutuksesta piti tehdä havaintoja. Tuon
tarkemmin esille havainnoinnin tuloksia luvussa 9, jossa esitän tutkimukseni tu-
loksia.

Havainnoinnissa muistiinpanojen tekeminen on olennaista, sillä muisti itsessään
on valikoiva, jolloin muistinvaraiset muistiinpanot eivät ole luotettavia. Muistiinpa-
nojen osalta on mietittävä, miten ja missä niitä tekee siten, ettei niiden tekeminen
häiritse asioiden luonnollista kulkua. Muistiinpanoja on hyvä tehdä sekä varsinais-
esta vuorovaikutuksesta että kontekstista, sillä olosuhteet voivat vaikuttaa osal-
taan varsinaiseen vuorovaikutukseen. Kaikesta on mahdoton tehdä muistiinpa-
noja, joten jonkinlaista esianalyysia tulee jo silloin, kun valitsee asiat, jotka kirjaa
ylös. (Grönfors 2015, 156–157.)

Tein muistiinpanoja kirjallisesti siten, että se häiritsi mahdollisimman vähän toi-
mintaa. En aikonut missään vaiheessa käyttää videointia avukseni, koska se olisi
voinut tehdä ryhmäläiset varautuneiksi ja vaikuttaa heidän normaaliin käyttäyty-
miseensä. Videointi olisi ollut haastavaa myös siksi, että ryhmä kokoontuu eri
paikoissa ja tekee asioita eri paikoissa, kuten käy elokuvissa ja retkillä ulkona.
Tällöin videointi olisi häirinnyt mielestäni liikaa toimintaa, eikä se edes olisi ollut
mahdollista kaikissa paikoissa. Koska en käyttänyt videointia, niin en pystynyt
havainnoimaan yhtä hyvin ilmeitä ja eleitä kuin olisin pystynyt, jos olisin hyödyn-
tänyt videointia.

Havainnointi on aina hyvin subjektiivista, mikä pitää huomioida saatua aineistoa
analysoidessa ja tuloksia esitettäessä (Eskola & Suoranta 2014, 103). Paikoittain
oli haastavaa tehdä samalla muistiinpanoja ja osallistua ryhmän toimintaan. Tar-
koituksenani ei ollut kuitenkaan kirjata sanasta sanaan kaikkea ylös, vaan keskit-
tyä ennalta valitsemiini asioihin ja saada ylipäätään käsitystä ryhmän toimin-
nasta. Päätin tämän jo ennen havainnoinnin aloittamista, koska havainnointi ei
ollut pääasiallinen käyttämäni aineistonkeruumenetelmä. Havainnoinnin tarkoitus

oli tukea haastatteluista saamiani tietoja. Pääpaino aineistonkeruussa oli teema-haastatteluissa.

7.2 Tutkimusaineiston analysointi

Laadullisen aineiston käsittely sisältää monia eri vaiheita, joista analysointi, jossa eritellään ja luokitellaan aineistoa, on yksi vaihe. Analysoinnin tarkoitus on tiivistää aineistoa, järjestää ja jäsentää sitä, niin että mitään olennaista ei jää pois. Tarkoitus on lisätä informaatioarvoa. (Eskola 2018, 221). Yhtä lailla tärkeää on synteesi, jossa pyritään luomaan kokonaiskuvaa ja tutkittava ilmiö esitetään uudessa perspektiivissä. Pelkkä analyysi ei riitä, vaan tulkinnan merkitys on myös olennainen tuloksia esitettäessä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 143–144.)

Tuomi ja Sarajärvi (2018) ovat esittäneet tutkija Laineen kuvauksen laadullisen tutkimuksen analyysin etenemisestä. Ensimmäiseksi on päätettävä, mikä aineistossa kiinnostaa. Seuraavaksi aineisto käydään läpi ja erotetaan ja merkitään ne asiat, jotka ovat tutkimuksen kannalta kiinnostavia. Tässä vaiheessa kaikki sellainen, mikä ei kiinnosta, jätetään pois. Merkityt asiat kerätään yhteen ja erilleen muusta aineistosta. Kolmannessa vaiheessa kerättyä aineistoa luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään. Tätä kolmatta vaihetta kutsutaan yleensä analyysiksi, mutta se vaatii kahden edellisen kohdan toteutumisen. Pelkkä analyysi ei myöskään ole mielekäs, vaan tarvitaan vielä neljäs vaihe eli yhteenvedon kirjoittaminen. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 104–106.)

7.2.1 Haastattelujen analysointi

Aloitin analyysin kuuntelemalla haastattelut ja litteroimalla ne sana sanalta, niiltä osin, kun katsoin sisällön olevan tutkimuksen kannalta relevanttia. Tässä vaiheessa karsin aineistosta pois kaiken sen, mikä ei liittynyt tutkimusaiheeseeni. Kaikkiaan litteroitua haastatteluaineistoa tuli 38 sivua rivivälillä 1. Aloitin haastatteluaineiston purkamisen ja litteroinnin niin pian haastattelujen jälkeen, kun oli mahdollista. Tällöin haastattelussa esille tulleet asiat olivat vielä muistissani ja

toisaalta minulla oli mahdollisuus täydentää tai selventää mahdollisesti epäselviksi jääneitä asioita. Luin haastatteluaineistoa läpi useampaan kertaan löytääkseni kaikki tutkimuksen kannalta olennaiset asiat. Aineistoa olisikin luettava kokonaisuutena ja mielellään useampaan kertaan, sillä tällöin aineistosta alkaa helpommin syntyä ajatuksia (Hirsjärvi & Hurme 2008, 143). Aineistoon perehtymistä ja analysointia helpotti, että olin ennen haastatteluja pitänyt keskustelukerran ja tehnyt havainnointia. Haastatteluissa esiin tulleet aiheet olivat näin etukäteen tulleet minulle tutuiksi.

Varsinaisena analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan aineistolähtöisen laadullisen aineiston analyysi voidaan pelkistää kolme vaiheiseksi prosessiksi, joka pitää sisällään aineiston redusoinnin eli pelkistämisen, aineiston klusteroinnin eli ryhmittelyn sekä abstrahoinnin eli teoreettisten käsitteiden luomisen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Lukiessani haastatteluja etsin ja merkkasin eri väreillä niistä ilmaisuja, jotka liittyivät teemahaastattelun teemoihin tai olivat muuten tutkimusaiheeni kannalta olennaisia. Seuraavassa vaiheessa etsin ryhmäläisten haastatteluista yhtäläisyyksiä eli klusteroin aineiston saadakseni jäsenneltyä sitä ja saadakseni paremman käsityksen aineistosta. Klusteroinnin ideana on käydä läpi aineistosta koodatut alkuperäisilmaisut ja etsiä samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Klusteroinnissa alaluokat muodostetaan ryhmittelemällä ja yhdistelemällä samaa ilmiötä kuvaavia käsitteitä. Lopuksi alaluokat nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä, joka voi olla esimerkiksi tutkittavan ilmiön ominaisuus, piirre tai käsitys. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124).

Merkattuani kiinnostavat alkuperäisilmaisut muodostin niistä pelkistettyjä ilmaisuja ja listasin ne. Seuraavassa taulukossa on esitetty muutamia esimerkkejä ilmaisuista.

TAULUKKO 1. Esimerkkejä pelkistetyistä ilmaisuista

Alkuperäisilmaisu	Pelkistetty ilmaisu
<i>"Siellä on enemmän porukkaa, on se sosiaalinen puoli."</i>	Ryhmän sosiaalinen puoli
<i>"Uusia kavereita saa ja silleen. Siinä kun ei tarvitse olla yksin silleen."</i>	Uusia kavereita Ei tarvitse olla yksin
<i>"On tutustunut uusiin ihmisiin."</i>	Uusiin ihmisiin tutustuminen
<i>"Itsenäisemmäksi tunnen itseni."</i>	Tullut itsenäisemmäksi
<i>"Olen hieman rohkeampi."</i>	Tullut rohkeammaksi
<i>"Kyl mä luotan itteeni paremmin. Käy sitten jossain tuolla muuallakin kuin kahvila."</i>	Itseluottamusta lisää Rohkeutta käydä muuallakin

Pelkistettyjen ilmaisujen pohjalta muodostin alaluokkia seuraavasti:

TAULUKKO 2. Esimerkkejä alaluokkien muodostamisesta

Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
Sosiaalinen puoli	Sosiaaliset suhteet
Uusia kavereita	
Ei tarvitse olla yksin	
Uusiin ihmisiin tutustuminen	
Tullut itsenäisemmäksi	Itseluottamuksen vahvistuminen
Tullut rohkeammaksi	
Itseluottamusta lisää	
Rohkeutta käydä muuallakin	

Näin sain ryhmiteltyä samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet ja nimettyä ne eri alaluokiksi luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Alaluokkia tuli kaikkiaan 11. Ryhmittelyn jälkeen tein aineiston käsitteellistämisen.

Käsitteellistämässä tarkoituksena on erottaa tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostaa tämän tiedon perusteella teoreettisia käsitteitä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125). Käsitteellistäminen on prosessi, jossa tutkimuskohteesta muodostetaan kuvaus käsitteiden avulla yhdistelemällä eri käsitteitä. Käsitteiden yhdistämistä jatketaan niin kauan, kun se on mahdollista aineiston sisällön kannalta. Uutta teoriaa muodostetaan siis vertaamalla teoriaa ja johtopäätöksiä koko ajan alkuperäisaineistoon (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127).

Yhdistin saamiani alaluokkia yläluokiksi ja lopulta pääluokiksi. Yläluokkia tuli viisi, joista yhdistin kaksi ja muut neljä jäivät sellaisinaan pääluokiksi. Seuraavassa taulukossa on esitetty yläluokat ja pääluokat. Käsittelen tarkemmin taulukossa esittämiäni kokemuksia vertaistukiryhmän merkityksestä luvussa 9, jossa käyn läpi tutkimukseni tuloksia. Johtopäätöksissä käsittelen tutkimustuloksia peilaten niitä aiemmin esitettyyn teoriaan.

TAULUKKO 3. Ylä- ja pääluokat

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Sosiaalisia suhteita Vertaistuki Aito vuorovaikutus Ryhmään kuulumisen tunne Luottamus	Ryhmäläisten tuki Avoin ilmapiiri	Sosiaalinen tuki	Ryhmäläisten kokemuksia vertaistukiryhmän merkityksestä
Henkinen jaksaminen parantunut Fyysinen jaksaminen parantunut	Voimavarojen lisääntyminen	Voimavarojen lisääntyminen	
Voi ilmaista oman mielipiteen Mahdollisuuksia vaikuttaa	Vaikuttaminen	Vaikuttaminen	
Rohkeutta osallistua muissa toimintaympäristöissä Itseluottamus kasvanut Mielekästä tekemistä arkeen	Toimijuuden vahvistuminen	Toimijuuden vahvistuminen	

7.2.2 Havainnointiaineiston analysointi

Aloitin havainnointiaineiston analysoinnin heti osallistuttuani ryhmän tapaamiseen. Tällöin muistiinpanoni olivat vielä tuoreita ja asiat muistissani. Kävin läpi kirjaamani muistiinpanot, ja aivan kuten haastatteluaineiston analyysissä, ryhmittelin samaa teemaa koskevat havainnot omiksi ryhmikseen. Vaikka minulla oli etukäteen tehty suunnitelmapohja havainnoin tueksi, niin käytännössä en joka kerta ehtinyt kirjata havaintoani havainnointilomakkeen oikeaan kohtaan, koska välillä tapahtumat etenivät niin nopeasti, että olennaisempaa oli seurata tapahtumia ja vain kirjata havainto ylös ja myöhemmin ryhmittää se oikean teeman alle. Ryhmittelyn tein liitteessä 4 esittämäni havainnointirungon pohjalta.

Kun olin osallistunut kaikkiin neljään tapaamiseen, yhdistin eri tapaamiskerroilta saamani havainnot siten, että samaan teemaan kuuluvat havainnot olivat omina ryhminään. Havainnoinnissa ei tullut ilmi uusia teemoja, joten havainnoinnissa saamani pääluokat olivat samat, joita käytin havainnointisuunnitelmani pääluokina.

Pääluokat ovat

- osallistuminen
- toimijuus ja vaikuttaminen
- yhteisöllisyys.

Käsittelen tarkemmin edellä esittämiäni teemoja luvussa 9, jossa esitän tutkimukseni tuloksia. Esitän havainnoinnin tulokset samassa yhteydessä haastatteluista saamieni tulosten kanssa, koska havainnointi ei ollut pääasiallinen aineistonkeruumenetelmäni, vaan sen oli tarkoitus tukea haastatteluista saamaani aineistoa.

8 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Eettiset kysymykset on huomioitava tutkimuksen suunnittelusta alkaen aina tutkimustulosten esittämiseen ja tutkimusaineiston säilyttämiseen asti. Eettiset kysymykset koskevat yhtä lailla aineiston keruuta ja analysointia kuin tutkimuksen laatua ja luotettavuuttakin. (Eskola & Suoranta, 2014, 52; Tuomi & Sarajärvi 2018, 151.)

Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä täytyy pohtia jo aihevalinnan yhteydessä. On hyvä pohtia, miksi tutkimus tehdään ja kenen ehdoilla ja miten se toteutetaan. Tutkimukseen osallistuville henkilöille on kerrottava tutkimuksen tavoitteet sekä menetelmät ja kerrottava selvästi, mitä tutkimukseen osallistuminen merkitsee ja miten tutkimuksessa saatuja tietoja hyödynnetään ja säilytetään. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 153–156.) Eettiset kysymykset koskevat sekä tiedon keruuta että tiedon käyttöä (Eskola & Suoranta, 2014, 52).

Pohdin eettisiä kysymyksiä jo ennen tutkimuksen aloittamista, sillä kehitysvammaisten kanssa toimimiseen liittyy erityispiirteitä erityisesti sosiaalisissa tilanteissa. Sosiaalisten tilanteiden hallinta ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta suoriutuminen voivat olla hyvinkin haastavia kehitysvammaiselle henkilölle (Seppälä 2017,106). Ennen tutkimuksen aloittamista sovin työelämäyhteistyökumppanin kanssa tutkimuksen tekemisestä ja hankin tutkimusluvan työelämäyhteistyökumppanilta. Osallistuessani vertaistukiryhmään kerroin kuka olen ja miksi olen paikalla. Ensimmäisessä tapaamisessa informoin myös ryhmäläisiä etukäteen, että tulen tekemään haastatteluja, joihin osallistuminen on vapaaehtoista. Tarkoitukseni ei siis ollut salaa havainnoida ryhmää, vaan halusin, että ryhmäläiset ovat tietoisia siitä, miksi olen paikalla. Pidin tärkeänä, että haastateltavina olevat henkilöt todella ymmärtävät, mistä tutkimuksessa on kysymys ja ovat kykeneviä antamaan suostumuksena haastatteluihin. Ennen haastatteluja tein vielä haastateltaville kirjeen, jossa annoin tietoa siitä, miksi teen haastatteluja, ja lisäksi otin kirjallisen suostumuksen jokaiselta haastatteluun osallistuvalla henkilöltä (liite 3).

Kehitysvammaisten haastattelemiseen liittyy tiettyjä erityispiirteitä, sillä monilla kehitysvammasilla on jonkinasteisia vaikeuksia kielellisessä ilmaisussa ja kommunikaatiossa. Vaikka kaikki haastattelemani henkilöt kommunikoivat puhuen ja ymmärtävät puhetta, niin heidän voi olla välillä haastavaa ymmärtää käsitteellistä kieltä. Koska henkilöt olivat tulleet minulle tutuiksi ennen haastatteluja, niin olivat myös heidän puhetyylinsä tulleet minulle tutuiksi. Tämä helpotti huomattavasti haastatteluja, sillä muuten joidenkin haastateltavien puhetta ja tapoja ilmaista asioita olisi voinut olla paikoin hyvinkin haastavaa seurata. Huolimatta siitä, että haastateltavat olivat minulle ennestään tuttuja, oli tärkeää tiedostaa heidän rajallinen kykynsä ymmärtää käsitteellistä kieltä. Käytännössä oli tärkeää puhua rauhallisesti ja yhdestä asiasta kerrallaan. Pyrin aina esittämään kysymykset selvästi ja riittävän yksinkertaisesti, jotta haastateltavat todella ymmärsivät ne. Samoin esitin tarkentavia kysymyksiä, mikäli en ollut täysin varma, ymmärsinkö vastauksen oikein tai mikäli epäilin, että haastateltava ei täysin ymmärtänyt kysymystä. Toisaalta kiinnitin huomiota siihen, etten johdattele tai painosta ketään vastaamaan. Teemahaastattelu oli tässäkin mielessä hyvä, että oli helppo esittää täsmäntäviä kysymyksiä puolin ja toisin hyvin joustavasti. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta oli tärkeää varmistaa, että ole tulkinut vastaukset oikein.

Eettisyys koskee myös tutkimuksen luotettavuutta ja laatua (Tuomi & Sarajärvi 2018, 151). Minun tutkimuksessani tämä tarkoittaa sitä, että on huomioitava, että haastattelujen ja havainnoin perusteella saatuja tuloksia ei voi yleistää, vaan ne pätevät vain kyseiseen tutkittavaan ryhmään. Tutkimuksen toistaminen täysin samanlaisena ei myöskään ole mahdollista. Samoin on huomioitava analyysin aikana mahdolliset haastatteluihin ja havainnointiin sisältyvät virhelähteet ja niiden merkitys. Näitä mahdollisia virhelähteitä toin esille jo aiemmin luvussa 7.1 käsitellessäni aineistonkeruuta. Erityisesti havainnointiin on voinut sisältyä virhelähteitä ihan jo senkin vuoksi, että tein havainnointia yksin, ilman toista henkilöä, joka olisi voinut tukea havainnointia.

Triangulaatiolla tarkoitetaan erilaisten menetelmien, tutkijoiden, tietolähteiden tai teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa. Triangulaation avulla voidaan parantaa tutkimuksen luotettavuutta. Triangulaatioissa voidaan Denzin (1978) mukaan erottaa neljä eri tyyppiä. Metodinen triangulaatio tarkoittaa useamman

menetelmän käyttöä samassa tutkimuksessa. Tutkijatriangulaatio kuvaa useamman tutkijan osallistumista saman tutkimuksen aineiston keruuseen tai analyysiin. Teoreettisella triangulaatiolla tarkoitetaan useiden eri teoreettisten näkökulmien hyödyntämistä tutkimuksessa. Aineistotriangulaatiossa samassa tutkimuksessa käytetään useita eri aineistoja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 166–170.)

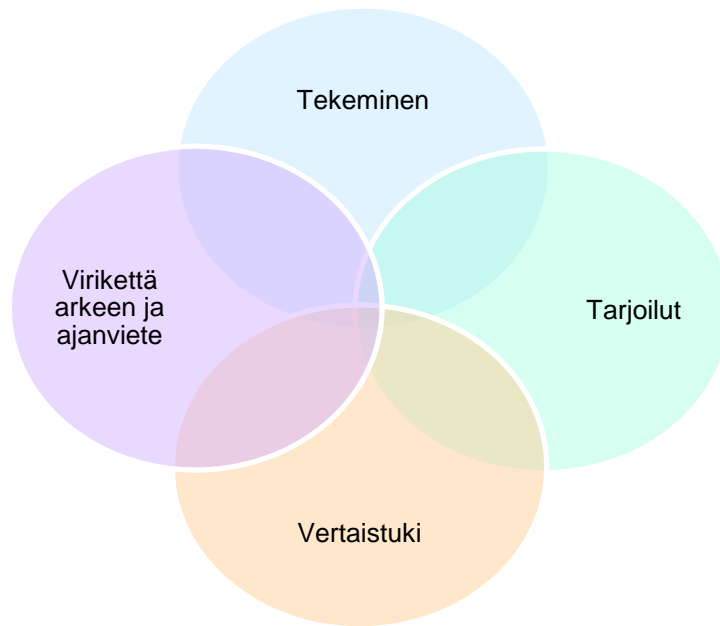
Tutkimukseni luotettavuutta lisää se, että olen hankkinut aineistoa useammalla eri menetelmällä. Opinnäytetyön raportissani olen pyrkinyt tuomaan esille monipuolisesti erilaisia teoreettisia näkökulmia, jotka ovat tutkimukseni kannalta olennaisia, ja hyödyntänyt niitä esittäessäni tutkimukseni tuloksia. Luotettavuuden kannalta olennaista on myös selkeän tutkimusraportin kirjoittaminen, jossa kuvataan aineiston keruu, aineiston analysointi ja tulokset (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164). Olen pyrkinyt kuvaamaan tekemäni analyysin eri vaiheet ja käyttämäni analyysimenetelmät mahdollisimman tarkasti, jotta on selvää, miten olen tuloksiini päätenyt.

9 TULOKSET

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, mitä merkityksiä vertaistukiryhmällä on ollut ryhmäläisille osallisuuden näkökulmasta tarkasteltuna. Tuloksissa tuon esille, mikä merkitys ryhmätoiminnalla ja osallisuudella on ryhmäläisille, ja miten ryhmä on lisännyt osallisuuden kokemuksia: onko vertaistuellisesta ryhmästä ollut hyötyä sen jäsenille ja kannattaako ryhmätoimintaa tässä muodossa jatkaa? Tuon tutkimukseni tuloksissa lyhyesti esille myös vertaistukiryhmään osallistumisen syitä ja ryhmäläisten käsityksiä osallisuudesta. Pääpaino tulostarkastelussa on vertaistukiryhmän merkityksen tarkastelussa.

9.1 Vertaistukiryhmään osallistumisen syyt

Tuetun asumisen vertaistukiryhmäläisten osallistumismotivaatio vaihteli riippuen heidän omista menoistaan, vireydestään ja ryhmän tekemisen mielekkyydestä. Haastatteluissa tuli ilmi, että ryhmäläisillä on erilaisia, joskin hyvin yhteneviä, motiiveja ryhmätoimintaan osallistumiseen. Suurin osa ryhmäläisistä osallistuu ryhmään, koska se tuo vaihtelua arkeen ja saa tehdä jotain. Useimmilla oli halu saada ryhmätoiminnasta virikettä arkeen, mikä puolestaan tuotti mielihyvää. Yhdessä vastauksessa mainittiin tarjoilu osallistumisen yhdeksi syyksi. Vain yksi haastateltavista kertoi osallistuvansa vertaistuen takia ryhmän toimintaan. Osallistumismotiiveista tuli esille tiivistettynä kuviossa 3 esitetyt neljä ryhmää.

KUVIO 3. Motiivit vertaistukiryhmään osallistumiseen

Tekeminen ja sen merkitys mainittiin kaikissa haastatteluissa. Tämä korostaa selvästi ryhmän toiminnallista luonnetta.

HA: Nyhän ryhmä on sellainen toiminnallinen ryhmä, että siellä tehdään asioita. Onko tämä hyvä vai pitäisikö sen olla keskusteleva ryhmä, että keskusteltaisiin eri asioista?

H1: Ei tarvii. Tekeminen on tärkeämpää. Voihan sitä keskustelua samalla kun tekee jotain.

HA=haastattelija, H1=haastateltava

Ryhmä tuo sisältöä arkeen antamalla mielekästä tekemistä. Haastatteluissa lähes kaikki ryhmäläiset sanoivat, että sillä ei ole juurikaan merkitystä, mitä tehdään, vaan pääasia on, että ryhmässä on tekemistä. Suurin osa ryhmäläisistä oli sitä mieltä, että tekeminen voi olla heille ennestään tuttua tekemistä, se ei vähennä mielenkiintoa osallistua ryhmään. Toisaalta myös uusia asioita ollaan valmiita kokeilemaan, mutta kukaan ryhmäläisistä ei osannut tarkemmin kertoa, mitä jokin täysin uusi tekeminen voisi olla. Kukaan ei myöskään paikan päällä kokoon-tumiskerroilla tuonut oma-aloitteisesti esille ehdotuksia siitä, mitä ryhmässä tehtäisiin. Vasta ohjaajien rohkaisun jälkeen tuli ehdotuksia tekemisistä. Ihan merkityksetöntä ei kuitenkaan todellisuudessa ole, mitä ryhmässä tehdään. Tämä tuli ilmi siten, että nähdessään minua ennen ryhmän kokoontumista jotkut

ryhmäläisistä kysyivät joskus, mitä tehdään, ja sanoivat etteivät osallistu, koska kyseinen tekeminen ei ollut niin kiinnostavaa.

Tekemisestä keskusteltaessa kiinnostavaa oli, että kukaan ei omatoimisesti tuonut esille yhdessä tekemistä, vaan kaikki puhuivat ainoastaan tekemisen tärkeydestä. Luultavasti haastateltavat pitivät itsestään selvänä yhdessä tekemistä, koska kyseessä on toiminnallinen ryhmä, jossa on aina paikalla muita. Vasta kun kysyin, onko sillä väliä, tehdäänkö asioita yksin vai yhdessä, kaikki haastateltavat vastasivat, että totta kai yhdessä on mukavampi tehdä asioita kuin yksin. He kertoivat, että ovat yhdessä ryhmän kanssa tehneet erilaisia asioita, kuten pelanneet visailua, paistaneet makkaraa, tutustuneet toisiinsa erilaisten harjoitusten avulla ja suunnitelleet asioita yhdessä. Joku mainitsi lisäksi, että yksin ei tulisi tehtyä asioita, joita tehdään vertaistukiryhmässä.

Lähes kaikki haastateltavat kahta lukuun ottamatta toivat esille osallistumismotivina halunsa saada vaihtelua, ajanvietettä ja virikettä arkeen.

Kaipa se on vaan antanut vähän niinku vähän niinku vaihtelua, vaihtelua päiviin.

Muutamit haastateltavista täsmensivät vielä, että arjessa ei vapaa-ajalla ole kovin paljon mitään erikoista tekemistä ja siksi ryhmä on hyvä, kun se tuo virikkeitä arkeen. Sen sijaan kaksi ryhmäläisistä koki, että heillä on vapaa-ajalla niin paljon muuta tekemistä, että siksi he eivät aktiivisesti pääse osallistumaan aina ryhmään.

Vain yksi haastateltavista kertoi osallistumisen ensisijaiseksi syyksi vertaistuen.

Olisinkohan mä käynyt siinä ryhmässä lähinnä sen vertaistuen takia.

Vaikka kyseessä on nimenomaan vertaistukiryhmä, niin suurimman osan ryhmäläisistä ensisijainen syy käydä ryhmässä ei ole vertaistuki. Osaltaan tätä varmasti selittää se, että koska kyseessä on toiminnallinen ryhmä, niin tekeminen on keskeisin osallistumisen syy ja vertaistuki tulee osallistumisen sivutuotteena.

Kuitenkin kaikki vastaajat toivat esille vertaistuen tärkeyden merkityksen puhuttaessa ryhmän ja vertaistuen merkityksestä.

Yksi haastateltavista mainitsi yhdeksi syyksi osallistua ryhmän tapaamisissa olevat tarjoilut. Tarjoilut todellakin motivoivat osallistumaan tai ainakin kasvattavat motivaatiota, sillä minulta kysyttiin joskus ennen ryhmän kokoontumista, onko jotain tarjoilua. Kiinnitin tarjoilujen merkitykseen huomiota myös havainnoidessani ryhmää. Tarjoiluilla on varmasti merkitystä siinä määrin, että ne osaltaan tekevät ryhmässä käymisestä rentoa ja mukavaa. Ryhmässä on aina jotain pienimutoista tarjoilua. Tarjoilut ovat heti ryhmän alussa, mikä keventää alun ehkä muuten hie-man jäykkää tunnelmaa. Nautittaessa yhdessä tarjoiluista myös keskustelu muuttuu vilkkaammaksi.

9.2 Osallisuuden kokemukset ja ryhmän merkitys

Tarkastelen seuraavissa luvuissa vertaistukiryhmäläisten osallisuuden kokemuksia ja ryhmän merkitystä heille. Pääpaino on yksilö- ja yhteisötason osallisuuden kokemusten tarkastelussa, koska yhteiskunnallisen tason osallisuuden kokemuksia tuli esille vain kahdessa haastattelussa. Päätin ottaa osallisuuden eri tasot mukaan tulostarkasteluuni, koska yksilötason sekä yhteisötason osallisuuden näkökulmat tulivat selvästi ilmi haastatteluissa, havainnoinnissa sekä ryhmäkeskustelukerralla.

Haastatteluissa korostui erityisesti ryhmässä tekemisen sekä sosiaalisten suhteiden ja tuen merkitys. Myös yksilön vaikutusmahdollisuudet ryhmätoiminnassa, voimavarojen lisääntyminen sekä toimijuuden vahvistuminen ryhmätoiminnan myötä tulivat esille. Tarkastelen ryhmän merkitystä näistä esille tulleista näkökulmista.

9.2.1 Ryhmäläisten käsitys osallisuudesta

Koin tärkeäksi tietää, miten ryhmäläiset itse ymmärtävät osallisuuden ja miten tämä ymmärrys ehkä poikkeaa siitä, mitä he kertovat haastatteluissa vertaistukiryhmän toiminnasta ja sen merkityksestä heille. Vastaako heidän ymmärryksensä osallisuudesta heidän kokemustaan osallisuudesta? Sekä ryhmäkeskustelukerralla että haastatteluissa kysyin, ovatko ryhmäläiset kuulleet sanan osallisuus ja miten he ymmärtävät osallisuuden. Haastattelemani vertaistukiryhmäläisistä suurin osa kertoi kuullensa sanan osallisuus. Myös kaikki ryhmäkeskustelukerralla paikalla olleet henkilöt kertoivat kuullensa sanan osallisuus. Miltei kaikki määrittelivät osallisuuden mahdollisuutena osallistua. Yksi ryhmäläisistä liitti osallisuuteen osallistamisenkäsitteen.

Oon tainnut siitä jotain lukea (osallisuudesta). Että se mikä, tuli mun mieleen on ainaki sellane sana kuin osallistava. Että ainahan ihmisiä pyritään tekemään osallisiksi jotakin.

Kaksi ryhmäläisistä toi esille osallisuuden yhteiskunnassa ja kertoi yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksista. Yhteiskunnallisen tason osallisuuden kokemuksista esille tulivat yhteiskunnalliset vaikutusmahdollisuudet äänioikeuden muodossa sekä haastateltavien henkilökohtaiset kokemukset siitä, että he kokevat kuuluvansa yhteiskuntaan, vaikka kuuluvatkin erityisryhmään. Nämä yhteiskunnallisen tason osallisuuden kokemukset ovat hyvin merkittäviä siinä mielessä, että molemmat haastateltavat kertoivat olevansa aktiivisia ja kokevat vaikuttaneensa omilla tekemisillään asioihin, ja siksi kokevat olevansa osallisia yhteiskunnassa. Henkilöt, jotka toivat esille yhteiskunnallista osallisuutta, toivat sen hyvin vahvasti esille ja samassa yhteydessä mainitsivat myös oman poikkeavuutensa valtaväestöstä.

Kyllä miä koen olevani osallinen osallinen yhteiskunnassa, että vaikka mut luokiteltais siihen vammaisryhmään, siitä huolimatta olenhan mä uskaltanut olla monessa mukana, monessa jopa käydäkin.

Eräs haastateltavista kertoi, että hän osallistuu moneen ja ihmetteli, miksi ihmiset eivät osallistu. Hän ilmaisi mielenkiintoisella tavalla osallistumisen merkityksen

toteamalla: ”Jos en osallistuis, niin minä olisin ihan köyhä.” Köyhä viittaa tässä tapauksessa siihen, että ei olisi tekemistä ja sosiaalisia kontakteja, mikä kiteyttää hyvin osallistumisen ja siten osallisuuden merkityksen. Myös ryhmäkeskustelussa korostui sosiaalisten suhteiden merkitys, mutta siinä esille tuli monipuolisemmin asioita, joita ryhmäläiset liittivät osallisuuteen. Kuvien käyttäminen helpotti hyvin abstraktista aiheesta puhumista. Haastatteluissa sen sijaan vain harvat pystyivät suoraan kertomaan, miten kokevat osallisuuden ryhmässä tai miten osallisuus näkyy ryhmässä, vaikka tueksi palautin mieleen osallisuuden määrittelyä. Osallisuuden merkitys tuli haastatteluissa ilmi epäsuoremmin kuin ryhmäkeskustelussa. Käyn tarkemmin esille tulleita asioita läpi luvuissa 9.2.2, 9.2.3. ja 9.2.4

9.2.2 Vertaistukiryhmätoiminnan antama sosiaalinen tuki

Kaikissa haastatteluissa tuli esille, että osallisuuteen liittyy kiinteästi kokemus yhteisöön kuulumisesta. Ryhmäläiset ovat kaikki samassa työpaikassa Savonet monipalvelukeskuksessa ja näkevät siten toisiaan myös töissä. Kaikki kuitenkin kertoivat, että on erilaista tavata muita ryhmässä kuin esimerkiksi jutella työpaikan ruokalassa. Vertaistukiryhmää pidettiin mukavana ja hyödyllisenä. Kaikki haastateltavat kertoivat tuntevansa, että ovat osallisia vertaistukiryhmässä. On erilaista olla ryhmässä kuin töissä, kun paikalla on vain ryhmäläisiä ja vapaa-ajalla saa olla rennommin, enemmän oma itsensä. Osa ryhmäläisistä oli aiemmin osallistunut eri ryhmiin ja he kertoivat, että olivat esimerkiksi osallistuneet kokkurssille, jossa olivat oppineet konkreettisesti uusia asioita. Ryhmäläiset kokivat, että ryhmätoiminnassa voikin oppia uusia asioita ja tapoja ja tutustua uusiin ihmisiin, mikä on tärkeää sosiaalisten suhteiden luomisen kannalta ja omien taitojen kehittymisen kannalta.

Ryhmäläisten antama tuki sekä ryhmän avoin ilmapiiri vahvistavat positiivista kokemusta ryhmään kuulumisesta ja antavat sosiaalista tukea, mikä puolestaan lisää yksilön omia voimavaroja. Kaikki haastateltavat toivat esille sosiaalisten suhteiden merkityksen olennaisena osana ryhmätoimintaa. Kaikille oli tärkeää, että ryhmässä näkee tuttuja ja joku toi esille, että on saanut ryhmässä myös uusia

kavereita. Sosiaalisten suhteiden, kavereiden ja yhdessäolon merkitys osallisuuden tunteen kokemisen kannalta tuli ilmi myös ryhmäkeskustelukerralla. Keskustelukerralla paikalla olleet ryhmäläiset kokivat hyvin tärkeäksi sen, että saavat vertaistukiryhmässä olla yhdessä muiden kanssa ja tapaavat sen kokoontumisissa tuttavilla. Tässä yhteydessä yksi ryhmäläisistä nosti yksinäisyyttä kuvaavan kuvan ja toi esille, että ketään ei suljeta ryhmästä pois, vaan kaikki otetaan ryhmään mukaan ja ihmiset saavat olla erilaisia. Hän kertoi, että jokainen meistä on omanlaisensa ja saa ollakin. Seuraavat ilmaisut kuvaavat sosiaalisten suhteiden merkitystä.

Onhan se tietysti kivaa, että on seuraa, niin ei tarvii nauraa yksin.

Siellä on enemmän porukkaa, on se sosiaalinen puoli.

Uusia kavereita saa sillee. Siinä kun ei tarvii olla niin yksin silleen, niin näkkee toisia. Toisten kanssa silleen.

Lähes kaikki haastateltavat pitivät tärkeänä sitä, että ryhmässä on heille ennestään tuttuja henkilöitä. Vain yksi ryhmäläinen kertoi, että voisi käydä ryhmässä, mikäli siellä olisi vieraitakin ihmisiä. Kaikille muille tärkeää oli, että ryhmän jäsenet ovat ennalta tuttuja. Moni koki vaikeaksi ja jännittäväksi sen, että jos ryhmässä olisi aivan vieraita ihmisiä. Muutamat jopa sanoivat, etteivät kävisi ryhmässä, jos siellä olisi aivan vieraita ihmisiä. Samoin esille tuli, että on hieman haastavaa, kun ryhmässä kävijämäärä vaihtelee eikä ole vakiintunutta kokoonpanoa tapaamisissa. Pysyvämpi ryhmä olisi monien mielestä parempi ja siellä olisi helpompi käydä. Kaikki ryhmäläiset, joita haastattelin, olivat sitä mieltä, että pieni, 5–10 hengen ryhmä, on parempi kuin iso. Eräs haastateltavista kertoi, että pienemmässä ryhmässä on vähemmän juoruilijoita ja siksi se on parempi kuin iso. Eräs toinen puolestaan toi esille ryhmän koon ja ryhmän pysyvyyden merkityksen turvallisuuden tunteen kannalta.

Havainnoidessani ryhmää kiinnitin myös huomioita siihen, miten ryhmän kokoonpanon vaihtuvuus vaikutti toimintaan. Kokoonpanon muuttuessa muuttui ryhmän keskinäinen vuorovaikutus ja ihmisillä oli erilaisia rooleja ryhmässä. Jollain kerralla joku oli hyvin puhelias, kun paikalla oli vähemmän henkilöitä, mutta toisella

kerralla taas vaisumpi, kun paikalla oli henkilöitä, jotka olivat enemmän äänessä. Jäsenten vaihtuvuus ryhmässä muutti selvästi ryhmäläisten vuorovaikutusta ja ryhmän toimintaa. Oli myös havaittavissa, että sillä on vaikutusta ryhmäläisten vuorovaikutukseen, missä tavataan. Kun tapaamiset olivat Savonet monipalvelukeskuksen tiloissa, niin paikalla oli yleensä vähemmän ryhmäläisiä, jolloin keskustelu ei ollut niin hajanaista. Mutta esimerkiksi makkaraa paistaessa puistossa, keskustelu oli hyvin hajanaista. Kaikki puhuivat vähän eri asioista ja ohjaajat yrittivät herätellä yhteistä keskustelua. Jäi vaikutelma, että aina ei kuunneltu, mistä toinen puhuu eikä reagoitu toisen puheeseen. Sen sijaan pienemmässä ryhmässä ja rauhallisemmassa tilassa ryhmäläiset huomioivat paremmin toisiaan, kuuntelivat ja jopa täydensivät toisten ajatuksia.

H3: Niin että semmonen pysyvä. Se olisi hyvä, että olisi semmonen pysyvä ryhmä.

HA: Mmm. No minkä takia se olisi parempi semmonen pysyvä ryhmä? Mikä siitä tekee kivemman?

H3: No turvallisempi. Sit kun käy siinä ja olisi ventovieras porukka, niin vois olla vähän et jaaha niin.

H3=haasteltava, HA=haastattelija

Luottamuksen merkitys korostuu kaikenlaisessa vertaisryhmätoiminnassa ja luottamuksen merkitys osallisuuden kokemuksissa on olennainen. Tämä tuli selvästi esille myös haastatteluissa. Ryhmäkoko, ryhmän jäsenten pysyvyys sekä ryhmäläisten tuttuus liittyvät kaikki osaltaan luottamukseen. Suurin osa haastateltavista toi esille, että kokee ryhmän luotettavaksi. Yksi haastateltavista ei ollut täysin varma, voiko kaikkiin luottaa, koska ei tunne ihmisiä tarpeeksi hyvin. Esille tuli, miten hänellä on kokemus siitä, että vammaisia pyritään yleisesti ottaen huijamaan esimerkiksi raha-asioissa, joten kaikkiin ei voi luottaa. Yksi haastateltava puolestaan kertoi luottavansa ryhmäläisiin niin paljon, että on jopa kertonut omasta terveydestään joillekin muille. Muutamit haastateltavista muistivat, että luottamuksesta on puhuttu, kun ryhmä alkoi. Yksi haastateltavista pohti, että luottamuksen merkityksen ryhmätoiminnassa voisi kerrata. Ryhmän jäsenten keskinäinen luottamus vaikuttaa paljon siihen, millainen on ryhmän ilmapiiri, miten he ryhmässä uskaltavat tuoda esille asioita ja miten vapaasti he ryhmässä uskaltavat keskustella.

Tasa-arvon merkitys ryhmätoiminnan kannalta tuli esille sekä ryhmäkeskustelukerralla että haastatteluissa. Ryhmäkeskustelukerralla eräs paikalla olleista ryhmäläisistä nosti esille tasa-arvon ja muut paikalla olleet olivat hänen kanssaan samaa mieltä, että tasa-arvo liittyy osallisuuden tunteeseen ja että ryhmässä valitsee tasa-arvo. Tässä yhteydessä tuli myös laajemmin keskustelua tasa-arvon vaikutuksesta osallisuuteen. Esille tuli sekä naisten että miesten epätasa-arvo yhteiskunnassa ja vähemmistöjen kokema epätasa-arvoisuus ja se, miten epätasa-arvoisuus vaikuttaa osallistumisen mahdollisuuksiin ja tekee olon, että on erilainen. Eräs ryhmäläisistä toi esille äänioikeuden ja koki sen vahvistavan tasa-arvoa ja olevan tärkeä keino vaikuttaa.

Haastatteluissa yksi haastateltavista rinnasti tasa-arvon suoraan vertaisuuteen. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että ryhmässä jäsenet ovat tasa-arvoisia, ja moni sanoi samassa yhteydessä, että ketään ei kiusata. Tasa-arvon liittäminen siihen, että ketään ei kiusata, korostaa ryhmän ilmapiiriä sekä ryhmäläisten keskinäisiä suhteita ja niiden merkitystä tasa-arvon ja siten osallisuuden kokemisen kannalta. Pari haastateltavaa sanoikin suoraan, että ryhmäläiset kohtelevat toisiaan tasa-arvoisesti. Muut kertoivat kokevansa, että ryhmä on tasa-arvoinen. Tasa-arvon merkitys tuli esille myös siinä yhteydessä, että jokainen saa yhtä lailla tuoda esille omia ajatuksiaan ja on tärkeää, että muut kuuntelevat toisia.

Periaatteessahan se olisi tärkeää, että minutkin huomioitaisi, et minuaakin kuunneltaisi, etten tuntisi miksiäkään ulkopuoliseksi.

Joo on se tärkeää, että saa puhua itsekin ja et joku kuunteleekin joskus.

Kuulluksi tulemisen merkitys oli myös kaikille haastatelluille tärkeää. Tämä tuli esille myös ryhmäkeskustelukerralla, jolloin paikallaolijat kertoivat, että on tärkeää, että saa kertoa omista asioista, sekä hyvistä että huonoista, ja että toiset kuuntelevat. Ryhmäkeskustelukerralla paikalla olleet liittivät kuulluksi tulemisen ja mahdollisuuden kertoa omista asioista vahvasti osallisuuden kokemukseen. Puhuminen tuo heidän mukaansa hyvän olon tunnetta. Eräs ryhmäkeskustelukerralla paikalla ollut toi myös esille, että yhtä lailla on tärkeää, että saa palautetta toisilta. Hän kertoi, että palautteesta voi oppia jotain uutta ja että palautetta voi

antaa vain, mikäli on todella kuunnellut toista. Vain yksi haastateltavista kertoi, että aina toiset eivät kuuntele, mitä puhuu, joskin hänkin kertoi kokevansa, että yleisesti ottaen tuntee, että on tullut kuulluksi ryhmässä. Muut olivat sitä mieltä, että ovat tulleet kuulluiksi ryhmässä.

Ilmapiiri ja vuorovaikutus ovat keskeisiä yhteisöllisyyden elementtejä. Havainnoidessani ryhmää kiinnitin huomiota yhteisöllisyyteen ja ilmapiiriin erilaisien toimintojen yhteydessä. Ryhmän ilmapiiristä ja vuorovaikutuksesta sai havainnoinnin kautta haastatteluja täydentävää aineistoa. Haastatteluissa ryhmäläiset eivät kuvanneet esimerkiksi vuorovaikutusta yhtä tarkasti kuin mitä siitä oli mahdollista tehdä havaintoja kokoontumisissa. Havainnoinnissa korostui haastatteluja enemmän ryhmän ilmapiirin ja ryhmäläisten keskinäisen vuorovaikutuksen merkitys ryhmätoiminnalle.

Ryhmää havainnoidessa tuli selvästi ilmi, että yhdessä tekeminen on tärkeää. Ei niinkään se, että koko ajan puhuttaisi jostain, vaan se, että kokoonnutaan ja ollaan yhdessä. Ryhmän ilmapiiri oli kaikilla kerroilla, joilla olin mukana, hyvä ja ryhmäläiset nauroivat, juttelivat ja selvästikään ketään ryhmässä ei syrjitty, vaan toisten huomiointi oli spontaania. Esimerkiksi makkaraa paistaessa toinen kysyi toiselta, laitanko sinullekin sinappia ja ryhmäkeskustelukerralla täydennettiin toisten ajatuksia. Tällaiset miltei huomaamattomat, pienet eleet huomioida toisia ryhmässä luovat yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuuden ilmapiiriä.

Katsoessamme elokuvaa pohdin, mikä on ero siihen, että jokainen katsoisi elokuvaa kotona. Kysyin tätä asiaa ryhmäläisiltä haastatteluissa. Haastatteluissa kaikki, kenen kanssa asiasta keskustelimme, vastasivat, että on eri asia katsoa yhdessä kuin yksin. Haastateltavat eivät osanneet selittää, miksi se on eri asia, vaan sanoivat, että porukassa on vaan mukavampaa. Olin havainnoinut asiaa ja elokuvan katselu ei suinkaan ollut sitä, että jokainen hiljaa katsoi elokuvaa, vaan elokuvaa kommentoitiin, hauskoille jutuille naurettiin yhdessä ja samanaikaisesti tarjoihtiin muille tarjolla olleita herkkuja. Ryhmän henki syntyy asioiden jakamisesta yhdessä. Asiat, joita jaetaan, eivät ole mitään syvällisiä ja isoja asioita, vaan joskus hyvinkin pieniä ja arkisia asioita, joiden jakaminen tuottaa iloa ja hyvää mieltä sekä ymmärrystä toisia kohtaan. Se, että saa kertoa ryhmässä ajatuksiaan

ja kommunikoida toisten kanssa vaikutti olevan hyvin tärkeää. Osa ryhmäläisistä oli selvästi hiljaisempia, mutta heidänkin tavastaan nauraa muiden mukana, nyökkäillä toisten kommenteille ja osallistua yhteiseen tekemiseen jäi vaikutelma, että osallistuminen ryhmään on antoisaa.

Ryhmän antamaan sosiaaliseen tukeen kuuluu olennaisesti vertaistuki. Kuitenkin vain yksi haastateltavista kertoi osallistumisen syyksi vertaistuen. Koska kyseessä on toiminnallinen ryhmä, niin pääpaino on yhteisessä tekemisessä ja vertaistuki tulee yhteisen tekemisen ja sen ohella tapahtuvan keskustelun kautta, jolloin ryhmäläisten voi olla hankalaa konkreettisesti mieltää saamaansa tukea vertaistueksi. Kysyin haastatteluissa, mitä vertaistuki ryhmäläisten mielestä on. Kolme haastateltavista määritteli vertaistuen tueksi, jota samanlaisessa tilanteessa oleva ihminen voi antaa toiselle. Esimerkkeinä kerrottiin, että on vaikka sama sairaus, josta voi puhua. Yksi kertoi vertaistuen olevan toisten auttamista. Kaksi ryhmäläisistä ei osannut määritellä eivätkä he täysin ymmärtäneet, mitä vertaistuki on. Selvensin vielä jokaiselle haastateltavalle vertaistuen merkitystä ja vasta sitten keskustelimme siitä, ovatko he saaneet vertaistukiryhmässä vertaistukea, mitä se tuki on ollut ja mikä sen merkitys on ollut.

Kaikki haastateltavat kertoivat saaneensa vertaistukea ja olivat sitä mieltä, että on tärkeää, että saa tukea. Muutama haastateltavista kertoi vertaistuen olleen konkreettisia neuvoja arkeen. Useimmat toivat esille, että vertaistukea on se, että saa tietää, miten toisten arki sujuu ja miten toisilla menee. Muutamat haastateltavista toivat esille, että omassa arjessa on haasteita ja siksi on tärkeää kuulla muiden kuulumisia ja kenties saada vinkkejä omaan arkeen. Kokemusten jakaminen arjen sujumisesta nousi keskeisimpänä aiheena esille keskusteluissa vertaistuesta ja sen merkityksestä. Yksi haastateltavista kertoi itse tuoneensa esille joskus arjessa olevia haasteita ja saaneensa konkreettisia neuvoja.

Oon mä tavallaan sitä (vertaistukea) saanut ja ehkä myös vähän nevojakin, mutta ainakin vertaistuesta mulle on ollut hyötyä.

Monet toivoivatkin, että joskus voisi olla keskustelukertoja, jolloin keskusteltaisi arjen asioista, kuten vapaa-ajan vietosta ja arjen hallintaan liittyvistä asioista. Kaikki olivat kuitenkin sitä mieltä, että ryhmässä pääpainon pitää olla

tekemisessä eikä keskustelussa, joten pelkästään keskustelevaa ryhmää ei kuitenkaan toivonut. Yksi haastateltavista toi esille, että keskustella voi tekemisen aikana.

Kolme haastateltavaa kertoi ryhmän antaneen henkistä tukea arjessa jaksamiseen. Seuraavat esimerkit kuvaavat, miten paljon ryhmä on vaikuttanut ryhmäläisten jaksamiseen arjessa, joka voi joskus tuntua hyvinkin raskaalta.

Kyllä jollain lailla saan vertaistukea. Henkistä tukea arkeen, energiaa lisää.

No ehkä se on antanut, antanu vähän voimaa kaikkeen. Ei ihme, että joskus tuntuu, että voimat olis vähän niin ku vähissä.

Antana paremman terveyden sillee. Jaksana tehdä töitä paremmin.

Ryhmän ansiosta osa ryhmäläisistä kokee oman jaksamisena parantuneen. Ryhmässä käyminen on antanut energiaa ja voimavaroja ja vaikuttanut positiivisesti omaan arkeen ja jopa fyysiseen toimintakykyyn.

9.2.3 Vaikuttaminen

Mielipiteiden ilmaiseminen ja asioihin vaikuttaminen tulivat esille sekä ryhmäkeskustelukerralla että haastatteluissa. Ryhmäkeskustelukerralla tuli keskustelua siitä, että on tärkeää, että saa vapaasti ilmaista oman mielipiteensä. Tämä tuo tunnetta siitä, että on oikeasti osallinen jossakin ja saa mahdollisuuden vaikuttaa asioihin. Kaikki haastatellut ryhmäläiset olivat sitä mieltä, että vertaistukiryhmässä jokainen saa vapaasti ilmaista mielipiteensä, jos haluaa. Ryhmäläiset kokivat myös, että ryhmässä saa olla eri mieltä asioista, ja että he uskaltavat myös todella olla eri mieltä. Yksi haastateltavista kertoi, että on saanut vaikuttaa, mutta ei mielestään ole paras vaikuttaja eikä halua olla mikään ”päälle päsmäri” eli liikaa päättää, mitä tehdään, jotta muutkin saavat osallistua päätösten tekoon. Tässä ajatuksessa tulee hyvin ilmi, miten ryhmäläiset huomioivat toisiaan ja tukevat osaltaan toisten vaikutusmahdollisuuksia.

Eräs ryhmäläisistä kertoi, että on saanut vaikuttaa eikä häntä haittaa, vaikka muut suunnittelevat ja päättävät asioista. Hän koki tärkeämmäksi vain osallistua ryhmän toimintaan ja tekemiseen eikä vaikuttamisella ollut hänelle yhtä suurta merkitystä. Kaikki ryhmäläiset kokivat, että heille on annettu mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, mitä ryhmässä tehdään. Tässä yhteydessä tuli esille, että ryhmän ohjaajat ovat jonkin verran tukeneet päätöksenteossa, lähinnä antamalla ryhmäläisille joitakin ajatuksia mahdollisista yhteisistä tekemisistä. Ohjaajat eivät kuitenkaan ole päättäneet ohjelmaa, vaan se on aina päätetty yhdessä ja ryhmäläisten mielipiteet on huomioitu. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että on tärkeää, että on mahdollisuus vaikuttaa ryhmän toimintaan ja voi osallistua toiminnan suunnitteluun siinä määrin kuin itse haluaa.

Joo kyllä oon saanu vaikuttaa ja tuoda esille mielipiteitä. Aina kysytään, että mitä halutaan.

No onhan mulla ollu mahdollisuus vaikuttaa, vaikka mä en nyt muistamista on päätetty ja mistä taas ei.

Yksi haastateltavista toi esille myös sen, että ryhmässä saa käyttää itsemääräämisoikeuttaan esimerkiksi siten, että voi olla osallistumatta ryhmään, jos haluaa. Kukaan muu muista haastateltavista ei oma-aloitteisesti ottanut esille itsemääräämisoikeutta, mutta asiasta kysyttäessä he olivat sitä mieltä, että saavat käyttää itsemääräämisoikeuttaan ja suurin osa liitti asian juuri siihen, että voi päättää omasta osallistumisestaan ryhmään ja siitä, miten aktiivinen ryhmässä on.

Niin, voihan sitä päättää olla tulemattakin, jos ei halua tulla. Niin kuin aina ei pääse, jos tulee vaikka joku muu meno.

Havainnoin ryhmäläisten mahdollisuuksia ja tapoja ilmaista omia mielipiteitään ja vaikuttaa ryhmässä. Havainnoinnissa tuli haastatteluja selvemmin ilmi ohjaajien roolin merkitys. Ohjaajat tukevat ja osallistavat ryhmäläisiä. Tämä oli havaittavissa erityisesti rohkaisemisena ja tukemisena päätöksenteossa ja vaikuttamisessa. Ohjaajat rohkaisivat ryhmäläisiä kertomaan ajatuksiaan ja mielipiteitään. Havaintojen perusteella oma-aloitteista vaikuttamista ja päätöksentekoa oli melko vähän. Oikeastaan yhdelläkään tapaamiskerralla, jossa olin mukana, ei kukaan ryhmäläinen aktiivisesti oma-aloitteisesti ilmaissut mielipidettään, vaikka

haastatteluissa kaikki toivat esille, että saavat ilmaista mielipiteensä ja osallistua päätöksentekoon ja että tämä on tärkeää. Ohjaajien kysyessä mielipidettä johonkin asiaan ei oikeastaan kukaan omatoimisesti ottanut juurikaan asioihin kantaa. Aina kun suunniteltiin yhteistä toimintaa, niin suurin osa ryhmäläisistä oli hiljaa tai ”ei juuri nyt osannut sanoa mitään”. Kuitenkin useimmat ryhmäläisistä toivat mielipiteensä esille, kun ohjaajat hieman kyselivät ja rohkaisivat ilmaisemaan ajatuksia muistuttamalla, että jokainen saa vapaasti ilmaista mielipiteensä ja että oikeita tai vääriä vastauksia ei ole.

Tukemisen merkitys mielipiteiden ja ajatusten ilmaisemisessa tuli ilmi myös ryhmäkeskustelukerralla, sillä myös silloin paikallaolleita piti hieman rohkaista kertomaan ajatuksiaan. Ryhmäkeskustelukerralla ryhmäläiset aloittivat kuitenkin oma-toimisen keskustelun huomattavasti nopeammin kuin muilla tapaamiskerroilla. Haastatteluissa kysyin ryhmäkeskustelukerralla paikalla olleilta ryhmäläisiltä, mitä he ajattelivat ryhmäkeskustelusta. Kaikki vastasivat pitäneensä kerrasta. Heistä se oli mielenkiintoista ja oli helpompi puhua, kun paikalla oli vain kolmen hengen ryhmä, jossa kaikki olivat jo pitemmältä ajalta tuttuja. Kuten ryhmään osallistumisessa, niin myös mielipiteiden ilmaisussa ja vaikuttamisessa pieni ryhmä koettiin paremmaksi kuin iso.

9.2.4 Toimijuuden vahvistuminen

Ryhmäläisten aktiivisuudesta sekä osallistumisesta toimintaan sai enemmän tietoa havainnoin avulla kuin mitä sai haastatteluissa. Koska ryhmässä ei säännöllisesti käynyt kuin muutama henkilö, niin on vaikea tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, millaisia toimijoita ryhmäläiset ovat. Se mikä selvästi tuli ilmi, oli että ohjaajat muistuttelivat ryhmäläisiä tapaamisista ja rohkaisivat osallistumaan. Voi olla, että mikäli ohjaajat eivät muistuttelisi tapaamisesta hieman ennen tapaamista, niin pelkän ilmoituksen perusteella osallistujia tulisi huomattavasti vähemmän, vain aktiivisimmat ryhmäläiset.

Haastatteluissa eräs ryhmäläisistä mainitsi osallisuuden käsitteestä keskustellessamme, että ”oon tainnut siitä (osallisuudesta) jotain lukea. Että se tuli mun

mieleen on ainaki sellane sana kuin osallistava, että ainahan ihmisiä pyritään tekemään osallisiksi jotakin”. Tämä kuvaa hyvin sitä, miten hän yhdisti osallistamisen hyvin vahvasti osallisuuteen. Havainnoimalla ryhmää pystyi selvästi havaitsemaan ohjaajien roolin osallistamisessa: ryhmään osallistamisessa, rohkaisussa mielipiteiden ilmaisuun ja päätöksentekoon. Vaikka ohjaajien rooli oli selvä, niin he ohjasivat ryhmän toimintaa hyvin huomaamattomasti ja antoivat ryhmäläisten vaikuttaa tapaamisten sisältöön, mikä teki ilmapiiristä rennon ja avoimen.

Keskustelimme kaikkien haastateltavien kanssa siitä, onko ryhmä kenties jotenkin muuttanut ryhmäläisiä ja vaikuttanut heidän toimintaansa arjessa. Tässä yhteydessä esille tuli, että ryhmässä käymisen myötä puolet haastatelluista oli saanut lisää itseluottamusta. Yksi koki tulleen rohkeammaksi puhumaan muissakin yhteyksissä ja muut kokivat, että ovat tulleet hieman itsenäisemmiksi ja rohkeammiksi. Kaksi haastateltavista kertoi uskaltavansa tutustua paremmin uusiin ihmisiin ja yksi oli jopa miettinyt oman ryhmätoiminnan aloittamista. Ryhmä on vahvistanut siis ryhmäläisten omaa toimijuutta, mikä on antanut heille valmiuksia ryhmän ulkopuoliseenkin toimintaan.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Osallisuus on dynaamista eli se voi muuttua ja vaihdella eri tilanteissa. Osallisuutta voidaan muuttaa sekä toiminnan että kokemisen kautta. (Kivistö 2014; Siisiäinen 2010). Vertaistukiryhmätoiminta on vaikuttanut ryhmäläisten osallisuuden kokemuksiin paitsi vertaistukiryhmässä, niin myös ryhmän ulkopuolella. Toiminnan kautta on siis tapahtunut muutosta osallisuuden kokemuksissa. Kokemus osallisuudesta on hyvin henkilökohtainen, ja kokemuksena ymmärrettynä se rakentuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa. Vuorovaikutuksen myötä merkityksellisyyden kokemukset ja usko omaan toimijuuteen vahvistuvat. Osallisuuden voidaan katsoa olevan olemista, toimimista, osallistumista ja prosesseja erilaisissa suhteissa. Kaikella tällä on vaikutusta siihen, millaiset ovat yksilön toimijuuden mahdollisuudet eli, miten yksilö kokee pystyvänsä ja pystyy vaikuttamaan omiin resursseihinsa ja tarpeisiinsa. Hyvinvointi lisääntyy merkityksellisen ja mielekkään tekemisen myötä, ja merkityksellisen tekemisen etsiminen ja siihen osallistuminen on helpompaa, kun on tunne siitä, että pystyy hallitsemaan omaa elämäänsä, toimimaan siinä aktiivisesti. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 16–19.)

Oman toimijuuden vahvistuminen on osa voimaantumisprosessia, jossa olennaista on myös yksilön äänen kuuleminen. Tasa-arvoinen osallistumisen mahdollisuus toimivaan yhteisöön ja yhteistoimintaan mahdollistaa yksilön kuulluksi tulemisen ja tukee yksilön voimaantumista. (Siitonen 1999, 86.) Koin tärkeäksi sen, että tutkimuksessani vertaistukiryhmäläisten omat kokemukset tulevat esille ja että he pääsevät jakamaan ne kanssani, mikä osaltaan tukee ryhmäläisten kokemusta kuulluksi tulemisesta. Vaikka havainnointi antoi mahdollisuuden ryhmän ja ryhmän vuorovaikutuksen tarkkailuun, niin haastatteluissa ryhmäläiset saivat kertoa oman henkilökohtaisen kokemuksensa ryhmän merkityksestä.

Tutkimuksessani tuli selvästi ilmi tasa-arvoisen ja luotettavan ryhmän merkitysosallisuuden kokemuksen vahvistajana ja lisääjänä. Luottamus ja tasa-arvo luovat pohjan vuorovaikutukselle sekä sosiaalisten suhteiden muodostamiselle ja tukevat sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä. Vertaistukiryhmässä, jossa jäseniä

ei ole liian paljon ja jossa jäsenet ovat toisilleen tuttuja, syntyy luotettava ja turvallinen ilmapiiri, jossa ryhmäläiset uskaltavat jakaa ajatuksiaan ja kertoa mielipiteitään. Yhdessä tekeminen tuo mielekästä vaihtelua arkeen, vahvistaa ryhmään kuulumisen tunnetta ja antaa mahdollisuuden yhteiseen ajatusten jakamiseen. Osallisuus edellyttääkin sosiaalisesti merkityksellisiä ja tärkeitä suhteita (Ravio & Karjalainen 2013, 16–17). Ryhmän mahdollistaman sosiaalisen kanssakäymisen merkitys osallisuuden tunteen vahvistumiselle ja mielekkäälle arjelle on tutkimukseni perusteella hyvin tärkeää. Erilaiset vapaa-ajan aktiviteetit ovatkin erittäin tärkeitä vammaisille henkilöille, sillä ne antavat paitsi mahdollisuuden sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja ystävyysuhteiden solmimisen, niin lisäksi ne saavat aikaan tunteen merkityksellisestä tekemisestä, itsearvostuksesta ja sosiaalisesta kyvykkyydestä (Eriksson 2008, 95). Monilla kehitysvammaisilla sosiaaliset suhteet rajoittuvat perhepiiriin, jolloin vapaa-ajan aktiviteettien kautta saadut sosiaaliset kontaktit ovat hyvin tärkeitä sosiaalisen verkoston laajentamiseksi.

Vertaisten parissa voi huomata, että vastaavassa tilanteessa on muitakin. Toisten jakamat esimerkit ja kokemukset tuovat tukea ja kannustusta luoden tunnetta hyväksytyksi tulemisesta ja muutoksen mahdollisuudesta. Vertaisten antama tuki vahvistaa omia selviytymiskeinoja ja antaa rohkeutta identiteettityöhön. (Laimio 2017, 19–20.) Vertaistukiryhmäläisten mielestä kuulluksi tuleminen on tärkeää ja se lisää kokemusta osallisuuden tunteesta. Luotettava, tasa-arvoinen ja turvallinen ilmapiiri tuetun asumisen vertaistukiryhmässä luo hyvät edellytykset kuulluksi tulemiselle. Vertaistoiminnan ydin onkin kuuntelemisessa ja kuulluksi tulemisessa, sillä kaikki ihmiset kaipaavat kohdatuksi ja ymmärretyksi tulemistä (Laimio 2019). Tuetun asumisen vertaistukiryhmässä kuulluksi tuleminen liittyy vahvasti asioiden jakamiseen: on mielenkiintoista kuulla muiden ryhmäläisten kuulumiset arjesta ja on tärkeää saada kertoa myös omista asioista. Asioiden jakaminen muiden kanssa lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta antaen vertaistukea ja mahdollisuuksia uuden oppimisen. Jakamalla asioita on mahdollisuus oppia itselle uusia asioita.

Vertaistoiminnan perusajatus on yksilön sisäisten voimavarojen löytäminen ja niiden käyttäminen vertaistuen avulla (Laimio 2019). Voimaantuminen pohjautuu yksilön sisäisten voimavarojen vahvistumiseen ja käyttöön, mikä puolestaan lisää

osallisuuteen vahvasti liittyvää omaa toimijuutta. Kuulluksi tuleminen onkin merkityksellistä osallisuuden näkökulmasta myös siinä mielessä, että sillä on vaikutusta vaikutusmahdollisuuksiin ja voimaantumisen kokemuksiin. Tuetun asumisen vertaistukiryhmä on lisännyt useimpien ryhmäläisten itseluottamusta. Monet ovat saaneet ryhmästä henkistä tukea, mikä on auttanut jaksamaan arjessa paremmin ja antanut rohkeutta toimia itsenäisemmin ja rohkeammin myös muissa arjen tilanteissa. Suurin osa ryhmäläisistä on siis saanut ryhmän ansiosta käyttöönsä sisäisiä voimavarojaan. Henkinen tuki, jota sosiaalinen kanssa käyminen muiden kanssa tuo, on hyvin merkityksellistä, sillä se lisää yksilön omia voimavaroja ja vaikuttaa sitä kautta myös oman arjen hallintaan. Henkisen hyvinvoinnin vahvistuminen vaikuttaa yksilön toimijuuteen sekä vaikutusmahdollisuuksiin.

Vaikka osallisuus edellyttää sosiaalisia suhteita ja vuorovaikutusta, niin yhtä lailla tärkeää osallisuuden kokemukselle on kokemus autonomiasta ja omasta toimijuudesta (Ravio & Karjalainen 2013, 16–17). Tämä tuli esille haastatteluissa siten, että jokainen ryhmäläinen koki tärkeäksi, että saa tuoda esille oman mielipiteensä ja saa olla vaikuttamassa asioihin ja päättää niistä. Osallisuutta on sekin, että ei joskus osallistu ryhmän tapaamisiin. On oma valinta olla osallistumatta, ja silloin saa käyttää itsemääräämisoikeuttaan tehdessään päätöksen asiasta. Omien voimavarojen lisääntyminen ja sitä myötä toimijuuden vahvistuminen on tärkeää, sillä se lisää osallistumismahdollisuuksia myös muissa toimintaympäristöissä ja tukee myös itsemääräämisoikeuden käyttöä. Itseluottamuksen vahvistuminen luo uskoa itseän ja omiin kykyihin, mikä puolestaan vahvistaa paitsi omaa toimijuutta, niin myös valmiuksia yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Haastatteluissa ja ryhmäkeskustelukerralla tuli vain muutamia mainintoja yhteiskuntatason osallisuuteen liittyen. Vähäiset maininnat yhteiskunnallisen tason osallisuudesta ovat siinä määrin kiinnostavia, että niitä tuli vähän. Vähäiset maininnat yhteiskuntatason osallisuudesta voivat liittyä siihen, että vammaisten on yhä haastavaa päästä osallisiksi yhteiskunnallisella tasolla. Aiemmat tutkimukset puoltavat tätä havaintoa, mutta minun tutkimukseni perusteella tästä ei voi kuitenkaan tehdä pitemmälle meneviä johtopäätöksiä, vaan asiaa pitäisi tutkia enemmän. Yhteiskunnallisen vaikuttamisen tärkeydestä kertoo kuitenkin se, että ne haastatellut, jotka toivat esille yhteiskuntatason osallisuuden kokemuksia,

toivat ne esille hyvin painokkaasti, omaa toimijuuttaan korostaen. Se, että henkilöt samalla toivat esille poikkeavuutensa suhteessa valtaväestöön, kertoo puolestaan siitä, että heidät luokitellaan yhä tiettyyn erityisryhmään, vaikka yhdenvertaisuutta on pyritty edistämään.

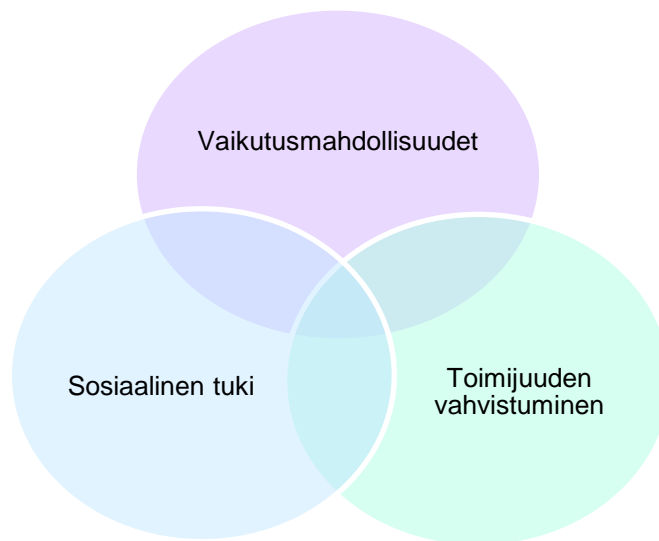
Tutkimukseni perusteella tuetun asumisen vertaistukiryhmän jäsenten kokemukset ryhmän merkityksestä tiivistyvät osallisuuden peruselementteihin; autonomiaan ja toimijuuteen, merkityksellisiin sosiaalisiin suhteisiin sekä voimavarojen tunnistamiseen. Aineelliset resurssit ovat sosiaalisten suhteiden, toimijuuden sekä voimavarojen lisäksi olennaiset osallisuuden kokemukselle (Ravio & Karjalainen 2013, 16–17). Aineelliset resurssit eivät tulleet tutkimuksessani esille muuten kuin parin henkilön kanssa puhuttaessa vapaa-ajan viettomahdollisuuksista. Esille tuli, miten kahvilassa käymistä varten pitää olla rahaa ja aina sitä ei ole. Nämä keskustelut kuvastavat sitä, että taloudellinen tilanne osaltaan joko mahdollistaa tai rajoittaa osallistumista joihinkin aktiviteetteihin, jotka voisivat lisätä osallisuuden kokemuksia. Vammaisten heikompi taloudellinen tilanne hankaloitaa monesti vammaisten ihmisten osallistumista ja selittää osaltaan vähäisempää osallistumista yhteiskuntaan (Teittinen & Vesala 2015, 25–31).

Maksuton vertaistukiryhmä tarjoaa jokaiselle mahdollisuuden osallistua riippumatta henkilön taloudellisesta tilanteesta. Toisaalta monet ryhmäläisistä toivat esille saavutettavuuden merkityksen ja sen vaikutuksen osallistumiseen. Aiemmin Savonet monipalvelukeskus, jossa ryhmän tapaamiset usein ovat, sijaitsi helpommin saavutettavassa paikassa. Monet ryhmäläisistä kertoivat osallistuneensa ennen aktiivisemmin, koska sijainti oli parempi. Nykyinen sijainti kauempana keskustasta, jossa monet ryhmäläiset asuvat, tarkoittaa sitä, että vaikka ryhmä alkaisi heti työpäivän jälkeen, niin päivästä tulee melko pitkä ennen kuin on kotona. Ryhmän tapaamisten sijainnilla ja tapaamisajalla on osaltaan vaikutusta siihen, miten ryhmän jäsenet osallistuvat ryhmään. Tämä on syytä huomioida ryhmän tapaamisia järjestettäessä.

Kuviossa 4 on tiivistetty keskeisimmät vertaistukiryhmän merkitykset, jotka tulivat esille tutkimuksessani. Sosiaalinen tuki pitää sisällään ryhmän mahdollistamat sosiaaliset suhteet sekä vertaistuen, jotka ryhmän avoin, luottamukseen ja tasa-

arvoon perustuva ilmapiiri ja vuorovaikutus mahdollistavat. Sosiaalinen tuki vahvistaa itseluottamusta ja antaa voimavaroja, jotka puolestaan antavat rohkeutta toimia ja vaikuttaa aktiivisemmin omassa elämässä. Ryhmän merkitykset menevät siis osittain päällekkäin, aivan kuten osallisuuden eri elementit menevät päällekkäin tukien toisiaan. Kaikkein suurimman painoarvon ryhmäläiset antoivat ryhmän tarjoamille sosiaalisille suhteille ja mielekkäälle yhdessä tekemisille. Nämä tuottavat hyvää mieltä ja lisäävät henkistä hyvinvointia.

KUVIO 4. Vertaistukiryhmän merkitykset

Tutkimuksessani tuli ilmi myös osallistamisen merkitys. Tämä kuvaa sitä, että omaehtoinen toimijuus ei ole itsestään selvää. Erikssonin (2008) mukaan monet kehitysvammaiset tarvitsevat tukea omaehtoiseen toimijuuteen ja itsemääräämisoikeuden käyttöön, jotta sosiaalinen osallisuus voi toteutua. Tämä tuli selvästi ilmi myös tuetun asumisen vertaistukiryhmässä. Ryhmätoimintaan osallistumisessa oli nähtävissä aktivoivan osallistamisen piirteitä eli ryhmäläisillä on halua osallistua, mutta he tarvitsevat pientä muistuttelua ja rohkaisua. Toisaalta aktiivisemmin ryhmässä käyvät henkilöt aktiivisesti kysyivät ryhmän kokoontumisista, ja motivaatio osallistua lähti selvästi heistä itsestään. Samoin heistä yksi toi yhteisellä keskustelukerralla esille mahdollisuuden päättää olla osallistumasta, jos ei joku kerta pääse. Tällainen itsestä lähtevä motivaatio ja omaehtoinen toimijuus kuvastavat hyvin aitoa osallisuutta. Tarkasteltaessa ryhmän osallisuutta Siisiäisen (2010) esittämän nelikentän mukaan on ryhmässä erotettavissa erilaisia

osallisuuden muotoja. Seuraavassa kuviossa 5 on esitetty ryhmässä ilmeneviä erilaisia osallisuuden muotoja.

Edellyttääkö mukana oleminen toimijalta aktiivisuutta?			
Motivoiva agentti		Ryhmäläisen aktiivisuus	Ryhmäläisen passiivisuus
	Ryhmäläinen itse	Ryhmäläinen haluaa omasta tahdosta osallistua ja voi päättää myös olla osallistumatta. Kyse on aidosta osallistumisesta ryhmän toimintaan.	Ryhmäläinen ei itse ole aktiivinen osallistumaan, mutta osallistuu, koska ryhmä on olemassa ja häntä on muistutettu ryhmän toiminnasta.
	Ohjaajat	Ryhmäläinen osallistuu ohjaajien muistuttelun myötävaikutuksesta. Ryhmäläistä aktivoidaan osallistumaan. Ryhmäläisen osallistaminen ryhmään ryhmäläisen myötävaikutuksella.	Pakotettua osallisuutta ei ryhmässä ollut havaittavissa.

KUVIO 5. Siisiäisen (2010) osallisuuden nelikenttää mukailien ryhmässä erotettavia osallisuuden muotoja ryhmään osallistumisen perusteella

Mielenkiintoista on, että kukaan ryhmäläisistä ei haastattelussa tuonut suoranaisesti ilmi, että osallistuu ryhmän toimintaan, koska häntä muistutetaan ja rohkaitaan osallistumaan. Miltei kaikki kertoivat saaneensa tiedon ryhmästä ryhmän ohjaajilta, mutta kukaan ei maininnut, että sillä olisi vaikutusta osallistumiseen, muistuttavatko ohjaajat asiasta. Selvästi kuitenkin oli havaittavissa, että suurin osa ryhmäläisistä osallistui, koska heitä muistutettiin ja toivotettiin tervetulleeksi ryhmän tapaamisiin. Toisaalta haastatteluissa tuli ilmi, että suurimmalla osalla on jonkinlaista halua osallistua, mikä selittää sen, että pienen rohkaisun avulla he helposti tulevat tapaamisiin. On mahdollista, että myös passiivisija osallistuja ryhmässä käy, joskin vain muutamia. He ovat satunnaisesti käyviä ja tulevat, kun sattuvat paikalle osumaan ja kun heitä pyydetään osallistumaan. On vaikea

sanoa, onko heilläkin kuitenkin jonkinlaista halua osallistua, vaikka vaikuttaa, että he vain ajautuvat paikalle.

Ryhmäläiset tarvitsevat ohjaajien tukea ja rohkaisua ryhmään osallistumiseen, päätöksen tekoon ja vaikuttamiseen. Tämä ryhmässä annettu tuki on merkityksellistä, sillä se vahvistaa ryhmäläisten oma-aloitteisuutta ja lisää mahdollisuuksia osallisuuden kokemuksiin. Haastattelemiini ryhmäläiset toivatkin esille, että ilman ohjaajia ryhmä ei voisi toimia. Ohjaajat paitsi ohjaavat ryhmän toimintaa, niin antavat myös tarvittavaa tukea ryhmäläisille. Kaikki haastateltavat kuitenkin toivat esille, että tukeminen ei tarkoita sitä, etteivätkö he saisi vaikuttaa ryhmässä, vaan aina heiltä kysytään mielipidettä ja sen saa vapaasti ilmaista. Tukemisen tarkoituksen pitäisikin nimenomaan olla tarvittavan tuen antaminen, ei toisen puolesta päättäminen.

11 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi oli kokonaisuudessaan haastava, mutta erittäin mielenkiintoinen. Kaikkein antoisinta opinnäytetyöprosessissa olivat vertaistukiryhmäläisten kanssa käydyt keskustelut. Prosessin aikana kehityin ammatillisessa mielessä, mutta saamani tutkimustulokset saivat minut myös pohtimaan omia henkilökohtaisia kokemuksiani vertaistuen ja osallisuuden kokemusten merkityksestä ja peilaamaan kokemuksiani saamiini tuloksiin. Löysin paljon yhteistä saamistani tuloksista ja omista kokemuksistani. Pohdin, että selvä ero on kuitenkin siinä, että tutkimukseeni osallistuneet henkilöt tarvitsevat usein paljon enemmän tukea vertaistoimintaan osallistumisessa ja omien ajatusten esille tuomisessa ja jakamisessa. Saamieni tutkimustulosten pohjalta minulle tulikin ajatuksia tulosten julkistamisen laajemmasta merkityksestä sekä vertaistoiminnan kehittämisestä.

11.1 Ammatillinen kehittyminen

Vertaistukiryhmäläisten kanssa käymistäni keskusteluista tajusin, miten pienistä asioista osallisuus ja osallisuuden kokemukset voivat muodostua. Ryhmäläisten kanssa käymäni keskustelut olivat minulle hyvin merkityksellisiä, sillä ne konkretisoivat minulle, mitä osallisuus käytännössä voi olla. Ryhmäkeskustelukerta erityisesti oli todella positiivinen yllätys minulle siinä mielessä, että paikalla olleet ryhmäläiset olivat todella aktiivisia ja oma-aloitteisia keskustelijoita. Esille tuli monia mielenkiintoisia asioita, jotka saivat minut pohtimaan osallisuutta ja sen merkitystä laajemmin. Ryhmäkeskustelukerralla minulle konkretisoitui myös, että vaikka kaikki paikallaolijat olivat aiemmin kuulleet sanan osallisuus, niin he eivät olleet pohtineet sen käytännön merkitystä kovinkaan paljon. Vammaisten osallisuudesta puhutaan paljon, mutta jäin pohtimaan, kuinka paljon osallisuudesta puhtaasti nimenomaan vammaisten henkilöiden kanssa. Itse tajusin, että minä tulevana sosiaalialan ammattilaisena olen osaltani velvollinen tuomaan esille vaikeastikin ymmärrettäviä asioita ja selventämään ne, niin että vammaisillakin henkilöillä on mahdollisuus ymmärtää ne. Kaikki ryhmäkeskusteluun osallistuneet kertoivatkin, että keskustelukerta oli mielenkiintoinen ja antoisa. Tämä vahvisti

minulle ajatustani vuorovaikutuksen tärkeydestä: on tärkeää kohdata ihmiset aidosti, olla läsnä tilanteessa, antaa heille tietoa ymmärrettävästi ja vastaavasti kuunnella, mitä heillä on sanottavaa. Oli myös mielenkiintoista käytännössä havaita ryhmää havainnoidessa, miten tärkeää vuorovaikutus on osallisuuden kannalta ja miten dynaamista osallisuus todellisuudessa on.

Jäin pohtimaan, miten pienillä asioilla olisi mahdollisuus lisätä vammaisten osallisuuden kokemuksia arjessa. Arjen pienet osallisuuden kokemukset, jotka helposti sivuutamme kiireeseen vedoten, voivat olla hyvinkin merkityksellisiä. Jo se, että pysähdymme aidosti kuuntelemaan ja annamme heille aikaa kertoa asioita, on hyvin merkityksellistä monelle vammaisille henkilölle. Kaikki me haluamme tulla kuulluiksi. Henkilöillä, joilla esimerkiksi puhe- tai ilmaisukyky on rajoittunut, on todellisia haasteita tulla kuulluiksi hektisessä yhteiskunnassamme.

Sekä vertaistukiryhmäläisten että ryhmän ohjaajien kanssa hyvin toiminut yhteistyö teki ryhmään osallistumisesta helppoa ja antoi hyvät mahdollisuudet ryhmäläisten osallisuuden kokemusten ja ryhmän merkityksen ymmärtämiseen ryhmätoiminnan havainnoin sekä haastattelujen kautta. Tutkimukseni myötä käsitykseni osallisuudesta laajeni huomattavasti perehtyessäni aiheesta tehtyihin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen sekä käydessäni keskusteluja ryhmäläisten kanssa. Tehdessäni kirjallisuuskatsausta yllätyin siitä, miten monesta eri näkökulmasta osallisuutta voidaan tarkastella ja miten osallisuuden määritelmä muuttuu tarkastelunäkökulman muuttuessa. Keskustelut ryhmäläisten kanssa puolestaan antoivat henkilökohtaisemman, kokemuksellisen näkökulman osallisuuteen ja sen merkitykseen.

Ryhmäläisten henkilökohtaiset kokemukset vertaistukiryhmätoiminnan merkityksestä saivat minut pohtimaan vertaistoiminnan voimaannuttavaa vaikutusta paljon laajemmasta näkökulmasta. Vertaistoiminta voi merkitä eri asioita eri henkilöille, mutta jokainen ryhmäläinen oli saanut jotain itselleen tärkeää ryhmätoiminnasta. Tällaiselle vertaistoiminnalle pitäisi luoda enemmän edellytyksiä, ja minun tehtäväni tulevana ammattilaisena on tarjota mahdollisuuksia osallisuutta vahvistavaan toimintaan.

Opinnäytetyön tekeminen antoi minulle myös mahdollisuuden kehittyä laadullisen tutkimuksen tekijänä, sillä minulla ei ollut aiempaa kokemusta laadullisen tutkimuksen tekemisestä. Minulla oli aiempaa kokemusta työskentelystä kehitysvammaisten kanssa, mutta oli aivan erilaista olla heidän kanssaan tekemisissä tutkijan roolissa. Opinnäytetyöprosessia helpotti huomattavasti prosessin alkuvaiheessa melko tarkasti tehty suunnitelma opinnäytetyön toteutuksesta. Pyrin tekemään suunnitelman tarkasti, koska osallisuus ja vertaistuki ovat aiheina hyvin laajoja jo itsessään, joten aihetta piti rajata selvästi heti alkuvaiheessa. Aiheen rajaus ja tutkimusmenetelmien pohtiminen oli tärkeää siinäkin mielessä, että tein tutkimusta yksin. Välillä tutkimuksen tekeminen tuntui haastavalta abstraktin aiheen ja kohderyhmän vuoksi. Vaikka olin ennakoinut esimerkiksi aineiston keruuseen mahdollisesti liittyviä haasteita, niin silti välillä aineiston keruu tuntui haastavalta, koska asiat piti osata esittää hyvin ymmärrettävästi ja selkeästi johdattelematta haastateltavia.

Toisaalta haastava aihe ja kohderyhmä tekivät tutkimuksen tekemisestä mielenkiintoista. Opin sellaista uutta osallisuudesta ja vertaistuesta, mitä voin hyödyntää myöhemmin työssäni. Minulla ei ollut aiempaa kokemusta vammaisten vertaistiryhmätoiminnasta ja nyt tiedän, että ryhmätoiminnassa pitää huomioida erityisesti tuen tarve, mutta kuitenkin siten, että tukeminen on mahdollisimman huomaamaton eikä missään nimessä johdattelua. Oikeastaan haastattelujen toteutus opetti tätä samaa asiaa. Mikäli tulevaisuudessa toteutan haastatteluja vammaisten henkilöiden kanssa, osaan vieläkin paremmin huomioida asioita ennakkoon. Vaikka olen työskennellyt vammaisten kanssa, niin opinnäytetyön tekeminen vahvisti entisestään ymmärrystäni tuen tarpeen merkityksestä yhdenvertaisuuden vahvistajana.

Eettisten kysymysten huomiointi ja niiden pohdinta jo ennen tutkimuksen tekoa oli mielestäni tärkeää ottaen huomioon kohderyhmän. Mielestäni onnistuin huomioimaan eettiset näkökohdat tutkimuksen eri vaiheissa. Koin hyvin tärkeäksi, että jokainen tutkimukseen osallistunut ymmärsi, mistä tutkimuksessa on kysymys ja sai mahdollisuuden luottamuksellisesti kertoa omia kokemuksiaan. Jokaisen haastateltavan kanssa keskustelimme, että he voivat milloin vain tulla

juttelemaan kanssani, mikäli heillä on jotain kysyttävää tutkimukseen liittyen tai mikäli he haluavat kertoa jotain lisää.

Useiden aineistonkeruumenetelmien käyttäminen helpotti tutkimusaineiston saamista, mutta useiden menetelmien käyttämiseen liittyi haasteita, koska tein tutkimusta yksin. Erityisesti havainnointia olisi ollut kiinnostavaa tehdä paljon tarkemmin, mutta se oli käytännössä mahdotonta, koska videointi ei tullut kysymykseen ja osallistuessani ryhmään en millään voinut huomioida kaikkia asioita, joita olisin halunnut tarkkailla. Päädyinkin tämän vuoksi siihen, että havainnointi vain tukee haastatteluaineistoa. Useampien aineistonkeruumenetelmien käyttäminen lisää tutkimukseni luotettavuutta, sillä eri menetelmillä kerätyt aineistot täydentävät ja tukevat toisiaan. Useiden menetelmien käyttäminen opetti minua myös yhdistelemään eri menetelmillä saatuja aineistoja. Kyvystä yhdistellä tietoja on hyötyä myös työelämässä, koska tietoa on saatavilla monista eri lähteistä ja kokonaisuuden hahmottamiseksi tietoa pitää monesti yhdistellä paljonkin.

11.2 Jatkotutkimusideat

Vertaistukiryhmän toiminta on selvästi merkityksellistä ja sen jatkaminen oli myös ryhmäläisten toive. Toiminnan laajentaminen myös muualle vaikuttaisi siis olevan hyödyllistä. Suurten asioiden käsittely ja suuriin asioihin vaikuttaminen ei ole niinkään keskeistä kuin yhdessä oleminen ja tekeminen. Ryhmäläiset ovat jo nyt saaneet ryhmän myötä käyttöönsä jonkin verran omia sisäisiä voimavarjojaan, mutta varmasti ryhmätoiminnan jatkuessa on mahdollisuuksia saada yhä enemmän käyttöön henkilöissä olevaa omaa toimijuutta ja osallisuuden potentiaalia. Tässä ohjaajien rooli on merkityksellinen, sillä he osaltaan mahdollistavat rohkaisemalla ja tukemalla tämän oman potentiaalin löytämistä ja käyttämistä.

Vaikka useimmat ryhmäläiset toivat esille, että ryhmä ei voisi toimia ilman ohjaajia, niin jäin pohtimaan, olisiko joskus myöhemmin ryhmäläisten oma toimijuus vahvistunut niin paljon, että joku ryhmäläisistä voisi jossain muodossa osallistua jonkinlaisen oman vertaisryhmän vetämiseen. Yhdessä ryhmätoiminnan vetämisestä innostuneiden kehitysvammaisten kanssa voisi luoda toimintamallia, jossa

kehitysvammaiset itse kokemusasiantuntijoina vetäisivät ryhmiä. Voisi olla vaikka joku säännöllinen lenkkiryhmä tai ryhmä voisi yhdessä käydä kokemusasiantuntijan vetämänä eri tapahtumissa. Ehkä tällainen kokemusasiantuntijavetoinen ryhmätoiminta voisi olla joskus tulevaisuudessa kehittämispainotteisen opinnäytetyön aihe. Kehitysvammaisen kokemusasiantuntija tarvitsisi aluksi mahdollisesti paljonkin ulkopuolista tukea ja ohjausta. Selkeän toimintamallin luominen tukisi toiminnan aloittamista ja vahvistaisi henkilön omaa toimijuutta.

Tutkimuksessani yksi ryhmäläinen toi esille halunsa vetää omaa ryhmätoimintaa, mutta oli vähän epävarma, miten se onnistuisi. Olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin, millaista tukea ryhmäläiset kokevat tarvitsevansa, mikäli heillä olisi intoa lähteä vetämään itse kokemusasiantuntijoina jotain ryhmää. Olisi tärkeää, että pelkän toimintaan osallistumisen lisäksi vammaiset henkilöt olisivat itse aktiivisia toimijoita ja osallistuisivat paitsi toiminnan suunnitteluun, niin myös toiminnan vetämiseen. Tällä tavoin ehkä myös heidän yhteiskuntatason osallisuutensa vahvistuisi oman toimijuuden vahvistumisen myötä.

11.3 Tutkimustulosten hyödyntäminen

Vammaisten vertaistoiminnasta on tehty melko niukasti tutkimuksia, joten tietoa on saatavilla aiheesta melko vähän. Mikäli tietoa vertaistoiminnasta ja sen merkityksestä olisi saatavilla enemmän, niin toiminta voisi lisääntyä ja vertaistoiminnan eri muodot voisivat myös kehittyä. Nykyään puhutaan myös yhä enemmän asiakkaiden ja kokemusasiantuntijoiden osallistumisesta palveluiden kehittämiseen, mutta monesti osallistuminen on näennäistä. Vertaistoiminnan myötä tapahtuva osallisuuden vahvistuminen antaa vammaisille henkilöille enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnallisella tasolla ja olla aidosti mukana kehittämässä palvelujärjestelmää, joka ei tällä hetkellä täysin tue vammaisten henkilöiden osallisuutta. Vertaistoiminnan kautta tulee myös ilmi niitä haasteita, joita vammaiset henkilöt kohtaavat arjessa. Mikäli vertaisryhmää vetää ammattilainen, niin hänen tehtävänsä on tuoda ilmi näitä haasteita. Ammattilaisen tehtävä on myös tukea vammaisia henkilöitä itseään tuomaan ilmi asioita kertomalla tavoista, joilla he voivat vaikuttaa asioihin.

Tutkimustulosteni julkistaminen Vaalijalan kuntayhtymän eri yksiköissä on tärkeää vertaistoiminnan kehittämiseksi. Monilla ammattilaisillakin voi olla ennakkoluuloja vertaistoimintaa kohtaan ja sen merkitystä saatetaan väheksyä. Tutkimukseni perusteella vertaistoiminnalla on kuitenkin merkitystä eikä sitä pidä missään nimessä väheksyä. Tutkimustani varten haastattelemat vertaistukiryhmäläiset itse kyselivät jo tutkimuksen aikana aktiivisesti, että saavatko he sitten tietoa tutkimuksen tuloksista, kun se on valmis. Julkistan tutkimuksen tuloksia myös vertaistukiryhmän tapaamisessa, jolloin ryhmäläisillä on mahdollisuus keskustella aiheesta ja voimme yhdessä pohtia vielä, mitä ajatuksia tutkimus herätti.

Olen myös pohtinut tutkimukseni tulosten julkaisemista vammaisalan julkaisussa, jotta tieto vertaistoiminnan merkityksestä lisääntyisi myös muilla alan toimijoilla ja vammaisilla henkilöillä itsellään. Havaitsin tutkimusta tehdessäni, että vammaiset henkilöt ovat kuulleet puhuttavan osallisuudesta ja vertaistuesta, mutta harva oli miettinyt, mitä nämä käsitteet käytännössä tarkoittavat ja kaikille ne eivät edes olleet ennestään tuttuja. Tiedon välittäminen ymmärrettävässä muodossa on saavutettavuutta. Vammaisille henkilöille on äärimmäisen tärkeää saada tietoa ymmärrettävässä muodossa, jotta heillä on mahdollisuuksia todelliseen osallisuuteen. Tieto mahdollistaa toimimisen, vaikuttamisen ja päätöksenteon.

Vaikka tutkimukseni käsittelee vain yhtä vertaistukiryhmää, niin vertaistoiminnan merkityksen esille tuominen osallisuuden lisääjänä on tärkeää. Etenkin nyt, kun vammaisten asumispalveluja kehitetään yhä enemmän omatoimisemman ja henkilön itsensä näköisen asumisen suuntaan, niin tarve vertaistuelle arjessa voi olla suuri, ettei itsenäisempi asuminen johda syrjäytymiseen sosiaalisista kontakteista. Ylipäätään tällaisissa isoissa muutostilanteissa, joissa muutetaan minkä tyyppiseen tahansa uuteen asumismuotoon, voi olla tarve vertaistuelle.

Opinnäytetyöni antaa ajankohtaista tietoa, josta voivat hyötyä sosiaalialalle opiskelevat ja alalla jo toimivat henkilöt. Opinnäytetyöni antaisi varmasti jokaiselle kansalaiselle uutta näkökulmaa vammaisuuteen ja vammaisten osallisuuteen yhteiskunnassamme. Sosiaalialan ammattieettisissä ohjeissa sekä laissa sosiaalialan ammattihenkilöistä (L 817/2015) tuodaan esille, että sosiaalialan ammattilaisen pitää edistää osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Tutkimukseni tulokset

vahvistavat sitä, että sosiaali-alan ammattilaisten pitää osata asettua haavoittuvassa asemassa olevien yksilöiden ja ryhmien puolelle ja heillä pitää olla kykyä edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Vammaiset henkilöt ovat yhä haavoittuvassa asemassa yhteiskunnassamme ja tarvitsevat ulkopuolista tukea oman toimijuutensa vahvistamiseksi. Tarvitaan konkreettisia keinoja osallisuuden edistämiseksi ja vertaistoiminta on yksi konkreettinen, matalankynnyksen tapa antaa ihmisille osallistumisen, vaikuttamisen ja toimimisen mahdollisuuksia. Toivottavasti opinnäytetyöni innoittaa muitakin aloittamaan tai edes pohtimaan vertaistoinnin käynnistämistä.

LÄHTEET

- Altman, B. (2001). Disability Definitions, Models, Classification Schemes, and Applications. Teoksessa Albrecht, G., Seelman, K. & Bury, M. (toim.), *Handbook of Disability studies* (s. 11-68). Kalifornia: Sage Publications
- Braddock, D. & Parish, S. (2001). An Institutional History of Disability. Teoksessa Albrecht, G., Seelman, K. & Bury, M. (toim.), *Handbook of Disability studies* (s. 11–68). Kalifornia: Sage Publications
- Eriksson, S. (2008). *Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen*. (Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3/2008). Helsinki: Kehitysvammaliitto Ry. Saatavilla 10.11.2018 <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-tutkimuksia-3.pdf>
- Eriksson, S. (2019). *Vammaisten asema, vaikuttaminen ja digitaalisuus – liikumisrajoitteisten nuorten kiinnostuksen kohteet ja mielekkäät toimintamuodot yhteiskunnassa*. Helsinki: Invalidiliitto ry. Saatavilla 4.1.2020 https://www.invalidiliitto.fi/sites/default/files/2019-06/Vammaisten_asema_vaikuttaminen_ja_digitaalisuus.pdf
- Eskola, J. (2018). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 209–231). Jyväskylä: PS Kustannus
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino
- Grönfors, M. (2015). Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa, R. Valli & Aaltola, J. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1* (s. 146-161). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hallituksen strategiasihteeristö. (2018). *Ratkaisujen Suomi: Hallituksen toimintasuunnitelma vuosille 2018–2019*. (Valtioneuvoston julkaisusarja 27/2018). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla 28.10.2018

- http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160963/27_Hallituksen%20toimintasuunnitelma%202018-2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=31
- Hirsjärvi, S. & Hurme H. (2008). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Oy
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1997). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä
- Hokkanen, L. (2011). Vertaistuki ja vammaispalvelut. Teoksessa A. Järvikoski, J. Lindh & A. Suikkanen (toim.) *Kuntoutus muutoksessa* (s. 284–298). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus
- Hokkanen, L. (2014). *Autetuksi tuleminen - Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toiminnot* (Väitöskirja, Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta.) Saatavilla 1.2.2019 <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61787>
- Hyväri, S. (2005). Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa Nylynd, M. & Yeung, A. (toim.), *Vapaaehtoistoiminta – Anti, arvot ja osallisuus* (s. 255–273). Tampere: Osuuskunta Vastapaino
- Hyväri, S. & Nylund, M. (2010). Yhteisöllisiä työmenetelmiä syrjäytymisen voittamisessa. Teoksessa Laine, T., Hyväri, S. & Vuokila-Oikkonen P. (toim.), *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla* (s. 29–44). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Hyvärinen M., Mikander, P. & Ruusuvoori J. (toim.) (2017). *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino
- Irjala, M. (2017). *Osallinen, syrjässä, marginaalissa, onnellinen? Tutkimus oppisopimuskoulutuksen erityisopiskelijoista Suomessa ja Saksassa*. (Acta Universitatis Ouluensis. E, Scientiae rerum socialium). Oulu: Oulun yliopisto. (Väitöskirja, Oulun yliopisto) Saatavilla 16.2.2019 <http://jultika oulu.fi/files/isbn9789526216003.pdf>
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, T., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Saatavilla 10.12.2019

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1

- Järvikoski, A. (2014). *Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla 1.2.2019 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70263/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Järvikoski, A., Härkäpää, K. & Pättikangas & M. (1999). Vammaisen henkilön valtaistuminen – palvelujärjestelmän avulla vai ilman. Teoksessa Nouko-Juvonen, S. (toim.), *Pyörätuolitango – näkökulmia vammaisuuteen* (s. 103–126). Helsinki: Oy Edita Ab
- Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta. Laatusuositukset. Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit. Saatavilla 17.1.2020 <https://www.kvank.fi/wp-content/uploads/Osallisuutta-ja-ty%C3%B6llistymist%C3%A4-edist%C3%A4v%C3%A4n-toiminnan-laatukriteerit.pdf>
- Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaisuus. Saatavilla 16.2.2019 <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>
- Kehitysvammaliitto. Ajankohtaista. YK:n vammaissopimus ei ole lisännyt osallisuutta riittävästi. Saatavilla 16.12.2019 <https://www.kehitysvammaliitto.fi/ykn-vammaissopimus-ei-ole-lisannyt-osallisuutta-riittavasti/>
- Kemola, H. (2015). *Kehitysvammaisten itsenäinen asuminen osallisuuden mahdollistajana yhteiskunnassa* (Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta). Saatavilla 14.9.2019 <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201601151045.pdf>
- Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 73-87). Jyväskylä: PS Kustannus
- Kivistö, M. (2014). *Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä* (Väitöskirja, Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta). Saatavilla 17.11.2018 <http://lauda.ulapland.fi/handle/10024/61789>

- Kärkkäinen, T. & Nylund, M. (1996) (toim.). *Oma-apuryhmät: vertaistuen tukea ja toimintaa*. Helsinki: Kansalaisareena Ry
- Laimio, A. (2017). *Koulutan vertaisryhmän ohjaajia*. Helsinki: Kansalaisareena
- Laimio, A. (2019). Vaikuttavaa ja vastavuoroista vertaistukea.[Luento]. Mikkeli: Mikkelin keskussairaala
- Laimio, A. & Karnell, S. (2010). Vertaistoiminta – kokemuksellista vuorovaikutusta. Teoksessa Laatikainen T. (toim.), *Vertaistoiminta kannattaa* (s. 9–19). Helsinki: Asumispalvelusäätiö ASPA. Saatavilla 4.2.2019 http://www.kansalaisareena.fi/Vertaistoiminta_kannattaa.pdf
- Laine, N. & Pössi, J. (2014). *Kerholaisten kokemuksia osallisuudesta ortodoksis-ten kehitysvammaisten kerhossa* (Opinnäytetyö, Karelia-ammatti- korkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla 12.9.2019 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/76872/Laine_Niina%20Possi_Jaana.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Laine T. (2018). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli R. (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 29–50). Jyväskylä: PS Kustannus
- Lasanen, M. (2017). "Ei tarvi pelätä, että ois erilainen". *Etnografinen tutkimus pohjoissuomalaisten kuulovammaisten lasten vertaistukiryhmätöiminnasta* (Väitöskirja, Lapin yliopisto). Saatavilla 16.2.2019 <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/62861>
- Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. (2015). *Sosiaalinen osallisuus*. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla 21.11.2018 https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/4bc56a65-8eb2-41c3-87b8-0cd963a2c600
- Leimio, M. (2014). Maailma on kaikkien! Antropologisia näkökulmia vammaisuuteen. Teoksessa Oikarainen T. & Pölkki H. (toim.), *Näkökulmia vammaisuuteen* (s. 46–54). Saatavilla 23.11.2018 http://www.tukikeskushilma.fi/tiedosto/Hilma_Artikkelikokoelma_nettiin_korj.pdf
- Leppälä, H. (2014). *Vammaisuus hyvinvointivaltiossa*. (Turun yliopiston julkaisuja C 394). Turku: Turun yliopisto. (Väitöskirja, Turun yliopisto).

Saatavilla 20.2.2019 https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/101137/AnnalesC394Leppanen_Heli.pdf?sequence=2&isAllowed=y

- Liinamaa, P. (2016). *Vammaisten henkilöiden osallisuus ja sen monet tasot : "saa olla osallinen arjessa"* (Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto/ Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos). Saatavilla 16.9.2019 <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/53180/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201703031575.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Lindqvist, A-M. (2014). *Personer med utvecklingsstörning skapar och utövar sitt sociala medborgarskap – spänningsfält kring delaktighet*. (Mathilda Wrede-institutets forskningsserie 1/2014). Helsinki: Helsingin yliopisto. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto). Saatavilla 11.2.2019 https://www.fskompetenscentret.fi/Site/Data/2067/Files/MaWre_Rapport_1_2014_A_M_Lindqvist_10_09_2014_FINAL.pdf
- L 27/2016. Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Saatavilla 28.10.2018 https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2
- L 817/2015. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä. Saatavilla 10.3.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817#Pidp447489488>
- L1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. Saatavilla 19.11.2018 <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>
- Löve, L., Traustadóttir, R. & Rice, J. (2018). Achieving Disability Equality: Empowering Disabled People to Take the Lead. *Social Inclusion*, 6(1), 1-8.
- Mattila-Wiro, P. & Tiainen, R. (2019). *Kaikki mukaan työelämään. Osatyökykyisille tie työelämään (OTE) kärkihankkeen tulokset ja suositukset*. (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:25). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla 16.1.2020 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161453/25_2019_OTE-loppuraportti%20suomi%20netti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Merrick, J. Greydanus, D. & Patel, D. (2014). *Intellectual disabilities – some current issues*. New York: Nova science publishers

- Mikkonen I. (2009). *Sairastuneen vertaistuki*. Kuopio: Kuopion yliopisto. (Väitöskirja, Kuopion yliopisto, yhteiskuntatieteet)
- Mikkonen I. & Saarinen, A. (2018). *Vertaistuki sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tietosanoma Oy
- Nieminen, A. (2012). Vammaiskäsityksen kehityksestä Suomessa. Teoksessa Oikarainen T. & Pölkki H. (toim.), *Näkökulmia vammaisuuteen* (s. 65–74). Helsinki: Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilma, Vammaisfoorumi Ry. Saatavilla 18.1.2019
http://www.tukikeskushilma.fi/tiedosto/Hilma_Artikkelikokoelma_nettiin_korj.pdf
- Nurkkala, L. (2018). *Kehitysvammaisten ihmisten kokemuksia sosiaalisesta osallisuudesta yhteisöissä* (Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos). Saatavilla 14.9.2019
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/59963/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201810264538.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nykanen, M-M. & Oksanen-Vihervuori, S. (2017). *Vertaisasukastoiminta palveluasumisen toimintamallina, kehitystyö Latukadun palveluasunnoilla* (Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma). Saatavilla 20.9.2019
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/138160/Oksanen-Vihervuori%20Sanna%20ja%20Nykanen_Miia-%20Marika.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Nylund, M. (2005). Vertaisryhmät kokemusten ja tiedon jäsentäjinä. Teoksessa Nylund, M. & Yeung, A. (toim.), *Vapaaehtoistoiminta – Anti, arvot ja osallisuus* (s. 255–273). Tampere: Osuuskunta Vastapaino
- Nylund, M. (1999). Oma-apuryhmät välittäjinä arjessa. Teoksessa Hokkanen, L., Kinnunen, P. & Siisiäinen M. (toim.), *Haastava kolmas sektori*. (s. 116–130). Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto
- Nylund, M. (2000). *Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health
- Paltamaa, J. & Anttila, H. (2015). Maailman terveysjärjestön toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus (ICF).

- Teoksessa Paltamaa, J. & Perttinä, P. (toim.), *Toimintakyvyn arviointi ICF teoriasta käytäntöön* (s. 15–18). Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Saatavilla 15.2.2019 <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156071/Tutkimuksia137.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Peltonen, M. & Ruohotie, P. (1992). *Oppimismotivaatio: teoriaa, tutkimuksia ja esimerkkejä oppimishalukkuudesta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava
- Raivio H. & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Teoksessa Era, T. (toim.), *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* (s. 12–34). Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu
- Rissanen, P. (2015). *Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta*. (Kuntoutussäätiön tutkimuksia 8/2015). Helsinki: Kuntoutussäätiö. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto.) Saatavilla 3.2.2019 https://kuntoutussaatio.fi/files/2116/Paivi_Rissanen.pdf
- Roponen, M.(toim.) (2016). *Yksi tekijöistä. Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry ja KVANK – Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta. Saatavilla 28.10. 2018 <https://verneri.net/yleis/sites/default/files/dokumentit/pdf/yksi-tekijoista-verkko.pdf>
- Rouvinen-Wilenius, P., Aalto-Kallio, M., Koskinen-Ollonqvist, P. & Nikula, T. (2011). Osallisuus osana tasa-arvoa. Teoksessa Rouvinen-Wilenius, P. & Koskinen-Ollonqvist, P. (toim.), *Tasa-arvo ja osallisuus väylä terveyteen. Järjestöt suunnan näyttäjinä* (s. 49–76). Helsinki: Terveyden edistämisen keskus. Saatavilla 1.12.2019 https://is-suu.com/soste/docs/tasa-arvo_ja_osallisuus_2012
- Seppälä, H. (2017). *Erilaiset eväät. Kirja kehitysvammaisuudesta*. Helsinki: Kehitysvammaliitto Ry
- Siisiäinen, M. (2010). Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta*, 1 (1), 8–40.
- Siisiäinen, M. (2015). Osallisuus ja osallistuminen. *Suuntaaja*, 3 (2015). Saatavilla 21.8.2019 <https://www.aspa.fi/fi/suuntaaja/suuntaaja-32015/osallisuus-ja-osallistuminen>

- Siitonen, J. (1999). *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua* (Väitöskirja, Oulun yliopisto, opettajankoulutuslaitos). Saatavilla 10.12.2019 <http://jultika.oulu.fi/files/isbn951425340X.pdf>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Ajankohtaista. Artikkelit. Uusi vammaispalvelulaki turvaa vammaisille henkilöille tarpeenmukaiset palvelut. Saatavilla 12.2.2019 https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uusi-vammaispalvelulaki-turvaa-vammaisille-henkiloille-tarpeenmukaiset-palvelut
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Ajankohtaista. Artikkelit. Osallisuustyöryhmä valmistelee vammaisten henkilöiden osallisuutta turvaavia säännöksiä. Saatavilla 13.1.2020 https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/osallisuustyoryhma-valmistelee-vammaisten-henkiloiden-osallisuutta-turvaavia-saannoksia
- Sosiaali- ja terveysministeriö. (2018). Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2018–2019. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2/2018). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla 6.7.2018 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160666/STM_2_18_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Teittinen, A. (2015). Miksi vammaiset syrjäytyvät työelämästä? Rakenteellinen näkökulma. Teoksessa Kivirauma, J. (toim.), *Vammaisten elämä & elämäkerta – tulkintoja vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa* (s. 75–100). Helsinki: Kynnys Ry
- Teittinen, A. & Vesala, H. (2015). Vammaispalveluja tarvinneiden taloudellinen tilanne ja osallistuminen – ATH-tutkimuksen tuloksia. Teoksessa Murto, J., Pentala, O., Helakorpi, S. & Kaikkonen R. (toim.), *Yksinäisyys ja osallistuminen, ATH-tutkimuksen tuloksia - Järjestöketän tutkimusohjelma* (s. 25–31). Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Hyvinvointi- ja terveyserot. Eriarvoisuus. Hyvinvointi. Osallisuus. Saatavilla 16.2.2019 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Toimintakyky. ICF. Saatavilla 20.1.2020 <https://thl.fi/web/toimintakyky/icf-luokitus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Aiheet. Toimintakyky. ICF-luokitus. Vammaissopimus ja ICF. Saatavilla 20.1.2020 <https://thl.fi/web/toimintakyky/icf-luokitus/vammaissopimus-ja-icf>
- The world bank. Understanding poverty. Topics. Social inclusion. Saatavilla 20.11.2018 <http://www.worldbank.org/en/topic/social-inclusion>
- Tuomi J. & Sarajärvi A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. (2. uud. p.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Vaalijala.Vaalijala. Saatavilla 23.2.2019 <https://vaalijala.fi/vaalijala>
- Vehmas, S. (2005). *Vammaisuus – Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan*. Helsinki: Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd.
- Verkkopalvelukehitysvammaisuudesta. Kehitysvammaisuudesta. Lääketieteellinen näkökulma. Saatavilla 16.2.2019 <https://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma>
- Wilska-Seemer, K. (2005). Voimaantuminen vammaisten naisten vertaisryhmässä. Teoksessa Nylynd, M. & Yeung, A. (toim.), *Vapaaehtoistointa – Anti, arvot ja osallisuus* (s.255–273). Tampere: Osuuskunta Vastapaino
- Wilson, N., Jaques, H., Johnson, A. & Brotherton, M. (2017). From Social Exclusion to Supported Inclusion: Adults with Intellectual Disability Discuss Their Lived Experiences of a Structured Social Group. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 30(5), 847–858.
- World Health Organization. (2011). *World report on disability*. Geneva: World Health Organization. Saatavilla 2.2.2019 https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/
- Ylitalo, J. (2016). *"Miten me saatais nämä ryhmäkodit kodeiksi?" ja muita normaaleja kysymyksiä. Kuvaileva tapaustutkimus kehitysvammaisten ihmisten kokemasta institutionaalisesta syrjinnästä* (Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta). Saatavilla 17.9.2019 <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62648/Ylitalo.Juho.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

LIITE 1. Vertaistukiryhmäläisten osallisuuskeskustelun pohjaksi valitsemat kuvat

LIITE 2. Teemahaastattelurunko

- **Taustatiedot**
  - sukupuoli?
  - ikä?
  - milloin alkanut käydä ryhmässä?
  - mistä sai tietää ryhmästä?
- **Miksi osallistut vertaistukiryhmään?**
  - kuinka usein käy ryhmässä?
  - mikä on hyvää ryhmässä?
  - on ryhmä hyödyllinen, miksi?
- **Mitä ryhmä merkitsee sinulle? (Mitä sinä saat ryhmästä ja mitä sinä annat ryhmälle?)**
- **Miten koet osallisuuden ryhmässä? Miten osallisuus toteutuu ryhmässä?** Tässä yhteydessä avaan kysymystä määrittelemällä osallisuutta seuraavasti: Osallisuus tarkoittaa ryhmään kuulumisen ja mukanaolon tunnetta. Sosiaalinen osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta saada tietoa ja osallistua aktiivisena yhteisön jäsenenä, omalla panoksellaan suunnittelemaan ja päättämään asioita, jotka koskevat itseä. Osallisuus on tarkoittaa myös mahdollisuutta olla osallistumatta, jos itse niin haluaa ja päättää. Osallisuuteen liittyy toimijuus; mahdollisuus toimia aktiivisesti omassa elämässään ja yhteisössään. (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 6.)
  - miltä tuntuu olla ryhmässä?
  - miten ryhmä toimii?
  - onko ryhmä muuttanut jotenkin elämää?
- **Saatko ryhmästä vertaistukea? Miten koet vertaistuen ryhmässä?**
- **Miten ryhmä mahdollisesti lisää osallisuuden kokemuksia muissa toimintaympäristöissä?** Viittaan tässä osallisuuden edellä mainittuun määritelmään.
  - onko ryhmän ansiosta rohkeampi luomaan sosiaalisia suhteita?
  - uskaltaako paremmin tuoda esille mielipiteensä?
  - uskaltaako paremmin osallistua muihin tapahtumiin?

LIITE 3. Haastattelulupa

Hei!

Olen kolmannen vuoden sosionomiopiskelija Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Teen opinnäytetyötä tuetun asumisen vertaistukiryhmätoiminnasta. Tarkoituksena on tutkia, mikä merkitys vertaistukiryhmällä on ryhmäläisille ja miten se on lisännyt mahdollisesti ryhmäläisten osallisuuden kokemuksia.

Haastatteluun osallistuminen on luottamuksellista ja minulla on salassapitovelvollisuus. Haastateltavien henkilöllisyys ei tule missään tutkimuksen vaiheessa esille. Haastattelut tullaan nauhoittamaan ja purkamaan kirjalliseen muotoon. Nauhoitusten purkamisen jälkeen nauhat sekä muut aineistot säilytetään luottamuksellisesti ja tämän jälkeen tuhotaan. Haastattelun suorittamisen jälkeen teillä on mahdollisuus olla minuun yhteydessä haastattelun tiimoilta.

Pyydän teiltä lupaa haastattelun nauhoittamiseen ja muun luovuttamanne aineiston käyttöön opinnäytetyön tutkimuksellisissa tarkoituksissa. Tästä luvasta on olemassa kolme samanlaista kappaletta, yksi kullekin osapuolelle: Vaalijalan kuntayhtymälle, opinnäytetyön tekijälle ja haastateltavalle.

Allekirjoituksella suostun yllä mainittuun haastatteluun ja minulle on selvitetty, että minusta kerättävää tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja siten ettei minua voida tunnistaa julkaistusta tekstistä.

Paikka ja aika

Allekirjoitus ja nimen selvennys

LIITE 4. Havainnointilomake

Osallistuminen	Toimijuus ja vaikuttaminen	Yhteisöllisyys
<p>-Miksi jäsen mukana ryhmässä?</p> <p>-Oma-aloitteisuus toiminnassa</p> <p>-Mitä jäsen antaa ryhmälle (neuvot, opit, kokemukset)?</p>	<p>- Tiedonsaanti ja jakaminen</p> <p>- Päätöksenteko</p> <p>-Mahdollisuus osallistua ja kehittää ryhmää</p> <p>- Itsemäärääminen</p>	<p>-Ilmapiiri</p> <p>-Yhteishenki</p> <p>-Vertaisuus</p> <p>-Tasa-arvo</p> <p>-Tunteiden käsittely</p> <p>-Vuorovaikutus</p> <ul style="list-style-type: none"> - luottamus - empatia - keskinäinen kunnioitus - läsnäolo <p>-Kuulluksi tuleminen</p> <ul style="list-style-type: none"> - ajan antaminen - mielipiteiden huomiointi - keskustelumahdollisuus - ymmärrys <p>-Torjutuksi tuleminen</p> <ul style="list-style-type: none"> - epäystävällisyys - ei keskustelua - loukkaaminen